

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

**Laite-etsintä ja tekninen laitetarkkailu teknisiin laitteisiin
kohdistuvina pakkokeinoina ja niistä aiheutuvan yksityiselä-
män suojaan puuttumisen minimointi**

Oikeusinformatiikka
Maisteritutkielma
Ella Järvenpää
Syksy 2025
Lapin yliopisto

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Laite-etsintä ja tekninen laitetarkkailu teknisiin laitteisiin kohdistuvina pakkokeinoina ja niistä aiheutuvan yksityiselämän suojaan puuttumisen minimointi

Tekijä: Ella Järvenpää

Koulutusohjelma / opetuskokonaisuus / oppiaine: Oikeusinformatiikka

Ohjaaja: OTT Juhana Riekkinen

Työn laji: Maisteritutkielma

Sivumäärä: XIV + 82 sivua

Vuosi: 2025

Tiivistelmä: Tutkimuksen kohteena ovat teknisiin laitteisiin kohdistuvina pakkokeinoina pakkokeinolain (806/2011) laite-etsintä ja tekninen laitetarkkailu. Tutkielmassa on kolme tutkimuskysymystä. Ensinnäkin kysytään millä edellytyksin esitutkintaviranomainen voi kohdistaa pakkokeinoja epäillyn teknisiin laitteisiin ja niiden tietosisältöön sähköisten todisteiden hankkimiseksi, toiseksi miten näitä pakkokeinoja käytettäessä varmistetaan, että epäillyn yksityiselämän suojaan ei puututa enempää kuin on välttämätöntä, ja kolmanneksi onko nykyinen lainsäädäntö, jolla varmistetaan pakkokeinojen yksityiselämän suojaan kohdistuvan puuttumisen minimointi riittävää EUT:n ratkaisukäytännön näkökulmasta ja jos näin ei ole, mitä lainsäädännöltä edellytetään, että se olisi riittävää? Tutkielmassa metodina on lainoppi sekä kolmannen tutkimuskysymyksen osalta vertaileva oikeustiede ja *de lege ferenda*.

Tutkimuksessa selvitetään mitä edellytyksiä lainsäädännössä on valittujen pakkokeinojen käytölle. Tutkimuksessa selviää, että pakkokeinoja voidaan käyttää, kun epäilty rikos täyttää vakaavuudeltaan pakkokeinon edellyttämän vähimmäisvankeusrangaistuksen, sekä laissa erikseen säädettyjen rikosten tai tilanteiden tapauksessa. Tekninen laitetarkkailu edellyttää myös tuomioistuimen lupaa.

Toiseksi selvitetään miten yksityiselämän suojaan puuttuminen on rajoitettu vain välttämättömään. Lainsäädäntö edellyttää, että pakkokeinoja käytettäessä noudatetaan oikeusperiaatteita, minkä lisäksi on erilaisia minimointimekanismeja, jotka takaavat pakkokeinojen kohteen oikeusturvaa. Näitä ovat lainsäädäntö saatujen tietojen käsittelystä ja hävittämisestä, kuuntelu- ja katselukiellot, takavarikoimis- ja jäljentämiskiellot, ylimääräisen tiedon käyttö, sekä erilaiset sisäisen ja ulkoisen valvonnan menettelyt. Myös esitutkintaviranomaisten riittävä koulutus ja osaaminen korostuvat.

Lopuksi tutkitaan onko nykyinen lainsäädäntö yhdenmukainen EUT:n ratkaisukäytännön kanssa. EUT:n muuttunut ratkaisukäytäntö edellyttää matkapuhelimeen kohdistuvassa etsinnässä riippumattoman valvontaelimen myöntämää ennakkolupaa, sillä on vaara, että matkapuhelin sisältää erityisen arkaluontoisia henkilötietoja. Koska laite-etsintä ei nyky muodossaan edellytä ennakkolupaa, ei pakkokeinolaki ole riittävä torjumaan yksityiselämän suojaan kohdistuvaa puuttumista. Tilanne korjaantuisi sillä, että säädettäisiin tuomioistuimen myöntämästä ennakkoluvasta laite-etsinnälle, silloin kun laitteen epäillänsä sisältävän arkaluontoisia tietoja.

Avainsanat: laite-etsintä, tekninen laitetarkkailu, tekninen laite, yksityiselämän suoja, tietosisältö, erityisen arkaluontoinen henkilötieto, minimointimekanismit

Sisälllys

Lähteet	V
Lyhenteet.....	xii
Taulukot.....	xiv
1 Johdanto	1
1.1 Tutkimuksen aihe ja taustoitus	1
1.2 Tutkimuskysymykset ja aiheen rajaus	2
1.3 Tutkimusmenetelmät, lähdeaineisto ja oikeusalaajottelu	3
1.4 Tutkielman rakenne	7
2 Pakkokeinolakiasääntelyn tausta ja siihen vaikuttaneet tekijät	8
2.1 Pakkokeinoja koskevan lainsäädännön strategiset muutokset.....	8
2.2 Pakkokeinojen EU-oikeudellinen ulottuvuus	9
2.3 Yksityiselämän suoja perusoikeutena	10
3 Teknisiin laitteisiin kohdistuvat pakkokeinot osana esitutkintaa.....	15
3.1 Lainsäädännön asettamat edellytykset laite-etsinnälle ja tekniselle laitetarkkailulle	15
3.1.1 Laite-etsintä	15
3.1.2 Tekninen laitetarkkailu	18
3.1.3 Luottamuksellinen viesti valittujen pakkokeinojen näkökulmasta	24
3.1.4 Yhteenveto	26
3.2 Esitutkintalainsäädännön asettamat rajat oikeusturvana	28
3.3 Oikeusperiaatteiden oikeusturvaa antava merkitys pakkokeinoja käytettäessä.....	30
4 Pakkokeinojen käyttö ja käytöllä saadut tiedot	35
4.1 Pakkokeinon käyttäminen osana esitutkintaa	35
4.1.1 Pakkokeinojen käytöstä päättäminen ja lupamenettely	35
4.1.2 Pakkokeinojen käytön keskeyttäminen	36
4.1.3 Pakkokeinoilla saatujen tietojen ja todisteiden käsittely	37
4.2 Pakkokeinoihin liittyvät kiellot	39
4.2.1 Kuuntelu- ja katselukiellot.....	39
4.2.2 Takavarikoimis- ja jäljentämiskiello	41

4.2.3 Hyödyntämis- ja todistamiskiellot.....	42
4.3 Ylimääräinen tieto ja sen käytön edellytykset	45
5 Pakkokeinojen valvonta ja oikeusturvajärjestelyt	49
5.1 Pakkokeinojen valvonnan jaottelua	49
5.1.1 Sisäinen valvonta ja hallintomenettely.....	49
5.1.2 Pakkokeinojen ulkoinen valvonta ja ylimmät laillisuusvalvojat	50
5.1.3 Muut keinot, joilla valvotaan pakkokeinojen käyttöä	51
5.2 Ilmoitus salaisen pakkokeinon käytöstä ja pakkokeinon salaaminen	52
5.3 Asianosaisjulkisuus pakkokeinojen kontekstissa	53
6 Ennakkoluvan edellytys laite-etsinnälle.....	56
6.1 Euroopan unionin tuomioistuimen muuttunut oikeuskäytäntö ja sen vaikutukset ..	56
6.1.1 Bezirkshauptmannschaft Landeck C-548/21	56
6.1.2 Tuomioistuimen tai riippumattoman hallintoelimen suorittaman etukäteisvalvonnan edellytys	57
6.1.3 Euroopan unionin tuomioistuimen muuttuneen ratkaisukäytännön vaikutukset Suomessa	64
6.2 Oikeusvertailua Ruotsiin ja Itävaltaan	69
6.2.1 Ruotsin lainsäädäntö laitteeseen kohdistuvassa etsinnässä	69
6.2.2 Itävallan rikosprosessilain lainsäädäntöuudistus	70
6.3 Pakkokeinolainsäädäntöuudistus laite-etsinnästä päättämisestä.....	72
7 Päättäntö	80

Lähteet

Kirjallisuus

- Cameron, Iain*: National Security and the European Convention on Human Rights. Iustus Publishing Company, Uppsala 2000.
- Caianiello, Michele*: The Italian Public Prosecutor: An Inquisitorial Figure in Adversarial Proceedings? Teoksessa Luna, Erik – Wade, Marianne, The Prosecutor in Transnational Perspective. Oxford University Press, 2011. Saatavissa: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1976204 (Katsottu 29.7.2025).
- Craig, Paul – De Búrca, Gráinne*: EU Law – Text, cases, and materials. 5 painos. Oxford University Press, 2011.
- Davies, John – Fortuna, Carolina*: The Internet of Things: From Data to Insight. Hoboken, N.J.: Wiley, 2020.
- de Hert, Paul – Papakonstantinou, Vageis – Wright, David – Gutwirth, Serge*: The proposed Regulation and the construction of a principles-driven system for individual data protection. Innovation: The European Journal of Social Science Research 26 (1-2) 2013, s. 133–144.
- Fredman, Markku – Kanerva, Janne – Tolvanen, Matti – Viitanen, Marko*: Esitutkinta ja pakkokeinot. 6. uud. painos. Alma Talent Oy, Helsinki 2020.
- Fredman, Markku – Rautio, Lauri – Tolvanen, Matti – Viitanen, Marko*: Esitutkinta ja pakkokeinot. Alma Talent Oy, Helsinki 2025.
- Gupta, Samir – Polonsky, Michael*: Understanding the spill-over effect of value co-creation in buyer-supplier interactions: a strategic view. Journal of Business & Industrial Marketing 36 (3) 2021, s. 535–551.
- Hadjimatheou, Kat*: Ethics and surveillance in authoritarian and liberal states. SURVEILLE Deliverable 4.4. Surveille: Surveillance: Ethical Issues, Legal Limitations and Efficiency. Collaborative Project. 2013. Saatavissa: <https://surveille.eui.eu/wp-content/uploads/sites/19/2015/04/D4.4-Ethics-and-surveillance-in-authoritarian-and-liberal-states.pdf> (Katsottu 10.1.2025).
- Hautamäki, Veli-Pekka*: Hyvän hallinnon toteuttaminen. Edita Prima Oy, Helsinki 2004.
- Helminen, Klaus – Fredman, Markku – Kanerva, Janne – Tolvanen, Matti – Viitanen, Marko*: Esitutkinta ja pakkokeinot. 4. uud. painos. Alma Talent Oy, Helsinki 2012.
- Helminen, Klaus – Fredman, Markku – Kanerva, Janne – Tolvanen, Matti – Viitanen, Marko*: Esitutkinta ja pakkokeinot. 5. uud. painos. Alma Talent Oy, Helsinki 2014.

- Hirvonen, Ari*: Mitkä metodit? – Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17, Helsinki 2011.
- Hormia, Lauri*: Todistamiskielloista rikosprosessissa I – Oikeudellinen tutkimus. Suomalainen lakimiesyhdistys, Helsinki 2015 (Vuonna 1978 julkaistun väitöskirjan näköispainos).
- Husa, Jaakko*: Oikeusvertailu – Teoria ja metodologia. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 2013.
- Ikonen, Tuomas*: Pakkokeinolain mukaisen ylimääräisen tiedon käyttökielto todistusoikeudellisena poikkeuksena, *Edilex* 2024/5, s. 1–34.
- Kulla, Heikki*: Hallintomenettelyn perusteet. 6. uud. painos. Talentum, Helsinki 2003.
- Kusak, Martyna – Vermeulen, Gert*: Unblurring the Fuzzy Line Between Specialty and Data Protection in EU Mutual Legal Assistance After the European Investigation Order. *European Journal on Criminal Policy and Research* 29 (4) 2023, s. 647–667.
- Laakso, Seppo*: Oikeudellisesta sääntelystä ja päätöksenteosta – erityisesti julkisoikeuden alalla. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1990.
- Launiala, Mika*: Esitutkinnan käsite – Esitutkinnan vertikaalinen ja horisontaalinen ulottuvuus, *Edilex* 2009/15, s. 2–19.
- Launiala, Mika*: Esitutkinnan funktiot ja eriytetty funktioajattelu, *Oikeus* 2010/2, s. 116–137. (Launiala 2010a)
- Launiala, Mika*: Syyttömyysolettamasta erityisesti esitutkinnan näkökulmasta, *Edilex* 2010/19, s. 2–26. (Launiala 2010b)
- Launiala, Mika*: Esitutkinta ja hienotunteisuus – Hienotunteisuusperiaate uudessa esitutkintalaissa (805/2011), *Edilex* 2012/16, s. 2–24. (Launiala 2012a)
- Launiala, Mika*: Todisteet puolesta ja vastaan – Tasapuolisuusperiaate uudessa esitutkintalaissa (805/2011), *Edilex* 2012/41, s. 1–31. (Launiala 2012b)
- Launiala, Mika*: Välttämättömyys optimointi ja minimointi – Vähimmän haitan periaate uudessa esitutkintalaissa (805/2011), *Edilex* 2012/34, s. 1–21. (Launiala 2012c)
- Launiala, Mika*: Esitutkinnan funktiot ja esitutkintaperiaatteet. Itä-Suomen yliopiston julkaisuja, Joensuu 2013. (Launiala 2013a)
- Launiala, Mika*: Itsekriminointisuoja esitutkinnassa – Rikoksesta epäillyn oikeudesta olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen, *Edilex* 2013/12, s. 1–44. (Launiala 2013b)
- Launiala, Mika*: Suhteellisuusperiaate uuden esitutkintalain (805/2011) 4 luvun 4 §:ssä, *Edilex* 2013/23, s. 1–32. (Launiala 2013c)

- Leskinen, Minni: De lege ferenda -tutkimuksesta metodina ja tieteenä, Lakimies 7–8/2022, s. 1158–1185.*
- Mancano, Leandro: Mutual recognition in criminal matters, deprivation of liberty and the principle of proportionality, Maastricht Journal of European and Comparative Law 25 (6) 2018, s. 718–732.*
- Melander, Sakari: EU-rikosoikeus. 2. uud. painos. Alma Talent oy, Helsinki 2015.*
- Metsäranta, Tuomas: Poliisin salaiset tiedonhankintakeinot ja yksityiselämän suoja. Pallosalama oy, Turku 2015.*
- Mäenpää, Olli: Hallintolaki ja hyvän hallinnon takeet. 2. uud. painos. Edita, Helsinki 2008.*
- Määttä, Tapio – Paso, Mirjami: Johdatus oikeudellisen ratkaisun teoriaan. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta, Helsinki 2019.*
- Ojanperä, Jenni: Todisteiden hyödyntämiskielto, s. 153–168 teoksessa Juha Lappalainen – Timo Ojala (Toim.), Kirjoituksia todistusoikeudesta. Helsingin hovioikeus, Helsinki 2006.*
- Ollila, Riitta: KKO 2005:136 – onko rikos yksityiselämää? Lakimies 5/2006, s. 847–858.*
- Pellonpää, Matti: Euroopan ihmisoikeussopimus. 4. uud. painos. Talentum Media Oy, Helsinki 2005.*
- Pellonpää, Matti – Gullans Monica – Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti: Euroopan ihmisoikeussopimus. 6. uud. painos. Alma Talent Oy, Helsinki 2018.*
- Pölönen, Pasi: Salaiset pakkokeinot. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1997.*
- Pölönen, Pasi: Henkilötodistelu rikosprosessissa. Suomalainen lakimiesyhdistys, Helsinki 2003.*
- Pölönen, Pasi: Telepakkokeinoaineiston asianosaisjulkisuudesta. Teoksessa Ohisalo, Jussi – Tolvanen, Matti (toim.): Consilio manue. Yhtenäinen syyttäjälaitos 10 vuotta. Joensuu 2008, s. 128–150.*
- Quinn, Paul – Malgieri, Gianclaudio: The Difficulty of Defining Sensitive Data—The Concept of Sensitive Data in the EU Data Protection Framework. German Law Journal 22 (8) 2021, s. 1583–1621.*
- Rautiainen, Pauli: Kontekstualismi vahvistuu Euroopan ihmisoikeussopimuksen tulkinnassa. Defensor Legis 1/2014, s. 128–134.*
- Riekkinen, Juhana: Sähköiset todisteet rikosprosessissa. Tutkimus tietotekniikan ja verkko-yhteiskuntakehityksen vaikutuksista todisteiden elinkaareen. Alma Talent Oy, Helsinki 2019.*
- Siltala, Raimo: Oikeustieteen tieteenteoria. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2003.*

Tamm, Ditlev – Letto-Vanamo, Pia: Oikeuden maailma – Näkökulmia oikeuskulttuureihin. 2. painos. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2015.

Viljanen, Jukka: The European Court of Human Rights as a developer of the general doctrines of human rights law: A Study of the limitation clauses of the European Convention on Human Rights. Tampere University Press, Tampere 2003.

Virallislähteet

Eduskunnan oikeusasiamies 19.3.2025, dnro 1471/2025. Eduskunnan oikeusasiamiehen lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi pakkokeinolain 8 luvun 29 §:n laite-etsintää koskevan päätöstoimivallan muuttamiseksi (HE 70/2025 vp).

European Commission for Democracy through Law (Venice Commission): Report on the Democratic Oversight of the Security Services. Adopted by the Venice Commission At its 71st Plenary Session (Venice, 1-2 June 2007). (Venetsian komissio 2007).
Saatavissa: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDL-AD\(2015\)010-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDL-AD(2015)010-e) (Katsottu 29.7.2025).

EV 83/2005 vp. Eduskunnan vastaus. Hallituksen esitys laiksi poliisilain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Lakialoite laiksi tullihallintojen keskinäisestä avunannosta ja yhteistyöstä tehdyn yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain 2 §:n muuttamisesta.

HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 22/1994 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle telekuuntelua ja -valvontaa sekä teknistä tarkkailua koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 222/2010 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

HE 14/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain muuttamisesta sekä eräiksi niihin liittyviksi laeiksi.

HE 46/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 68/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kilpailulain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 217/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi pakkokeinolain ja esitutkintalain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi.

HE 70/2025 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi pakkokeinolain 8 luvun muuttamisesta.

LaVM 31/2002 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden näihin liittyvien lakien muuttamisesta (HE 52/2002 vp).

LaVM 19/2014 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (HE 46/2014 vp).

PeVL 2/1996 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi tullilain ja valmisteverotuslain 21 §:n muuttamisesta (HE 178/1995 vp).

PeVL 36/2002 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden näihin liittyvien lakien muuttamisesta (HE 52/2002 vp).

PeVL 66/2010 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi (HE 222/2010 vp).

PeVL 32/2013 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain muuttamisesta sekä eräiksi niihin liittyviksi laeiksi (HE 14/2013 vp).

Sisäasiainministeriön julkaisuja 19/2013: Poliisin kohdistuva sisäinen valvonta, Helsinki 2013.

Verkkolähteet

Eduskunnan oikeusasiamies, Oikeusasiamiehen toiminta. <https://www.oikeusasiamies.fi/oikeusasiamiehen-toiminta> (Katsottu 26.6.2025).

Oikeusministeriö. <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM006:00/2025> (Katsottu 18.7.2025).

Poliisi, Sisäinen valvonta takaa poliisityön laadun, Poliisin tekemäksi epäilty rikos. <https://poliisi.fi/sisainen-valvonta> (Katsottu 4.8.2025).

Rikosuhripäivystys. <https://www.riku.fi/rikosuhripaivystys/riku-lehti/riku-lehti-2-2017/rikokset-verkossa-yleistyvat-verkon-kayton-lisaantyyessa/> (Katsottu 31.1.2025).

Tiedusteluvalvontavaltuutettu. <https://tiedusteluvalvonta.fi/etusivu> (Katsottu 10.8.2025)

Tietosuojavaltuutetun toimisto. <https://tietosuoja.fi/etusivu> (Katsottu 16.6.2025).

Tuomioistuinlaitos. <https://tuomioistuimet.fi/karajaoikeudet/varsinais-suomenkarajaoikeus/fi/index/tiedotteet/2025/keskusrikospoliisinsuorittamalaite-etsintaeu-oikeudenjapakkokeinolainvastainen.html> (Katsottu 18.7.2025).

Yle Uutiset, Ritvanen Ilkka, Metsästäjät ajoivat karhun Pohjois-Karjalasta Kainuuseen ammuttavaksi – syyttäjä myöntyi erikoiseen sopimukseen. 5.2.2025. <https://yle.fi/a/74-20140800> (Katsottu 26.5.2025)

Oikeustapaukset

Käräjäoikeus

Helsingin käräjäoikeus 2.6.2015 tuomio, dnro R14/8864

Varsinais-Suomen käräjäoikeus 20.1.2025 päätös, dnro PK 24/4198

Pohjois-Karjalan käräjäoikeus 4.2.2025 tuomio, dnro 1025 6039

Korkein oikeus

KKO 2005:136

KKO 2016:17

KKO 2019:36

KKO 2023:14

Markkinaoikeus

MAO 177/2025

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Al-Khawaja ja Tahery v. Yhdistynyt kuningaskunta, tuomio 15.12.2011

Gäfgen v. Saksa, tuomio 1.6.2010

Huvig v. Ranska, tuomio 24.4.1990

Janatuinen v. Suomi, päätös 8.12.2009

Jasper v. Yhdistynyt kuningaskunta, tuomio 16.2.2000

Kennedy v. Yhdistynyt Kuningaskunta, tuomio 18.5.2010

Khan v. Yhdistynyt kuningaskunta, tuomio 12.5.2000

Klass ym. v. Saksa, tuomio 6.9.1978

Kruslin v. Ranska, tuomio 24.4.1990

Lüdi v. Sveitsi, tuomio 15.6.1992

Natunen v. Suomi, tuomio 31.3.2009

Schenk v. Sveitsi, tuomio 12.7.1988

Weber ja Saravia v. Saksa, päätös 29.6.2006

Euroopan unionin tuomioistuin

C-331/88, The Queen v Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte Fedesa and Others, tuomio 13.10.1990

C-746/18, H.K v. Prokuratuur, tuomio 2.3.2021

C-333/22, Ligue des droits humains ASBL ja BA v. Organe de contrôle de l'information policière, tuomio 16.11.2023

C-118/22, Direktor na Glavna direktsia "Natsionalna politsia" pri Ministerstvo na vatrešnite raboti – Sofia, tuomio 30.1.2024

C-548/21, CG v. Bezirkshauptmannschaft Landeck, tuomio 4.10.2024

Itävallan perustuslakituomioistuin

Verfassungsgerichtshof Österreich 14.12.2023, G 352/2021

Viranomaisratkaisut

Eduskunnan oikeusasiamies 11.4.2025, dnro 3332/2024

Tekoälyn käyttö tutkimuksessa

Tutkimustyössä on hyödynnetty tekoälyä ruotsin- ja saksankielisiin materiaaleihin perehtymisessä kääntämällä tekstiä suomeksi ChatGPT:n avulla. Käännösten oikeellisuus on pyritty varmistamaan muilla lähdeluettelossa mainituilla lähteillä ja sanakirjoilla. Tekoälyn käytössä on noudatettu Lapin yliopiston linjausta ”Tekoälypohjaisten työkalujen käyttö Lapin yliopistossa”.

Lyhenteet

C-548/21	EUT, C-548/21, CG v. Bezirkshauptmannschaft Landeck, tuomio 4.10.2024
ECN+	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2019/1, annettu 11 päivänä joulukuuta 2018, jäsenvaltioiden kilpailuviranomaisten täytäntöönpanovalmiuksien parantamiseksi ja sisämarkkinoiden moitteettoman toiminnan varmistamiseksi
EIS	Ihmisoikeuksien ja perusoikeuksien suojaamiseksi tehty yleissopimus (SoPS 19/1990)
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EOA	Eduskunnan oikeusasiamies
EPSA	Valtioneuvoston asetus esitutkinnasta, pakkokeinoista ja salaisesta tiedonhankinnasta (122/2014)
ETL	Esitutkintalaki (805/2011)
EU	Euroopan unioni
EUT	Euroopan unionin tuomioistuin
Rikosasioiden tietosuojadirektiivi	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2016/680, annettu 27 päivänä huhtikuuta 2016, luonnollisten henkilöiden suojelusta toimivaltaisten viranomaisten suorittamassa henkilötietojen käsittelyssä rikosten ennalta estämistä, tutkimista, paljastamista tai rikoksiin liittyviä syytetoimia tai rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanoa varten sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja neuvoston puitepäätöksen 2008/977/YOS kumoamisesta
EV	Eduskunnan vastaus
HE	Hallituksen esitys
HL	Hallintolaki (434/2003)
Julkl	Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999)
KilpailuL	Kilpailulaki (948/2011)
KKO	Korkein oikeus

KKV	Kilpailu- ja kuluttajavirasto
KO	Käräjäoikeus
KP-sopimus	Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (Sops 8/1976)
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
MAO	Markkinaoikeus
OKA	Oikeuskansleri
OK	Oikeudenkäymiskaari (4/1734)
Perusoikeuskirja	Euroopan unionin perusoikeuskirja (2012/C 326/02)
PeV	Perustuslakivaliokunta
PeVL	Perustuslakivaliokunnan lausunto
PKL	Pakkokeinolaki (806/2011)
PL	Suomen perustuslaki (731/1999)
POL	Poliisilaki (872/2011)
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RL	Rikoslaki (39/1889)
SEUT	Sopimus Euroopan unionin toiminnasta (SopS 103/1994)
SopS	Suomen säädöskokoelman sopimussarja
StPO	Strafprozeßordnung (1975)
SähVPalveluL	Laki sähköisen viestinnän palveluista (917/2014)
vp	valtiopäivät
ym.	Ynnä muut.

Taulukot

Taulukko 1. Yhteenveto laite-etsinnän ja teknisen laitetarkkailun eroavaisuuksista ja yhteneväisyyksistä s. 26–27.

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen aihe ja taustoitus

Nyky-yhteiskuntaa voidaan osuvasti kuvata verkkoyhteiskunnaksi¹. Moni elämän osa-alue on siirtynyt fyysisestä maailmasta internetiin ja suurimmalla osalla on käytössään tekninen laite kuten älypuhelin tai tietokone, jolla on mahdollista päästä verkkoon.

Kehitys on helpottanut elämää monella tavalla, mutta sillä on myös haittapuolensa. Verkossa tapahtuva rikollisuus on kasvanut², ja verkkorikollisuudessa myös todisteet saattavat olla saatavilla vain sähköisessä muodossa. Näin ollen myös esitutkintaviranomaiset ovat tarvinneet käyttöönsä keinoja, joilla vastata tehokkaasti tarpeeseen selvittää rikoksia ja sitä kautta ylläpitää yhteiskunnan turvallisuutta.³ Viranomaisilla on tätä varten käytössään erilaisia pakkokeinoja, mutta erityisesti teknisiin laitteisiin kohdistuvia pakkokeinoja ovat etsintänä laite-etsintä ja salaisena pakkokeinona tekninen laitetarkkailu.

Esitutkintaviranomaisilla ei kuitenkaan voi olla rajoittamaton pääsy kansalaisten laitteille perus- ja ihmisoikeuksia kunnioittavassa oikeusvaltiossa. Poliisin toimenpiteistä on muun julkisen vallan tavoin säädettävä Suomen perustuslain (731/1999, jatkossa PL) edellyttämällä tavalla lailla, ja pakkokeinoja käyttäessä tulee olla aina riittävät ja tehokkaat valvontakeinot, joilla torjutaan niiden väärinkäytökset.⁴ Jos poliisin toimivaltuuksilla ei olisi riittäviä rajoja, vaarana olisi liukuminen demokraattisesta oikeusvaltiosta autoritääriseksi valvontayhteiskunnaksi. Autoritäärisiä piirteitä ovat etenkin valvontavaltuuksien rajoittamattomuus, oikeusvaltioperiaatteen noudattamattomuus, puolueellisuus, avoimuuden puutos sekä käytännössä riittämättömät ja puutteelliset valvontakeinot.⁵

Euroopan unionin tuomioistuin (jatkossa EUT) on todennut tuomiossaan 4.10.2024 CG v. Bezirkshauptmannschaft Landeck C-548/21 (jatkossa C-548/21), että matkapuhelimeen kohdistuva etsintä edellyttää riippumattoman tuomioistuimen tai hallintoviranomaisen myöntämää enakkolupaa, sillä matkapuhelimeen kohdistuva etsintä voi paljastaa laitteen omistajasta hyvin

¹ Ks. Riekkinen 2019, s. 37–39.

² Rikosuhripäivystys. <https://www.riku.fi/rikosuhripaivystys/riku-lehti/riku-lehti-2-2017/rikokset-verkossa-yleistyvat-verkon-kayton-lisaantyyessa/> (Katsottu 31.1.2025)

³ Riekkinen 2019, s. 210.

⁴ EIT, Klass ym. v. Saksa, tuomio 6.9.1978, k. 49–50. Ks. Poliisin väärinkäytöksistä Helsingin käräjäoikeuden päätös R14/8864 Jari Aarnion niin kutsutussa Trevoc-asiassa, jossa käräjäoikeus katsoi, että Trevoc Oy:n rahoitusjärjestelyssä on ollut kysymys virka-aseman väärinkäyttämisestä.

⁵ Hadjimatheou 2013, s. 3. ja Metsäranta 2015, s. 5.

arkaluontoisia tietoja kuten esimerkiksi terveystietoja jo laitteen hakuhistorian perusteella.⁶ Nykyinen voimassaoleva pakkokeinolaki (806/2011, jatkossa PKL) ei kuitenkaan sisällä sääntelyä tällaisesta ennakkoluvasta laite-etsinnässä, mistä johtuen se ei ole yhdenmukainen EUT:n tuomion edellytysten kanssa. Tämä on todettu ongelmalliseksi, kuten tutkielmastani tarkemmin ilmenee. Tutkielman kirjoittamisen aikana onkin käynnistynyt lainsäädäntöuudistus laite-etsinnästä päättämisestä⁷. Puolestaan salaisten pakkokeinojen luonteeseen kuuluu, että ne toteutetaan niin, ettei pakkokeinojen kohde ole tietoinen näiden pakkokeinon käytöstä, mistä johtuen pakkokeinojen kohteen ei ole mahdollista valvoa omia oikeuksiaan reaaliaikaisesti.

Tutkimukseni voidaan katsoa kiteytyvän siihen, miten mahdollistetaan kansalaisille uskottavasti tehokas esitutkintatyö ja laadukkaiden sähköisten todisteiden hankinta ja samalla pidetään huoli, ettei epäillyn yksityiselämän suojan alueelle mennä ja puututa siihen tavalla, joka on tarpeetonta ja oikeusvaltion peruseriaatteiden vastaista.

1.2 Tutkimuskysymykset ja aiheen rajaus

Tutkielmani kohteeksi olen valinnut rikosprosessuaaliset pakkokeinot ja niistä tarkemmin PKL 8 luvun 20 §:n laite-etsinnän ja PKL 10 luvun 23 §:n teknisen laitetarkkailun. Tutkielmani kohdistuu yleisinä esitutkintaviranomaisina poliisin suorittamaan esitutkintaan, vaikka onkin mahdollista ulottaa tutkimustulokseni koskemaan myös Rajavartiolaitoksen, Tullin ja Puolustusvoimien suorittamaa esitutkintaan ottaen huomioon niitä koskevan erityislainsäädännön ja pakkokeinojen edellytykset. Tutkimukseni rajoittuu esitutkintaprosessiin ja nimenomaan Suomen esitutkintaviranomaisten toimintaan. Tutkielmassa en tule käsittelemään kansainvälisiä rajat ylittäviä tilanteita, enkä myöskään tarkastele alle 15-vuotiaan tekemän rikollisen teon esitutkintaa.

Tutkielmani painopiste on poliisin esitutkintaviranomaisten suorittamassa rikosten selvitystyössä, jossa on kyse siitä, että epäillään tapahtuneen rikos. En siis käsittele poliisin toiminnan suuntaamista, enkä rikosten estämistä tai paljastamista. Olen rajannut rikosten estämisen ja paljastamisen siitäkin syystä ulkopuolelle, että niiden osalta on laissa erilaiset edellytykset pakkokeinojen käytölle kuin rikosten selvittämiseksi. Niillä on myös erilainen merkitys kohteen perus- ja ihmisoikeuksien kannalta.⁸ Näitä kaikkia poliisin eri toimia ei ole tässä yhteydessä mielekäästi käsitellä vain pintapuolisesti. Tutkielman edetessä teen tarkempia rajauksia.

⁶ EUT, C-548/21, CG v. Bezirkshauptmannschaft Landeck, tuomio 4.10.2024.

⁷ Oikeusministeriö. <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM006:00/2025> (Katsottu 18.7.2025)

⁸ Ks. Metsäranta 2015, s. 51–52.

Tutkielmaani varten olen laatinut kolme tutkimuskysymystä. Ensimmäinen tutkimuskysymykseni on *millä edellytyksin esitutkintaviranomainen voi kohdistaa pakkokeinoja epäillyn teknisiin laitteisiin ja niiden tietosisältöön sähköisten todisteiden hankkimiseksi?* Kysymyksen osalta tutkielman painopiste on siten etenkin lainsäädännön asettamissa edellytyksissä pakkokeinoille ja siinä mitä lainsäätaja on tavoitellut lainsäädännöllä. Toinen tutkimuskysymykseni on *miten näitä pakkokeinoja käytettäessä varmistetaan, että epäillyn yksityiselämän suojaan ei puututa enempää kuin on välttämätöntä?* Pakkokeinot tulevat vääjäämättä jossain määrin puuttumaan niiden kohteen yksityiselämän suojaan, mikä johtuu jo pakkokeinojen luonteesta. Kysymyksen osalta tarkastelen nyt siis, mitkä ovat esitutkintaviranomaisen toimivaltuuksien rajat ja mitä oikeusturvakeinoja pakkokeinojen kohteilla on.

Kolmas tutkimuskysymykseni on *onko nykyinen lainsäädäntö, jolla varmistetaan pakkokeinojen yksityiselämän suojaan kohdistuvan puuttumisen minimointi riittävää EUT:n ratkaisukäytännön näkökulmasta ja jos näin ei ole, mitä lainsäädännöltä edellytetään, että se olisi riittävää?* Tämän viimeisen tutkimuskysymyksen osalta tarkastelen oikeuskäytäntöä ja oikeusvertailun keinoin tutkin miten Suomen lainsäädännön tila näyttäytyy tässä kontekstissa. Painopiste on tarkastelussa laite-etsinnässä, sillä tutkielman kirjoittamisen aikana on alkanut lainsäädäntöuudistus laite-etsinnästä päättämisestä.

1.3 Tutkimusmenetelmät, lähdeaineisto ja oikeusalaajottelu

Käytän kaikkien kolmen tutkimuskysymyksen osalta lainoppia eli lain tulkintaa ja systematisointia, joka tarkoittaa säädösten tai säännösten välisten yhteyksien ja suhteiden jäsentämistä⁹. Siltala on kuvannut oikeudellisen tulkinnan tarkoittavan voimassa olevan oikeuden sääntöjen tietynhetkisen, institutionaalista ja osin myös ei-institutionaalista oikeuslähteistä johdetun tulkinnallisen merkityssisällön määrittämistä suhteessa tiettyyn oikeustositseikastoon. Edelleen hänen mukaansa oikeudellinen systematisointi rajaa ja lukitsee sen käsitteellissysteemisen kehyksen, jonka avulla oikeudelliset pääsääntö/poikkeussääntö -luokittelut ovat määritettävissä ja jota vasten yksittäistapauksellisesti kohdennetut tulkinnat voimassa olevan oikeuden säännöistä käyvät mahdollisiksi.¹⁰ Kahden ensimmäisen ja osittain myös kolmannen tutkimuskysymyksen kohdistuessa voimassa olevan oikeuden tulkintaan on metodin valinta lainopista siten perusteltu. Pyrkimykseni myös esittämään valituista pakkokeinoista kattavan kokonaisuuden on oikeudellinen systematisointi tarpeen, jotta pystyn hahmottamaan, mikä on lain tulkinnalla saatujen oikeusnormien merkityssisältö osana muuta oikeusjärjestystä.

⁹ Määttä, Paso 2010, s. 11 ja 37.

¹⁰ Siltala 2003, s. 814–815.

Hirvosen mukaan lainopin metodiopin kannalta on olennaista tiedostaa oman toiminnan luonne eli se, että lainoppi tuottaa tulkinnan menetelmillä oikeusnormin merkitysisällön. Tämä mielessä pitäen tulkintametodina käytän ensinnäkin sanamuodon mukaista tulkintaa, jolla pyrin selvittämään mikä merkitys käsitteille on annettu. Käytän myös systemaattista tulkintaa, jolla pyrin ottamaan huomioon tutkimuskohteen osana muuta oikeusjärjestystä kokonaisuudessaan. Lisäksi käytän historiallista tulkintaa erityisesti esitöihin perehtyessäni sen selvittämiseksi mitä lainsäätäjä on tarkoittanut tekemillään valinnoillaan ja mitkä merkitykset oikeusnormeille lainsäätäjä on halunnut antaa.¹¹ Näiden erilaisten tulkintametodien avulla pyrin saamaan aikaan tulkintatuloksia ja lopulta vastauksia tutkimuskysymyksiini.

Kolmannen tutkimuskysymyksen osalta käytän lainopin lisäksi vertailevaa oikeustiedettä ja *de lege ferendaa* sen selvittämiseksi, kuinka laite-etsinnästä tulisi Suomessa säätää, jotta EUT:n asettamat edellytykset täyttyisivät. Tutkijan omaehtoisia tulkintasuosituksia on pidetty perinteisesti oikeuspoliittisina *de lege ferenda* -kannanottoina, mutta sekä vertailevassa oikeustieteessä ja *de lege ferenda* -tutkimuksessa on molemmissa myös tavoitteena voimassa olevan oikeuden sääntöjen systematisointi ja tulkinta sekä oikeusperiaatteiden punninta.¹² *De lege ferenda* n teoreettisen muodon tiedekäsitys onkin oikeusteoreettinen. Pelkistetysti kyse on siitä, ettei lainsäädäntö täytä asetettuja kriteereitä, ja nyt tutkin miten lainsäädännön keinoin tämän epäkohdan voisi korjata.¹³ Esittämiini *de lege ferenda* -argumentteihin haen tukea kotimaisesta ja ulkomalaisesta lainsäädännöstä kuin myös oikeuskirjallisuudesta. Näkökulmissa kiinnitän huomiota siihen, mikä valvontaelin olisi mahdollisimman paras päättämään ennakkoluvasta ja tässä arvioinnissa kiinnitän huomiota erityisesti valvontaelimen riippumattomuuteen ja kykyyn suorittaa punnintaa sekä epäillyn oikeusturvakeinoihin. Oikeuskirjallisuudessa on myös esitetty, että *de lege ferenda* -tutkijan tulee pohtia omaa suhdettaan kritiikkiin. Leskinen on kuitenkin todennut, että kysymys on ihmisten säännöistä ja siten ne ovat myös ihmisten muutettavissa, vaikka sisäistettyjen konventioiden haastaminen voi olla vaikeaa, mihin en tutkielmassani pyrikään.¹⁴

Oikeusvertailun kohteeksi olen valinnut Ruotsin ja Itävallan lainsäädännön liittyen siihen, mikä taho päättää teknisiin laitteisiin kohdistuvasta etsinnästä. Vertailen siis näiden kahden valtion lainsäädäntöä siihen, miten ne täyttävät vai täyttävätkö ne EUT:n tuomion C-548/21 edellytykset. Huomioni on Itävallan osalta EUT:n tuomion vuoksi lainsäädännössä tapahtuneissa muutoksissa ja Ruotsin osalta siinä mikä on lainsäädännön nykytila suhteessa EUT:n tuomioon eli siinä

¹¹ Hirvonen 2011, s. 37–40.

¹² Siltala 2003, s. 64 ja 104. Ks. Leskinen 2022, s. 1158.

¹³ Leskinen 2022, s. 1167.

¹⁴ Leskinen 2022, s. 1167–1168.

täyttyvätkö edellytykset. Näin pyrin selvittämään ja lopuksi esittämään mikä olisi Suomeen paras taho päättämään laite-etsinnästä ja sitä kautta täyttämään EUT:n asettaman edellytyksen ennakkoluvasta. Vertailun tapahtuessa vain lainsäädännön pohjalta on mahdollista, että vertailu jää pintapuoleiseksi, mutta tavoittelemani vertailun tulos on nimenomaan lainsäädännöllinen minkä vuoksi keskityn nimenomaan siihen. Valintani oikeusvertailun kohdevaltioista perustuu ensinnäkin siihen, että Ruotsi kuuluu Suomen tavoin pohjoismaiseen oikeusperheeseen ja näin ollen maiden oikeusjärjestelmillä on pitkät perinteiset yhtäläisyydet. Itävallan olen valinnut siksi, että tuomio C-548/21 sijoittui Itävaltaan. Lisäksi Itävalta kuuluu germaanisen oikeusperheeseen, josta erityisesti Saksasta on haettu paljon vaikutteita Suomen oikeuteen¹⁵. Oikeusvertailun näkökulmasta EU:n oikeusjärjestelmän on Husan mukaan katsottu palvelevan viime kädessä integroituvaa Eurooppaa.¹⁶ Tämän tavoitteen tunnistaminen on oleellista, sillä EU:n jäsenvaltioiden kansallisen lainsäädännön on oltava yhdenmukaista EUT:n ratkaisukäytännössä todetun EU-lainsäädännön tulkinnan kanssa, mikä voi siten edellyttää kansallisen lainsäädännön muuttamista.

Valintaani oikeusvertailuun metodina voidaan vielä perustella sillä, että oikeusvertailua on hyödynnetty niin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (jatkossa EIT) kuin EUT:n ratkaisutoiminnassa.¹⁷ Euroopan oikeudellisessa harmonisaatiossa on Husan mukaan välttämätöntä huomioida näiden tuomioistuinten aktiivinen rooli.¹⁸ Lisäksi molemmat tuomioistuimet ovat tuoneet muista oikeusjärjestelmistä peräisin olevia elementtejä kansallisiin järjestelmiin, mikä osaltaan alleviivaa oikeusvertailun tarvetta.¹⁹ Husa on pyrkinyt myös hahmottamaan erilaisia oikeusvertailun syvyysasteita ja hänen mukaansa toisen asteen vertailuna voidaan pitää harmonisoivaa tarkasteluintressiä, jossa etsitään parasta tai toimivinta ratkaisua oikeudellisen ongelman ratkaisemiseksi.²⁰ Saman henkisesti olen valinnut tarkastella miten valituissa kohdevaltiossa säädetään laite-etsinnästä painopisteen ollen etenkin siinä mikä taho vastaa ennakkolupamenettelystä vai onko kohdevaltioissa ylipäätään käytössä sellaista.

Valittujen metodien kannalta tutkimuksessani keskeisen lähdeaineiston muodostavat siten lainsäädäntö, lain esityöt ja oikeuskäytäntö. PKL:n lisäksi aihepiiriä koskevia lakeja ovat esitutkintalaki (805/2011, jatkossa ETL) ja poliisilaki (872/2011, jatkossa POL). POL on yleislaki suhteessa ETL:iin, sillä ETL koskee vain yhtä poliisitoiminnan osa-aluetta. Sen sijaan, jos on kyse

¹⁵ Tamm, Letto-Vanamo 2015, s. 12 ja s. 66.

¹⁶ Husa 2013, s. 69.

¹⁷ Husa 2013, s. 15 ja 34.

¹⁸ Husa 2013, s. 67.

¹⁹ Husa 2013, s. 116.

²⁰ Husa 2013, s. 171–172.

pakkokeinojen käyttämisestä, saa PKL erityislakina etusijan ETL:iin nähden.²¹ On siis kyse siitä, että erikoisnormi syrjäyttää yleisnormin *lex specialis derogat legi generali*²². Esitöinä merkityksellisiä ovat etenkin HE 222/2010 vp, jolla on toteutettu esitutkinta- ja pakkokeinolakiuudistus, sekä HE 70/2025 vp, jolla on tarkoitus muuttaa menettelyä mitä tulee laite-etsinnästä päättämiseen. Myös oikeuskäytäntö lukeutuu aineistooni ja siihen kuuluvat niin kotimaisten kuin ylikansallisten tuomioistuinten ratkaisut, joista voidaan mainita etenkin EUT:n tuomio C-548/21. Käynnistyneen PKL:n laite-etsinnän säädösvalmistelun tarkoituksena on ottaa huomioon C-548/21 asettamat edellytykset EUT:n muuttuneesta ratkaisukäytännöstä mitä tulee Euroopan unionin (jatkossa EU) rikosasioiden tietosuojadirektiivin soveltamiseen ((EU) 2016/680)²³. Tutkimukseni kohdistuu nykyiseen lainsäädäntöön, mutta huomioillani pyrin todetusti ottamaan kantaa siihen, millainen uuden lainsäädännön tulisi olla.

Pakkokeinojen käyttöä, todisteita ja yksityiselämän suojaa on aikaisemmin tutkittu eri yhteyksissä. Aikaisempana tutkimuksena aiheesta voidaan mainita Tuomas Metsärannan väitöskirja Poliisin salaiset tiedonhankintakeinot ja yksityiselämän suoja vuodelta 2015, jossa hän on tutkinut kattavasti poliisin erilaisia salaisia tiedonhankintakeinoja ja niiden suhdetta yksityiselämän suojaan tutkimuksensa painopisteen ollen siinä mitä vaatimuksia yksityiselämän suoja osana perusoikeusjärjestelmää asettaa lainsäätämislle. Metsärannan tutkimus on ollut merkittävä tutkielmani kannalta sillä hän on nykyaikaistanut poliisin toimivaltuuksia koskevaa tutkimuskirjallisuutta. Juhana Riekkinen on tutkinut sähköisiä todisteita osana rikosprosessia väitöskirjassaan vuodelta 2019, jossa hän on tuonut esiin sähköisten todisteiden normalisoitumisen esitutkinna. Puolestaan Mika Launiala on tutkinut esitutkinnan funktioita ja esitutkintaperiaatteita artikkeleissaan ja niiden muodostamassa väitöskirjassaan vuodelta 2013, missä hän on käsitellyt sitä, kuinka oikeusperiaatteet ohjaavat esitutkintaviranomaisten toimintaan.

Oikeuslajajaottelun perusteella aiheeni lukeutuu oikeusinformatiikan alaan, mutta teknisiin laitteisiin kohdistuvien pakkokeinojen tutkiminen edellyttää perehtymistä myös rikos- ja prosessioikeuteen. Yksityiselämän suoja perusoikeutena osaltaan sivuaa valtiosääntöoikeudellisia kysymyksiä, minkä lisäksi tutkimus koskettaa myös EU-oikeutta erityisesti EUT:n tuomion tarkastelun osalta.

²¹ Launiala 2013c, s. 6.

²² Ks. Hirvonen 2011, s. 41.

²³ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin (EU) 2016/680, annettu 27 päivänä huhtikuuta 2016, luonnollisten henkilöiden suojelusta toimivaltaisten viranomaisten suorittamassa henkilötietojen käsittelyssä rikosten ennalta estämistä, tutkimista, paljastamista tai rikoksiin liittyviä syytetoimia tai rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanoa varten sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja neuvoston puitepäätöksen 2008/977/YOS kumoamisesta.

1.4 Tutkielman rakenne

Tämä ensimmäinen luku on tutkielmani johdanto. Taustoittaakseni tutkimustulokseni olen jakanut tutkielmani neljään varsinaiseen lukuun.

Luvussa kaksi esittelen tutkielmani aihetta koskevan lainsäädännöllisen taustan ja sen liitynnän EU-oikeuteen sekä perus- ja ihmisoikeuksiin. Kolmannessa luvussa perehdyn esitutkintaan ja tarkemmin tutkielman tarkastelun kohteena oleviin pakkokeinoihin, sekä esitän miten oikeusperiaatteet ohjaavat esitutkintaviranomaisten toimintaa. Luvuissa kaksi ja kolme pyrin vastaamaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni.

Neljännessä luvussa tuon esiin esitutkintaviranomaisten velvollisuudet aloittaen tilanteesta, jolloin pakkokeinojen käyttöä vasta harkitaan, minkä jälkeen keskityn velvoitteisiin pakkokeinojen käytön aikana ja luvun lopuksi käsittelen niiden käytön keskeyttämistä ja lopettamista. Tämän jälkeen keskityn pakkokeinoihin liittyviin erilaisiin kieltoihin niiden soveltamisessa ja todisteiden hyödyntämisessä, sekä käsittelen mitä ylimääräinen tieto on ja missä tilanteissa sitä voidaan hyödyntää. Viidennessä luvussa perehdyn pakkokeinojen valvontaan ja pakkokeinojen kohteen oikeusturvakeinoihin. Toiseen tutkimuskysymykseeni etsin vastauksia luvuissa kolme, neljä ja viisi.

Kuudennessa luvussa analysoin EUT:n tuomiota C-548/21 ja esittelen mitkä ovat EUT:n muuttuneen ratkaisukäytännön seuraukset Suomessa, minkä jälkeen teen oikeusvertailua. Analysoin myös esitöissä HE 70/2025 esitettyä uutta menettelyä laite-etsinnästä päättämiseksi ja lopuksi teen *de lege ferenda* kannanoton siitä, kuinka laite-etsintä tulisi Suomessa toteuttaa ja sitä kautta vastaan kolmanteen tutkimuskysymykseeni. Viimeisessä luvussa kokoan yhteen tutkielmani johdopäätökset.

2 Pakkokeinolakisääntelyn tausta ja siihen vaikuttaneet tekijät

2.1 Pakkokeinoja koskevan lainsäädännön strategiset muutokset

Hallituksen esityksellä 222/2010 vp uudistettiin esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädäntö on kokonaisvaltaisesti vuonna 2014 voimaan tulleilla laeilla. Myös nykyinen POL tuli voimaan samana vuonna.

Vanha esitutkintalaki (449/1987, kumottu säädös) ja vanha pakkokeinolaki (450/1987, kumottu säädös) tulivat voimaan vuoden 1989 alussa. Vuosien aikana niihin oli tehty muutoksia ja lisäyksiä, joiden vuoksi eräitä lakien osa-alueita pidettiin sekavina ja vaikeasti hahmotettavina kokonaisuuksina. Edes laajoja osittaisuudistuksia ei nähty mahdollisina korjaamaan vallitsevaa tilannetta vaan lainsäädännön kokonaisuudistusta pidettiin tarpeellisena.²⁴ Muun muassa lakivaliokunta piti mietinnössään tärkeänä, että samalla kun laajennetaan kansalaisten perusoikeuksia rajoittavia toimivaltuuksia, on myös huolehdittava oikeusturvakeinojen toimivuudesta.²⁵

Vuonna 2005 eduskunta hyväksyi lausuman, jossa se edellytti hallituksen valmistelevan poliisilain kokonaisuudistuksen, jossa sääntely muodostuisi mahdollisimman selkeäksi ja johdonmukaiseksi. Kokonaisuudistukselle oli perusta myös hallitusohjelmassa. Uudistuksen puolesta puhuivat myös kysymykset liittyen turvallisuusviranomaisten toimivaltuuksien ulottuvuuteen ja niiden käyttämisen edellytyksiin, kansalaisten oikeusturvaan sekä yksittäisiin lainsäädännön tarkistamistarpeisiin. Tässä harkinnassa merkityksellisiä olivat EIT:n ratkaisut ja Suomea sitovat kansainväliset velvoitteet, sillä perus- ja ihmisoikeusnäkökulma korostui ihmisoikeuksien ja perusoikeuksien suojaamiseksi tehtyyn yleissopimukseen (SoPS 19/1990, jatkossa EIS) liittymisen myötä. Esitöissä EIS:n liittymisen katsottiin johtaneen muun muassa tarpeeseen korostaa toimienpiteiden kohteiksi joutuvien oikeuksia rikostutkinnassa.²⁶

Näiden seikkojen lisäksi lainsäädännön muuttamis- tai täydentämistarpeeseen vaikutti myös tekninen kehitys, minkä osalta tärkeinä kokonaisuuksina nostettiin esiin salaisten pakkokeinojen käytön ja poliisin tiedonhankinnan edellytykset sekä niiden oikeussuojajärjestelyt.²⁷ Nykyisen PKL:n tullessa voimaan olivat tekninen laitetarkkailu ja laite-etsintä siinä kumpikin uudentaisia pakkokeinoja.²⁸ Kehityksen merkitystä korostaa, että edellisen lain aikana laite-etsinnän asemaa oli nimenomaisen sääntelyn puuttumisen vuoksi pidetty epäselvänä, ja vaikka

²⁴ LaVM 31/2002 vp, s. 4–5.

²⁵ Ks. LaVM 31/2002 vp, s. 5.

²⁶ HE 222/2010 vp, s. 12–13, ja EV 83/2005 vp, s. 1.

²⁷ HE 222/2010 vp, s. 12–13.

²⁸ HE 222/2010 vp, s. 314 ja 382. Ks. Helminen ym. 2014, s. 1175.

perustuslakivaliokunta (jatkossa PeV) oli todennut lausunnossaan pyrkimisen tekniikkaneutraaliin lainsäädäntöön olevan viestintämuotojen kehityksen vuoksi välttämätöntä ja PL:n kannalta hyväksyttävää²⁹, PKL-uudistuksen esitöissä pidettiin silti tarpeellisena viranomaisten toimivaltuuksien kattavan ja täsmällisen sääntelyn tavoitteen edellyttävän, että laite-etsinnästä säädetään nimenomaisesti.³⁰

Teknisellä kehityksellä on siten vaikutusta uusista pakkokeinoista säätämiseen ja samasta syystä johtuen voi olla tarpeen tarkastella jo olemassa olevia pakkokeinoja ja niiden edellytyksiä. Tämä on huomattu myös HE 70/2025, jossa on todettu, että nykyään erityisesti matkapuhelimet voivat sisältää laaja-alaisiakin tietoja laitteen omistajasta³¹. Teknisen kehityksen ohella painetta tarkasteluun voi tulla myös perus- ja ihmisoikeuksien suunnalta kuin myös EU-tasolta, kuten seuraavaksi osoitan.

2.2 Pakkokeinojen EU-oikeudellinen ulottuvuus

Vaikka rikosoikeus on mielletty perinteisesti hyvin kansalliseksi oikeudenalaksi, on kansainvälistä yhteistyötä rikosoikeuden parissa tehty jo kauan. Varsinkin Euroopan integraation myötä ja erityisesti Lissabonin sopimuksen seurauksena rikosoikeudellinen yhteistyö on laajentunut entisestään EU:n alueella.³²

Ennen Lissabonin sopimus (2007/C 306/01) EU:ssa oli käytössä niin kutsuttu pilarirakenne. Siinä kolmas pilari säänteli yhteistyötä oikeus- ja sisäasioissa, johon lukeutuivat muun muassa huumausaineiden väärinkäytön torjuminen, oikeudellinen yhteistyö rikosoikeuden alalla ja poliisiasia-ain yhteistyö. Kolmanteen pilariin lukeutuvissa asioissa oli kyse jäsenvaltioiden hallitustenvälisestä yhteistyöstä.³³ Lissabonin sopimuksella pilarirakenteesta kuitenkin luovuttiin, minkä seurauksena vapauden, turvallisuuden ja oikeuden alue kuuluu nykyään unionin jaetun toimivallan aloihin. Siten sekä EU, että jäsenvaltiot voivat toimia lainsäätäjänä ja antaa oikeudellisesti velvoittavia säädöksiä. Lähtökohtaisesti jäsenvaltiot käyttävät toimivaltaansa siltä osin kuin EU ei ole käyttänyt omaansa.³⁴ Lissabonin sopimuksen voimaantulon myötä ja EU:ssa toteutetun rikosoikeudellisen yhteistyön seurauksena EU:n merkityksen rikosoikeuden alalla on katsottu ”normalisoituneen” tai peräti ”unionisoituneen”, kuten Melander on asiaa kuvannut.³⁵ Hän on myös muistuttanut, että EU-oikeudessa on kyse aidosti ylikansallisesta oikeudesta, jolloin ylikansallisilla

²⁹ PeVL 36/2002 vp, s. 4.

³⁰ HE 222/2010 vp, s. 382–383.

³¹ HE 70/2025 vp, s. 6.

³² Melander 2015, s. 1–2.

³³ Melander 2015, s. 6.

³⁴ Melander 2015, s. 17–18.

³⁵ Melander 2015, s. 18.

instituutioilla kuten EUT:lla on toimivalta tarkastella kansallisina pidettyjä toimintoja. Melander on edelleen painottanut, että moni kansallisen lain tasoinen rikosoikeudellinen säännös on läh- töisin EU-rikosoikeudesta.³⁶

Rikosoikeuden unionisoitumisessa voidaan siten havaita viitteitä taloustieteellisestä *spill-over*-efektistä tai suomeksi käännettynä heijastevaikutuksesta, jonka mukaan vaikutukset jollakin osa- alueella heijastuvat vaikuttamaan myös toiseen osa-alueeseen. EU:n kontekstissa tämän näkee esimerkiksi siinä, kun on luotu lainsäädäntöä alueella A, on syntynyt tarve luoda sitä myös alu- eelle B, A:n B:lle aiheuttamien heijasteiden vuoksi. Näin ollen, kun on nähty, etteivät kansalliset säädökset ole riittäviä tai tarpeeksi tehokkaita vastaamaan EU:n jäsenvaltioiden rajat ylittäviin ti- lanteisiin, on ollut syytä yhdessä luoda siihen keinoja.³⁷ Tämä on erityisen tarpeen verkkorikolli- suudessa, jossa voi olla liityntä useampaan maahan.

Tutkielmani kannalta merkityksellistä onkin miten suomalainen lainsäädäntö täyttää EUT:n tul- kinnan EU-oikeudesta. Kyse ei ole siten vain puhtaasti kansallisesta asiasta, vaikka käsittelenkin pakkokeinoja. EU-rikosoikeus on siis syntynyt tarpeesta ja se pyrkii vastaamaan nykyaikaisiin ri- kosoikeudellisiin haasteisiin ja ongelmiin.

2.3 Yksityiselämän suoja perusoikeutena

Yksityiselämän suoja on perus- ja ihmisoikeuksissa turvattu oikeus. Yksityiselämän suojasta on säädetty PL:n 10 §:ssä seuraavanlaisesti:

Jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Henkilötietojen suojasta säädetään tarkem- min lailla. Kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus on loukkaamaton. Lailla voi- daan säätää perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi välttämättömistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimenpiteistä. Lailla voidaan säätää välttämättömistä rajoituksista viestin salai- suuteen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa, oikeudenkäynnissä, turvallisuustarkastuksessa ja vapaudenmenetyksen aikana sekä tiedon hankki- miseksi sotilaallisesta toiminnasta taikka sellaisesta muusta toiminnasta, joka vakavasti uhkaa kan- sallista turvallisuutta.

PL:n sanamuodosta käy ilmi, että yksityiselämän suoja voidaan vain poikkeuksellisesti ja välttä- mättömästi pykälässä luetellusta syystä rajoittaa kuten esimerkiksi rikoksen tutkimiseksi. Puo- lestaan PeV:n lausunnossa, hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi esitutkintalain ja pakko- keinolain muuttamisesta sekä eräiksi niihin liittyviksi laeiksi, on todettu luottamuksellisen viestin

³⁶ Melander 2015, s. 2.

³⁷ Craig, De Búrca 2011, s. 928 ja Gupta, Polonsky 2021, s. 535 *spill-over* -efektin määritelmästä.

salaisuutta koskevan perustuslakisääntelyn ensisijaisena tarkoituksena olevan suojata luottamukselliseksi tarkoitettujen viestien sisältö ulkopuolisilta. Edelleen tämän sääntelyn on ajateltu turvaavan jokaiselle oikeuden luottamukselliseen viestintään ilman, että ulkopuoliset saavat oikeudettomasti tiedon hänen lähettämiensä tai hänelle osoitettujen luottamuksellisten viestien sisällöstä. Säännös ei suojaa vain viestin lähettäjä, vaan kyseessä on molempien viestinnän osapuolten perusoikeus. Sääntelyn on katsottu siis antavan turvaa myös muille kuin varsinaisesti viestin sisältöä koskeville tiedoille, joilla voi olla merkitystä viestin säilymiselle luottamuksellisena. Näitä voivat olla esimerkiksi tunnistamistiedot, vaikka ne ovatkin PeV:n vakiintuneessa käytännössä jääneet perusoikeuden ydinalueen ulkopuolelle.³⁸

Yksityiselämän suoja on turvattu myös kansainvälisillä sopimuksilla, joihin Suomi on sitoutunut ratifioimalla sopimukset. PL:n 10 §:n tavoin EIS 8 artiklaan sisältyy myös lakivaraus:

1. Jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta.
2. Viranomaiset eivät saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, paitsi silloin kun laki sen sallii ja se on demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätöntä kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi, tai epäjärjestyksen ja rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalien suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.

Tutkimukseni kannalta merkityksellinen on yksityiselämän suoja, enkä näin ollen tule käsittelemään muita artiklaan lukeutuvia suojattuja oikeushyviä. Ne ovat kuitenkin välillä vaikea erottaa toisistaan, enkä tutkimuksessani pyrikään siihen. On kuitenkin syytä ymmärtää, että 8 artikla voi käsittää sisälleen monenlaisia asioita, ja joissain tilanteissa on katsottu, että artiklasta seuraa valtiovallalle positiivinen velvollisuus ryhtyä toimiin näiden yksilön vapauspiiriin kuuluvien oikeuksien suojaamiseksi.³⁹

Myös Yhdistyneiden Kansakuntien kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan sopimuksen (Sops 8/1976, jatkossa KP-sopimus) 17 artiklassa turvataan yksityiselämän suoja. Sen mukaan kenenkään yksityiselämään, perheeseen, kotiin tai kirjeenvaihtoon ei saa mielivaltaisesti tai laittomasti puuttua eikä suorittaa hänen kunniaansa ja mainettaan loukkaavia hyökkäyksiä. Lisäksi jokaisella on oikeus lain suojaan tällaista puuttumista tai tällaisia hyökkäyksiä vastaan. KP-sopimus tuli Suomessa voimaan vuonna 1976 ja EIS vuonna 1990. Ne ovat kummatkin oikeudellisesti sitovia. Niin EIS:ssa kuin KP-sopimuksessa on yksityiselämän suojasta poikkeamiselle

³⁸ PeVL 32/2013 vp, s. 3.

³⁹ Pellonpää ym. 2018, s. 777–778, ja HE 309/1993 vp, s. 53 ja 75.

asetettu edellytyksenä se, että oikeuksiin puuttumisen tulee perustua lakiin. Kyseessä on siis laillisuusvaatimus. EIS:n 8 artiklan 2 kappaleen rajoitusperusteiden luetteloa on kuitenkin pidetty hyvin väljänä, sillä sopimusvaltion on katsottu olevan melko helppo täyttää nämä edellytykset⁴⁰. Tästä ja näiden kahden sopimuksen yhtäläisyyksistä huolimatta EIS:sta on pidetty silti merkittävämpänä. Tämä johtuu siitä, että EIT pystyy tuomitsemaan valtion sopimusrikkomuksesta ja myös ohjaamaan tulkintaa ratkaisukäytännöllään.⁴¹ Näin ollen tarkasteluni painopiste on näistä kahdesta sopimuksessa nimenomaan EIS:ssa.

Koska osoittamallani tavalla EU-oikeudella ja EUT:n ratkaisukäytännöllä on merkitystä tutkielmani kannalta, on syytä mainita myös Euroopan unionin perusoikeuskirja (2012/C 326/02, jatkossa perusoikeuskirja). Se on ollut oikeudellisesti sitova joulukuusta 2009 saakka, ja sillä on nykyään sama oikeudellinen arvo kuin EU:n perussopimuksilla. Perusoikeuskirjan 7 artiklassa säädetään yksityiselämän ja perhe-elämän kunnioittamisesta ja artiklaan mukaan jokaisella on oikeus siihen, että hänen yksityis- ja perhe-elämänsä, kotiaan sekä viestejään kunnioitetaan. Puolestaan 8 artikla koskee henkilötietojen suojaa, ja siinä muun muassa todetaan jokaisen oikeus henkilötietojensa suojaan ja siihen että henkilötietojen käsittelyn on oltava asianmukaista ja sen on tapahduttava tiettyä tarkoitusta varten asianomaisen henkilön suostumuksella tai muun laissa säädetyn oikeuttavan perusteen nojalla. Jokaisella on lisäksi oikeus tutustua niihin tietoihin, joita hänestä on kerätty, ja saada ne oikaistuksi. Kolmanneksi riippumaton viranomainen valvoo näiden sääntöjen noudattamista.

Perusoikeuskirjan 47 artiklalla säädetään oikeudesta tehokkaihin oikeussuojakeinoihin ja puolueettomaan tuomioistuimeen. Sen mukaan jokaisella, jonka unionin oikeudessa taattu oikeuksia ja vapauksia on loukattu, on oltava artiklassa määrättyjen edellytysten mukaisesti käytettävissä tehokkaat oikeussuojakeinot tuomioistuimessa. Tähän sisältyy 2 kohdan mukaan muun muassa oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa, joka on etukäteen laillisesti perustettu. Lisäksi 52 artiklassa säädetään oikeuksien ja periaatteiden ulottuvuudesta ja tulkinnasta. Artiklan 1 kohdan mukaan perusoikeuskirjassa tunnustettujen oikeuksien ja vapauksien käyttämistä voidaan rajoittaa ainoastaan lailla sekä kyseisten oikeuksien ja vapauksien keskeistä sisältöä kunnioittaen. Suhteellisuusperiaatteen mukaisesti rajoituksia voidaan säätää ainoastaan, jos ne ovat

⁴⁰ Metsäranta 2015, s. 25. Ks. Pellonpää 2005, s. 228–229. Ks. myös J. Viljanen 2003, s. 210, jossa tarkemmin valtioiden esittämien rajoitusten välttämättömyydestä ja legitiimisyttä.

⁴¹ Metsäranta 2015, s. 23, ja Pölönen 1997, s. 19–20.

välttämättömiä ja vastaavat tosiasiallisesti unionin tunnustamia yleisen edun mukaisia tavoitteita tai tarvetta suojella muiden henkilöiden oikeuksia ja vapauksia.

Metsäranta on väitöskirjassaan eritellyt edellytyksiä salaisille tiedonhankintakeinoille. Hänen mukaansa rajoitukselle tulee olla ensinnäkin hyväksyttävä peruste. Toisekseen tilanteessa, jossa rajoitusta käytetään, tulee olla konkreettinen peruste, että rikos on tapahtunut. Kolmanneksi sääntelyn tulee aina perustua lakiin, mikä Metsärannan mukaan onkin keskeinen periaate viranomaisen mielivallan ehkäisemiseksi oikeusvaltiossa, mutta hän edellyttää myös, että sääntelyn on oltava riittävän ennakoitavaa. Hän on katsonut, että tämä juontuu perusoikeusrajoitusten täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimuksista, sekä EIT:n oikeuskäytännöstä.⁴² EIT:n mukaan laillisuusvaatimus edellyttää ensinnäkin, että toimenpiteelle tulee olla peruste kotimaisessa laissa, minkä lisäksi se asettaa laille myös laatuvaatimuksia kuten sen, että lain tulee olla saatavilla ja ennakoitava sekä oikeusvaltion periaatteiden kanssa yhteensopiva.⁴³

Metsäranta on myös korostanut ihmisarvon loukkaamattomuuden periaatetta.⁴⁴ Hallituksen esityksessä Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta mukaan vaatimus ihmisarvon loukkaamattomuudesta ilmaisee perustavanlaatuisten oikeuksien yleisinhimillisen perustan ja että ainakin kaikkein perustavimpia ihmisyksilön oikeuksia voidaan pitää perimittään valtion tahdosta ja oikeusjärjestyksestä riippumattomina.⁴⁵ Metsäranta on todennut, että periaate asettaa ehdottomia rajoja valtion toimille ja siten myös poliisin toimivaltuuksien käytölle, joilla on niiden luonteen vuoksi mahdollista aiheuttaa tuntuviakin oikeudenloukkauksia.⁴⁶ Perus- ja ihmisoikeuksien merkitys on todettu myös POL 1 luvun 2 §:ssä, jonka mukaan poliisin on kunnioitettava perusoikeuksia ja ihmisoikeuksia sekä toimivaltuuksia käyttäessään valittava perusteltavissa olevista vaihtoehdoista se, joka parhaiten edistää näiden oikeuksien toteutumista. Poliisilla on siis lakiin perustuva velvollisuus kunnioittaa perus- ja ihmisoikeuksia.

Kansainväliset sopimukset, EIT:n toimivalta ja Suomen perusoikeussääntely asettavat siten jo lähtökohtaisesti edellytyksiä sille, milloin pakkokeinoja voidaan ulottaa yksityiselämän suojan piiriin kuuluvalla alueella. Vaikka yksittäistapauksessa kansallinen laki mahdollistaa pakkokeinon käytön edellytysten täytyessä, on kuitenkin olemassa sellainen ihmisarvon loukkaamattomuuden periaatteesta juontuva ydinalue, johon pakkokeinoja ei saa kohdistaa. Sellaisessa

⁴² Metsäranta 2015, s. 125.

⁴³ Metsäranta 2015, s. 118, ja EIT, Weber ja Saravia v. Saksa, päätös 29.6.2006, k. 84. Ks. myös EIT, Kruslin v. Ranska, tuomio 24.4.1990, k. 27, EIT, Huvig v. Ranska, tuomio 24.4.1990, k. 26 ja EIT, Kennedy v. Yhdistynyt Kuningaskunta, tuomio 18.5.2010, k. 151, joissa myös todettu mainitut laatuvaatimukset.

⁴⁴ Metsäranta 2015, s. 73–77.

⁴⁵ HE 309/1993 vp, s. 42.

⁴⁶ Metsäranta 2015, s. 75–76.

tilanteessa, jossa vaarana on tämän ydinalueen loukkaaminen viranomaisen puuttumisella, olisi yksilön oikeuksille annettava etusija.

3 Teknisiin laitteisiin kohdistuvat pakkokeinot osana esitutkintaa

3.1 Lainsäädännön asettamat edellytykset laite-etsinnälle ja tekniselle laitetarkkailulle

3.1.1 Laite-etsintä

PKL 8 luku koskee etsintää ja siinä pykälät 20–29 a sijoittuvat alaotsikon laite-etsintä alle. Laite-etsintä on määritelty 20 §:ssä ja siinä sillä tarkoitetaan tietokoneessa, telepäätelaitteessa tai muussa vastaavassa teknisessä laitteessa tai tietojärjestelmässä etsinnän toimittamishetkellä olevaan tietosisältöön kohdistettavaa etsintää. Laite-etsintää ei kuitenkaan saa kohdistaa sellaiseen luottamukselliseen viestiin, jota koskevasta telekuuntelusta, televalvonnasta ja teknisestä tarkkailusta säädetään 10 luvussa.

PKL 8 luvun 21 §:ssä on lueteltu laite-etsinnän edellytykset, joista tutkimuksen kannalta merkityksellisiä ovat etenkin ensimmäisen momentin edellytykset. Laite-etsintä saadaan toimittaa, kun:

- 1) on syytä epäillä, että on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta, tai selvittävänä ovat yhteisösakon tuomitsemiseen liittyvät seikat; ja
- 2) etsinnässä voidaan olettaa löytyvän tutkittavana olevaan rikokseen liittyvä 7 luvun 1 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettu takavarikoitava asiakirja tai tieto taikka 7 luvun 2 §:n nojalla jäljennettävä asiakirja.

Laite-etsintä voidaan toimittaa myös laitteen palauttamiseksi siihen oikeutetulle, jos on syytä olettaa, että se on rikoksella joltakulta viety. Lisäksi päätös paikkaan kohdistuvan etsinnän toimitamisesta saadaan ulottaa koskemaan myös etsinnän toimittamispaikassa olevaa teknistä laitetta tai tietojärjestelmää, jos kyseessä ei ole paikkaan kohdistuva etsintä henkilön löytämiseksi.

Samana luvun 22 §:n mukaan poliisimies saa ottaa teknisen laitteen haltuunsa laite-etsinnän toimittamista varten. Etsinnän jälkeen laite on ilman aiheetonta viivytystä palautettava sille, jonka hallusta se on otettu tai jolla muuten on siihen oikeus. Jos laite-etsintää ei voida viivytyksettä toimittaa, laite on takavarikoitava. Puolestaan 27 §:n mukaan rikostutkinnallisten tarkoituksenmukaisuussyiden tai asian kiireellisyyden sitä edellyttäessä laite-etsintä saadaan toimittaa etäetsintänä, jossa laite-etsintä toimitetaan käyttämättä etsinnän kohteena olevan henkilön luona tai hallussa olevaa laitetta. Tällöinkään etsintää ei voida toimittaa salassa sen kohteelta.⁴⁷ Näin ollen, jos laite-etsintä ei onnistu ongelmitta, on viranomaisten takavarikoitava tekninen laite. PKL:n

⁴⁷ HE 222/2010 vp, s. 383.

esitöiden mukaan tällöin palauttamisvelvollisuus ei koske niitä tilanteita, joissa tekninen laite takavarikoidaan, mikä sinänsä on ymmärrettävää, koska se tekisi takavarikoimisen merkityksettömäksi. Toisaalta esitöissä takavarikointia ei ole myöskään pidetty kovin tarpeellisena, koska tietosisällön käyttäminen todisteena voidaan turvata jäljentämisellä, minkä jälkeen palauttamisvelvollisuus on jälleen voimassa.⁴⁸ Jäljentäminen olisi muutenkin ensisijainen valittavaksi sovellettava keino, sillä se olisi yhdenmukainen PKL:n vähimmän haitan periaatteen kanssa.

Laite-etsinnästä päättää 8 luvun 29 §:n mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies ja poliisimies silloin kun etsinnän välitön toimittaminen on asian kiireellisyyden vuoksi välttämätöntä. Asiassa noudatetaan soveltuvin osin 16 §:ää kotietsintäpäätöksestä, jossa on mahdollisuuksien mukaan ja riittävällä tarkkuudella yksilöitävä etsinnän kohde, etsinnän edellytysten olemassaolo, se mitä etsinnällä pyritään löytämään ja mahdolliset erityiset etsinnän rajoitukset. Asian kiireellisyyden sitä edellyttäessä pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätös saadaan kirjata etsinnän toimittamisen jälkeen. Esitöissä on painotettu, ettei laite-etsintä ole salainen pakkokeino, vaan siinä on noudatettava kotietsinnän muotomääräyksiä.⁴⁹

Laite-etsintä voidaan kuitenkin saattaa jälkikäteisesti tuomioistuimen eteen PKL 8 luvun 29 a §:n mukaisesti, jos laite-etsintä on toimitettu kotietsinnän, tai sellaisen paikanetsinnän yhteydessä, mikä on vaikutuksiltaan ja menettelyiltään vastannut kotietsintää, taikka on syytä olettaa, että etsinnän kohteeksi on joutunut sellaista oikeudenkäymiskaaren (4/1734, jatkossa OK) 17 luvun mukaista tietoa, josta on velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta ja johon ei PKL 7 luvun 3 §:n nojalla saa kohdistaa takavarikkoa tai asiakirjan jäljentämistä. Tällöin tuomioistuimen on laitteen haltijan tai muun laitteeseen oikeutetun henkilön vaatimuksesta todettava, ovatko laite-etsinnän toimittamisen edellytykset olleet olemassa tai onko etsinnän menettely noudattanut muita soveltuvia säännöksiä. Tämä on yksi laite-etsinnän jälkikäteisistä oikeusturvakeinoista. Laite etsinnän päättäminen on siis nykymuodossaan porrastettu suhteessa laitteen omistajan oikeusturvaan nähden. Normaalisissa tilanteissa pidättämiseen oikeutettu virkamies tekee päätöksen, mutta tilanteessa, jossa on aihetta epäillä, että etsintä sisältää todistamiskieltojen alaisia seikkoja, korostuu laitteen omistajan oikeusturvan tarve, jolloin pakkokeinon hyväksyttävyyys voidaan saattaa tuomioistuimen eteen.

Laite-etsinnässä ei merkityksellinen ole itse laite, vaan sen sisältämät tiedot, jotka voivat sisältää todistusaineistoa rikoksesta.⁵⁰ Laite-etsinnällä tarkoitetaan esitöiden mukaan nimenomaan

⁴⁸ HE 222/2010 vp, s. 307.

⁴⁹ HE 14/2013 vp, s. 15.

⁵⁰ HE 222/2010 vp, s. 108.

tietokoneessa, telepäätelaitteessa tai muussa vastaavassa teknisessä laitteessa tai tietojärjestelmässä etsinnän toimittamishetkellä olevaan tietosisältöön kohdistettavaa etsintää.⁵¹ Teknisen laitteen määritelmän voidaan siten katsoa kattavan alleen laajan joukon erilaisia laitteita, kunhan niihin on mahdollista tallentaa ja säilyttää tietoa. Laitteen tietosisällöllä esitöissä tarkoitetaan laitteeseen tai tietojärjestelmään tallennettua tai sen muistissa muuten olevaa yksittäistä tietoa tai tietokokonaisuutta, minkä lisäksi laite-etsintä voisi kohdistua myös muihin tiedostoihin, joihin pääsee yksinomaan kyseiseen laitteen kautta. Myös laitteen tai järjestelmän käyttämiseksi tarvittavat tiedot olisivat kysymyksessä olevia tietoja.⁵² Sen sijaan määritelmän ulkopuolelle jäisivät laitteen ulkoinen tarkastelu ja laitteen yksilöivien tunnistusten selvittäminen.⁵³

Olenainen ero verrattuna salaisiin pakkokeinoihin on laite-etsinnässä katsottu olevan siinä, että se kohdistuu nimenomaan tietosisältöön, joka on laitteessa etsinnän toimittamishetkellä, jolloin etsinnän kohteeksi siten tulevat sellaiset tiedot, jotka ovat tulleet laitteelle ennen etsinnän toimitamista ja sen aikana. Esitöiden mukaan laite-etsintä tulisi myös toimittaa loppuun ilman aiheutonta viivytystä laitteen haltuunottamisen jälkeen, eikä laite-etsinnällä saisi kiertää telekuuntelun, televalvonnan ja teknisen tarkkailun käyttöedellytyksiä.⁵⁴

Käytännössä esitutkintaviranomaiset käyttävät laite-etsintää toteuttaakseen takavarikon ja jäljentämisen. Laite-etsinnän yhtenä pyrkimyksenä onkin löytää takavarikoitava asiakirja tai jäljennettävä asiakirja, joka voi olla myös luottamuksellinen viesti⁵⁵. PKL 7 luvun 1 §:n mukaan esine, omaisuus tai asiakirja voidaan takavarikoida, jos on syytä olettaa, että sitä voidaan käyttää todisteena rikosasiassa, se on rikoksella joltakulta viety tai se tuomitaan menetetyksi. Pykälän 2 momentin mukaisesti sanottu koskee myös tietoa, joka on teknisessä laitteessa, muussa vastaavassa tietojärjestelmässä tai sen tallennusalueella (*data*). PKL 7 luvussa asiakirjasta säädettyä sovelletaan myös datan muodossa olevaan asiakirjaan. Tässä mielessä asiakirja välittyy siis teknologianeutraalina terminä sen kattaessa alleen niin perinteiset asiakirjat kuin sähköisessä muodossa olevat.

PKL 7 luvun 2 §:n mukaisesti asiakirjan takavarikoiminen todisteena käytettäväksi on korvattava sen jäljentämällä, jos jäljennös on riittävä todistelun luotettavuuden kannalta. Asiakirja on jäljennettävä ilman aiheutonta viivytystä sen haltuun ottamisen jälkeen, minkä jälkeen alkuperäinen asiakirja on viipymättä palautettava sille, jolta se on otettu haltuun. Lisäksi datan muodossa

⁵¹ HE 222/2010 vp, s. 306.

⁵² HE 222/2010 vp, s. 306.

⁵³ HE 70/2025 vp, s. 32.

⁵⁴ HE 222/2010 vp, s. 306.

⁵⁵ HE 14/2013 vp, s. 52.

olevan asiakirjan avaamisessa saa luvun 11 §:n 2 momentin mukaan tarvittaessa tutkinnanjohtajan päätöksellä avustaa toimenpiteen kohteena olevan tietojärjestelmän tai sen tallennusalustan asiantuntija. Jos asiakirjaa ei voida viivytyksettä jäljentää asiakirjan tai asiakirja-aineiston laadun tai laajuuden vuoksi, asiakirja on takavarikoitava. Silloin kun jäljentäminen on mahdollista voi se muodostaa laitteen takavarikoimista lievemmän ja suhteellisuusperiaatetta toteutettavan vaihtoehdon, kun tekninen laite palautetaan omistajalleen. Tästä näkökulmasta olisi jäljentäminen sitten ensisijainen vaihtoehto takavarikoimiselle, jos se vain on todistelun luotettavuus ja muut asiaan vaikuttavat seikat huomioiden on mahdollista.⁵⁶ Kun laite-etsintää rajaavat ainoastaan PKL 7 luvun 3 §:ssä säädetty läheisiin henkilöihin sekä vaitiolovelvollisuuteen ja -oikeuteen liittyvät takavarikoimis- ja jäljentämiskiellot, jotka estävät tiettyjen viestien ja asiakirjojen takavarikoimisen ja jäljentämisen, voidaan muut luottamuksellisetkin viestit siis takavarikoida.⁵⁷

3.1.2 Tekninen laitetarkkailu

Pakkokeinoja on erilaisia ja ne puuttuvat eri tavoin niiden kohteen yksityiselämään. Etenkin salaisia pakkokeinoja on tarkoitettu käytettäväksi vasta viimesijaisina keinoina suhteessa muihin tiedonhankintakeinoihin,⁵⁸ mutta puuttumisen laatu riippuu aina tilanteen tapauskohtaisista seikoista.⁵⁹ PKL 10 luvussa säädetään salaisista pakkokeinoista, joihin tekninen laitetarkkailu lukeutuu. Tekninen laitetarkkailu on yksi teknisen tarkkailun muodoista. PKL 10 luku 2 §:n salaisia pakkokeinoja koskevat yleiset edellytykset ovat yleisluontoisia, ja salaisista pakkokeinoista ja niiden erityisistä edellytyksistä säädetään tarkemmin erikseen luvussa, mutta ensin käsittelen sellaisia yleisiä edellytyksiä, jotka koskevat teknistä laitetarkkailua.

Ensimmäisenä yleisenä edellytyksenä on, että pakkokeinon käytöllä voidaan olettaa saatavan rikoksen selvittämiseksi tarvittavia tietoja. Tämä tuloksellisuusodotus merkitsee, että salaisella pakkokeinolla voidaan olettaa saatavan sellaisia tietoja, jotka edesauttavat rikoksen selvittämistä. Jos tämä ei täyty, ei salaisen pakkokeinon käyttöön tule ryhtyä, sillä sen käyttö olisi silloin turhaa.⁶⁰ Toisekseen teknistä laitetarkkailua saadaan käyttää vain, jos sillä voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi. Tämä vaatimus koskeekin vain osaa salaisista pakkokeinoista, sillä kaikilla tiedonhankintakeinoilla ei puututa niin tuntuvasti perus- ja ihmisoikeuksiin.⁶¹

⁵⁶ Ks. myös Riekkinen 2019, s. 225, takavarikoinnista ja jäljentämisestä erityisesti sähköisten todisteiden näkökulmasta.

⁵⁷ HE 14/2013 vp, s. 15.

⁵⁸ HE 222/2010 vp, s. 121.

⁵⁹ Metsäranta 2015, s. 189–190.

⁶⁰ Helminen ym. 2014, s. 1116 ja Fredman ym. 2020, s. 1069.

⁶¹ HE 222/2010 vp, s. 315.

Tämän erittäin tärkeän merkityksen edellytystä on tarkasteltu PKL:n esitöissä. Esimerkiksi telekuuntelun yhteydessä on katsottu, että edellytyksellä ei tarkoiteta, että lupa voidaan myöntää vain, jos rikos muuten jäisi selvittämättä. Lupaa ei kuitenkaan voisi myöntää vielä sillä perusteella, että salainen pakkokeino helpottaisi asian selvittämistä, eikä myöskään vielä silloin, jos näyttö samalla vaivalla voidaan hankkia muilla keinoilla. Luvan on sen sijaan katsottu edellyttävän, että ilman salaisen pakkokeinon käyttöä rikoksen selvittäminen aiheuttaisi kohtuuttomia kustannuksia tai olisi muutoin hyvin työlästä. Edelleen huomioon on voitu ottaa esimerkiksi se, että tutkinnan pitkittymisestä aiheutuu erityistä vaaraa. Toisaalta esitöissä on myös huomautettu, että jos esitutkinnassa on jo kertynyt niin paljon näyttöä, että se riittää syytteen nostamiseen, lupaa ei saisi myöntää.⁶² Salaista pakkokeinoja ei siis saisi enää käyttää niin sanotusti varmuuden vuoksi sinetöimään epäillyn syyllisyyttä. Viime kädessä luvan myöntäminen riippuu kokonaisuarkinnasta, jossa esitöiden mukaan on syytä kiinnittää huomiota etenkin suhteellisuusperiaatteen. Merkitystä on myös sillä millä keinolla puututaan perusoikeuksiin ja kuinka suuri tämä puuttuminen on.⁶³ Kyse on siten aina tapauskohtaisesta harkinnasta, jossa tulee ottaa huomioon tapauksen olosuhteet ja muut harkinnassa merkitykselliset seikat.

Kolmanneksi salaisen pakkokeinon käyttö on lopetettava ennen päätöksessä mainitun määräajan päättymistä, jos käytön tarkoitus on saavutettu tai sen edellytyksiä ei enää ole. Esitöiden mukaan tällä on haluttu korostaa, ettei pakkokeinoja voida missään tapauksessa käyttää kauempaa kuin on tarpeen, vaikka lupa niiden käyttöön olisikin vielä voimassa.⁶⁴ Näin ollen jo yleiset edellytykset rajoittavat esitutkintaviranomaisten oikeutta käyttää teknistä laitetarkkailua merkittävästi. Tämän kolmannen yleisen edellytyksen kohdalla on nähdäkseni havaittavissa PKL:n vähimmän haitan periaate, joka edellyttää, ettei pakkokeinon käytöllä kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä käytön tarkoituksen saavuttamiseksi. Näin ollen, kun käytön tarkoitus on saavutettu, ei ole enää syytä mennä yksityiselämän suojan alueelle. Sanamuoto ”edellytyksiä ei enää ole” merkitsee myös, että edellytykset pakkokeinon käytölle voivat lakata olemasta olosuhteiden muuttuessa. Näin ollen esitutkintaviranomaisten on tarkkailtava edellytysten olemassaoloa aktiivisesti senkin jälkeen, kun lupa pakkokeinon käyttöön on myönnetty.

Teknisellä laitetarkkailulla tarkoitetaan PKL 10 luvun 23 §:n 1 momentin mukaan tietokoneen, muun vastaavan teknisen laitteen tai sen ohjelmiston toiminnan, sisältämien tietojen tai yksilöintitietojen muuta kuin yksinomaan aistinvaraista tarkkailua, tallentamista tai muuta käsittelyä rikoksen selvittämiseksi merkityksellisen seikan tutkimiseksi. Pykälän 2 momenttiin sisältyy

⁶² HE 222/2010 vp, s. 121 ja HE 22/1994 vp, s. 27.

⁶³ HE 222/2010 vp, s. 121.

⁶⁴ HE 222/2010 vp, s. 316.

rajoitus, jonka mukaan teknistä laitetarkkailua ei saa kohdistaa sellaiseen luottamukselliseen viestiin, jota koskevasta telekuuntelusta, televalvonnasta ja muusta teknisestä tarkkailusta kuin laitetarkkailusta säädetään PKL 10 luvussa. Ennen PKL:n voimaan tuloa ja teknistä laitetarkkailua ongelmana oli, ettei esitutkintaviranomainen voinut varmistua missä laitetta käytettiin, jolloin kyse saattoi olla asuntokuuntelusta, mistä seurasi, että tekninen kuuntelu oli keskeytettävä, jos esitutkintaviranomaisilla ei ollut lupaa asuntokuunteluun. Sen sijaan tekninen laitetarkkailu on riippumaton laitteen käyttöpaikasta, sillä pakkokeinolla ei hankita tietoa siitä mitä itse sijaintipaikassa tapahtuu.⁶⁵

Edelleen saman pykälän 3 momentin mukaan esitutkintaviranomainen saa kohdistaa teknistä laitetarkkailua rikoksesta epäillyn todennäköisesti käyttämään 1 momentissa tarkoitettuun tietokoneeseen tai muuhun vastaavaan tekniseen laitteeseen taikka sen ohjelmistoon, kun tätä on syytä epäillä 16 §:n 3 momentin luettelon rikoksesta:

- 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta;
- 2) huumausainerikoksesta;
- 3) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta taikka kouluttautumisesta terrorismirikoksen tekemistä varten, matkustamisesta terrorismirikoksen tekemistä varten tai terrorismirikokseen liittyvästä julkisesta kehottamisesta, jos teon vakavuus edellyttäisi vankeusrangaistusta;
- 4) törkeästä tulliselvitysrikoksesta;
- 5) panttivangin ottamisen valmistelusta; taikka
- 6) törkeän ryöstön valmistelusta.

Teknistä laitetarkkailua saa siten käyttää ainoastaan, kun on kyse joistain näistä kuudesta yllä mainitusta tilanteesta. Luettelosta voidaan havaita, että rikokselta vaaditaan tietyn asteista vakavuutta. Kyse on siis sen verran järeästä pakkokeinosta ja yksityiselämän suojaan puuttumisesta, ettei lainsäätäjät ole halunnut mahdollistaa sen käyttöä muuta kuin vain vakavien ja paheksuttavien rikosepäilysten tilanteessa.⁶⁶ On myös syytä huomata, että teknisen laitteen ei edellytetä olevan epäillyn omistama tai hallitsema, jolloin kyseeseen voi tulla esimerkiksi perheenjäsenen laite.⁶⁷ Näin ollen kyseeseen voisi tulla myös tilanne, jossa epäilty käyttää aktiivisesti jonkun muun puhelinta toimintansa peittelemiseksi ja viranomaisten harhaanjohtamiseksi. Helminen ym. ovat

⁶⁵ Helminen ym. 2014, s. 1175.

⁶⁶ Ks. Metsäranta 2015, s. 190–191.

⁶⁷ Helminen ym. 2014, s. 1177.

myös katsoneet, että teknisen laitetarkkailun kohteena voisi myös olla epäillyn vasta tulevaisuudessa käyttämä laite, vaikkakin näyttökynnys tällöin epäillyn ja laitteen välillä olisi korkea⁶⁸.

PKL 10 luvun 24 §:llä säädetään teknisestä laitetarkkailun päättämisestä. Pääsääntöisesti tuomioistuin päättää teknisestä laitetarkkailusta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta, mutta jos asia ei siedä viivytystä, pidättämiseen oikeutettu virkamies saa päättää teknisestä laitetarkkailusta siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Tällöin asia on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 24 tunnin kuluttua pakkokeinon käytön aloittamisesta.⁶⁹ Näin ollen tuomioistuin voi vielä estää teknisen laitetarkkailun käytön, jos se tulkitsee, että edellytykset pakkokeinolle eivät täytykään tilanteessa. Tuomioistuimen rooli on siten keskeinen⁷⁰. Luvan keston aikavaatimuksesta säädetään pykälän 2 momentissa ja sen mukaan lupa voidaan antaa enintään kuukaudeksi kerrallaan. Lupa täytyy siten aina uusida, jos teknistä laitetarkkailua halutaan jatkaa, mutta silloinkin tuomioistuin voi harkittuaan asiaa olla myöntämättä lupaa uudelleen. Verrattuna laite-etsintään on teknisestä laitetarkkailusta aiheutuva yksityiselämän suojaan puuttuminen suurempi, sillä se kohdistuu pidempään aikajaksoon, jolloin kasvaa mahdollisuus siitä, että laitteelle tulee arkaluontoisia tietoja.

Teknistä laitetarkkailua koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä on mainittava 3 momentissa luetellut tiedot:

- 1) epäilty rikos ja sen tekoaika;
- 2) rikoksesta epäilty;
- 3) tosiseikat, joihin epäiltyyn kohdistuva rikosepäily ja teknisen laitetarkkailun edellytykset perustuvat;
- 4) luvan voimassaoloaika kellonajan tarkkuudella;
- 5) toimenpiteen kohteena oleva tekninen laite tai ohjelmisto;
- 6) teknisen laitetarkkailun suorittamista johtava ja valvova pidättämiseen oikeutettu virkamies;
- 7) mahdolliset teknisen laitetarkkailun rajoitukset ja ehdot.

⁶⁸ Helminen ym. 2014, s. 1177.

⁶⁹ Metsäranta 2015, s. 295–296.

⁷⁰ Ks. myös Metsäranta 2015, s. 296–305 otsikolla ”3. Tuomioistuin oikeusturvan takaajana”, jossa Metsäranta käsittelee aihetta tarkemmin.

Pelkästään näiden yllä mainittujen seikkojen selvittäminen edellyttää esitutkintaviranomaisilta jo muitakin esitutkintatoimenpiteitä rikoksen selvittämiseksi. Tekninen laitetarkkailu ei ole siis ensisijainen keino, johon esitutkintaviranomainen voi ryhtyä.

Kuten todettu laitteen käyttämispaikalla ei ole teknisessä laitetarkkailussa merkitystä, vaan merkitystä on nimenomaan itse laitteen tarkkailulla ja siinä kiinnostuksen kohteena ovat sekä laitteen tietosisältö, että laitteen ja epäillyn vuorovaikutus. Teknisellä laitetarkkailulla voidaan hankkia lain esitöiden mukaan esimerkiksi laitteen tai sen ohjelmiston yksilöintitietoja sekä tietoa viestiin liittymättömästä signaalointi- tai ohjausliikenteestä. Teknisen laitetarkkailun yhtenä käyttömuotona on pidetty myös niin kutsuttua näppäimistökuuntelua, jolla pyritään selvittämään esimerkiksi salasanoja.⁷¹ Vaikka salasana itsessään ei paljastakaan arkaluontoisia tietoja, on se väline mahdollisesti hyvinkin arkaluontoisten tietojen äärelle, sillä salasanalla on haluttu erityisesti pitää jotain salassa muilta. Näppäimistökuuntelun avulla esitutkintaviranomaisten on siten ainakin teoriassa mahdollista päästä käsiksi arkaluontoisiin tietoihin ja tapauskohtaisista tiedoista riippuen tämän pääsyn voidaan katsoa käyvän aivan kohteen yksityiselämän suojan ydinalueelle. Yksityiselämän suojaan puuttumisen voidaan katsoa myös syvenevän riippuen siitä mihin salasanalla suojattuja tietoja käytetään. Myös Metsäranta on todennut näppäimistökuuntelun puuttuvan selkeästi yksityiselämän suojaan, vaikka hän muutoin ei pidäkään teknistä laitetarkkailussa tapahtuvaa yksityiselämän suojan puuttumista niin voimakkaana, koska siinä ei saa hankkia tietoja viestin sisällöstä tai tunnistamistiedoista.⁷²

Edelleen PKL:n esitöissä on nimenomaan painotettu, että teknisessä laitetarkkailussa toimenpiteen tulisi olla teknistä eikä aistinvaraista erottaen sen siten muista tarkkailun muodoista. Jotta laite voisi olla teknisen tarkkailun kohteena, sen tulisi olla tietokoneeseen rinnastettava, kuten älypuhelin. Toisaalta myös kulunvalvontajärjestelmän on katsottu voivan olla teknisen laitetarkkailun kohteena.⁷³ Merkityksellisenä siis näyttäytyy olevan kohteena olevan laitteen tekninen tietosisältö, kun harkitaan millaisiin laitteisiin pakkokeinoa voisi kohdistaa.

PKL 10 luvun 26 §:n mukaan esitutkintavirkamiehellä on oikeus sijoittaa tekniseen tarkkailuun käytettävä laite, menetelmä tai ohjelmisto toimenpiteen kohteena olevaan esineeseen, aineeseen, omaisuuteen, tilaan tai muuhun paikkaan taikka tietojärjestelmään, jos tarkkailun toteuttaminen sitä edellyttää. Tätä varten esitutkintavirkamiehellä on oikeus laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentamiseksi, käyttöön ottamiseksi ja poistamiseksi salaa mennä edellä

⁷¹ HE 222/2010 vp, s. 335 ja Metsäranta 2015, s. 183.

⁷² Metsäranta 2015, s. 189.

⁷³ HE 222/2010 vp, s. 335.

mainittuun tilaan tai muuhun paikkaan taikka tietojärjestelmään sekä kiertää, purkaa tai muulla vastaavalla tavalla tilapäisesti ohittaa kohteiden tai tietojärjestelmän suojaus tai haitata sitä. Sen sijaan tekniseen tarkkailuun käytettävän laitteen, menetelmän tai ohjelmiston saa asentaa vakiin asunukseen käytettävään tilaan vain, jos tuomioistuin on antanut siihen luvan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta.

Käytännössä 26 §:n toimivaltuus on tietomurron tunnusmerkistöön rinnastettavaa toimintaa, josta voidaan tuomiota vankeutta enimmillään kaksi vuotta. On myös syytä huomata, että säännöksessä on jätetty liikkumavaraa toimivaltuuden toteuttamiselle, sillä siinä ei oteta kantaa esimerkiksi toimivaltuuden voimassaololle tai milloin laite tulee asentaa tai poistaa. Tämän on katsottu johtuvan siitä, että toimenpiteen toteuttaminen vaatii otollisen tilaisuuden, mikä saattaa ymmärrettävästi vaatia aikaa, sillä vaarana on viranomaisten paljastuminen pakkokeinon kohteelle.⁷⁴ Tämän lisäksi teknisen laitetarkkailun käyttämisen osalta lainsäätäjä on todennut, että sitä voitaisiin käyttää minkä tahansa rikoksen selvittämiseksi merkityksellisen seikan tutkimiseksi, eikä sillä ole rajoitettu muiden teknisen tarkkailun muotoja.⁷⁵ Vaikka pakkokeinolle on asetettu lainsäädännössä korkeat edellytykset, ei itsessään pakkokeinon toteuttamista ole rajoitettu yhtä merkittävästi. Lainsäätäjä on tietoisesti halunnut varmistaa teknisen laitetarkkailun pakkokeinona tehokkaaksi.

PeV on katsonut yleisesti teknisen tarkkailun merkitsevän suhteellisen ankaraa puuttumista perusoikeuksiin erityisesti toimenpiteen salavhokaisen luonteen vuoksi, mistä johtuen teknisen tarkkailun sallittavuudelle on asetettu tiukat edellytykset.⁷⁶ Saman suuntaisesti Metsäranta on katsonut, että salaisten tiedonhankintakeinojen käyttö merkitsee joka tapauksessa aina yksityiselämän suojaan puuttumista, vaikka yksityiselämään salaa puuttumalla ei rajoitettaisi mitenkään yksilöiden käyttäytymistä eikä aiheutettaisi minkäänlaista kärsimystä. Vaikka henkilö ei olekaan tietoinen siitä, että hänen yksityiselämänsä puututaan ja hän ei sen vuoksi muuta käyttäytymistään, ei tämä tee silti yksityiselämän rajoituksesta yhtään lievempää. Pikemminkin Metsärannan mukaan puuttumisen salaisuus tekee tästä oikeuteen puuttumisesta vielä vakavamman, kun puuttumisen oikeutusta ei voida kontrolloida.⁷⁷ Erityisesti 26 §:n toimivaltuuden mahdollistaessa viranomaiselle tietomurron kaltaisen salaisen toimenpiteen, ja kun on kyse siten yksityiselämän suojan ydinalueelle ulottuvasta toimenpiteestä, vaaditaan riittäviä laillisuusvalvontakeinoja, jotta kohteen oikeusturva pystytään uskottavasti takaamaan. Näin ollen on siis erittäin tärkeää, ettei

⁷⁴ Helminen ym. 2014, s. 1179–1180.

⁷⁵ HE 222/2010 vp, s. 335.

⁷⁶ PeVL 2/1996 vp, s. 3, jossa oli kyse Tullin toimivaltuuksista, mutta katson saman koskevan *mutatis mutandis* poliisin viranomaisia yleisinä esitutkintaviranomaisina.

⁷⁷ Metsäranta 2015, s. 30–31.

luottamus poliisiin vaarannu. Edellytys sisältää myös lakiin poliisin hallinnosta (110/1992), missä 15 f §:n mukaan poliisimiehen on virassa ja yksityiselämässään käyttäydyttävä siten, ettei hänen käyttäytymisensä ole omiaan vaarantamaan luottamusta poliisille kuuluvien tehtävien asianmukaiseen hoitoon.

3.1.3 Luottamuksellinen viesti valittujen pakkokeinojen näkökulmasta

Mitä tarkoitetaan luottamuksellisella viestillä, on katsottu olevan sidoksissa yhteiskunnan kehitykseen.⁷⁸ Nykyään tunnetaan paljon erilaisia viestinnän tapoja kuten lyhytvideoita tai ääniviestejä erilaisissa sosiaalisen median palveluissa. Kansalaiset voivat vapaasti valita, mitä palveluja tai viestinnän muotoja he käyttävät. On kuitenkin katsottu, että luottamuksellisen viestin piirin suojaan ei kuulu sellainen tavallisen kuuloetäisyydellä käytävän keskustelun sisältö. Sen sijaan luottamukselliseksi tarkoitetun keskustelun kuunteleminen apuvälinein on tällaista luottamuksellisen viestiin puuttumista.⁷⁹

Käytettäessä tällä tavoin apuvälineitä keskustelun kuulemiseksi on kuuntelijalla selvä pyrkimys saada tieto, minkä lisäksi siihen sisältyy keskustelijoiden kesken olettamus, ettei heitä kuulla, sillä heidän kuulemisekseen tarvitaan avustavia välineitä. Näin ollen merkityksellistä näyttäisi olevan myös se, onko keskustelu tarkoitettu yleiseen tietoon vaiko ei. Esimerkiksi julkisella paikalla kuten kadulla ystäväporukan käymää kovaäänistä keskustelua ei esitöiden asettamien edellytysten perusteella voida pitää samalla tavalla luottamuksellisena kuin kotisuojan piirissä käytyä keskustelua, jota ei ole tarkoitettu jaettavaksi eteenpäin ja jolloin keskustelijat voivat olettaa, ettei kukaan kuuntele heitä. Sen sijaan yleisellä paikalla kuten esimerkiksi kadulla käydyn keskustelun voi kuulla ohimennen kuka hyvänsä, myös poliisi.⁸⁰

PKL 8 luvun 20 §:n perusteella laite-etsintää ei saa kohdistaa sellaiseen luottamukselliseen viestiin, jota koskevasta telekuuntelusta, televalvonnasta ja teknisestä tarkkailusta säädetään 10 luvussa, eikä PKL 10 luvun 23 §:n teknistä laitetarkkailua saa kohdistaa sellaiseen luottamukselliseen viestiin, jota koskevasta telekuuntelusta, televalvonnasta ja muusta teknisestä tarkkailusta kuin laitetarkkailusta säädetään 10 luvussa. Esitöiden mukaan tällä teknistä laitetarkkailua koskevalla muotoilulla on ollut tarkoitus selventää sitä, että pakkokeino soveltuu sellaisiin tietoihin, jotka laitteessa ovat ennen pakkokeinon toimittamista tai jotka tulevat laitteeseen sen toimittamisen aikana.⁸¹ Edelleen laite-etsinnän ja teknisen laitetarkkailun välistä suhdetta on pyritty

⁷⁸ HE 309/1993 vp, s. 53.

⁷⁹ HE 309/1993 vp, s. 53.

⁸⁰ Metsäranta 2015, s. 43 ja 188, HE 222/2010 vp, s. 329 ja HE 309/1993 vp, s. 53.

⁸¹ HE 217/2022 vp, s. 127.

selkeyttämään esitöissä. Käytettyjen muotoilujen tarkoituksena on ollut varmistaa, että soveltamisalat eivät ole päällekkäisiä ja ettei vahingossa kavenneta teknisen laitetarkkailun sisältöä tavoiteltua pienemmäksi.⁸² Laite-etsinnän osalta esitöissä onkin todettu, että rikosten selvittämismahdollisuuksien ja eri pakkokeinoista koostuvan järjestelmän johdonmukaisuuden kannalta perusteltuna ei voida pitää, että laite-etsintää ei saisi kohdistaa luottamukselliseen viestiin niissä tilanteissa, joissa ei ole kysymys telekuuntelusta, televalvonnasta tai teknisestä tarkkailusta.⁸³ Laite-etsinnällä ei myöskään saa kiertää esimerkiksi tekniseltä laitetarkkailulta edellytettäviä tiukkoja käyttöedellytyksiä, joita ovat sen käyttäminen vain vakavien rikosten tilanteessa ja tuomioistuimelta edellytettävä lupa.⁸⁴ Valitut muotoilut antavat siten myös suojaa laitteen omistajalle.

Pakkokeinon kohteen oikeusturvan kannalta on tärkeää, että rajanveto eri pakkokeinojen välillä ei sameudu, silloin kun pakkokeino kohdistuu luottamukselliseen viestiin. Jos määritelmien säännökset eivät ole täsmällisiä ja tarkkarajaisia, eivät ne näyttäydy ennakoitavilta.⁸⁵ Muun muassa EIT on nähnyt ennakoitavuuden yhtenä oikeusturvan takeena ja siinä se on edellyttänyt, että pakkokeinon käytössä on olemassa laissa selkeät ja yksityiskohtaiset minimointimekanismit.⁸⁶ Säännösten ollessa epätasällisiä pahimmillaan vaarana voisi olla pakkokeinojen edellytysten kiertäminen tai niiden käytön edellytysten lieventyminen. Erityisesti tämä korostuu tekniikan kehittyessä ja sen mahdollistaessa erilaisia tapoja toteuttaa pakkokeinoja käytännössä.⁸⁷ On siis sekä viranomaisten, että pakkokeinojen kohteen etu, että sääntely on riittävän ennakoitavaa ja täsmällistä.

Pakkokeinoja käyttäessä on erilaisia oikeusturvajärjestelyjä ja niitä voidaan luokitella erilaisin tavoin. Esimerkiksi Riekkinen on jakanut ne niiden käytön aineellisiin ja menettelyllisiin edellytyksiin, niillä hankittavien tietojen rajaamista, käsittelyä ja käyttöä sääteleviin minimointimekanismeihin, valvontaa ja reagoitikeinoja käsittäviin kontrollointimekanismeihin ja lainvastaisen menettelyn seuraamuksiin.⁸⁸ Minimointimekanismeiksi kutsutaan keinoja, joilla rajataan eli minimoitua yksityiselämään puuttumista sen jälkeen, kun pakkokeinoja käytetään. Niihin lukeutuvat muun muassa kuuntelu- ja katselukiellot, tallenteiden ja asiakirjojen käsittelyä ja hävittämistä, ylimääräisen tiedon käyttöä ja pakkokeinojen käytön keskeyttämistä koskevat säännökset, joita

⁸² HE 217/2022 vp, s. 51.

⁸³ HE 14/2013 vp, 15.

⁸⁴ Helminen ym. 2014, s. 1085.

⁸⁵ Metsäranta 2015, s. 161.

⁸⁶ Metsäranta 2015, s. 237, EIT, *Kruslin v. Ranska*, tuomio 24.4.1990, k. 33, ja EIT, *Huvig v. Ranska*, tuomio 24.4.1990, k. 32.

⁸⁷ Ks. Metsäranta 2015, s. 168.

⁸⁸ Riekkinen, 2019, s. 211.

käsittelen edempänä.⁸⁹ Minimointimekanismeja on siis hyvin erilaisia ja niitä voidaan jaotella erilaisin tavoin, mutta yhteistä niille kaikille on se, että niillä pyritään toteuttamaan pakkokeinojen kohteen oikeusturvaa. On siis koettu tarvittavan keinoja minimoimaan pakkokeinojen käytöstä aiheutuvaa yksityiselämän suojaan ulottuvia toimia. Tutkielmassani keskityn nimenomaan teknisen lait tarkkailun ja laite-etsintää ensisijaisesti koskettaviin oikeusturvajärjestelyihin, sillä joillakin pakkokeinoilla on toisistaan poikkeavia oikeusturvajärjestelyjä riippuen pakkokeinon luonteesta ja toteutustavasta.

3.1.4 Yhteenveto

Tekninen lait tarkkailu ja laite-etsintä ovat pakkokeinoina erilaisia ja niiden vaikutukset yksityiselämän suojaan ovat siten perustellusti erilaiset. Niillä on kuitenkin jotain yhteneväisyyksiä kuten termeinä tietosisältö ja luottamuksellinen viesti. Myös niiden niin kutsuttu ”pakkoelementti” on erilainen, sillä salaisen pakkokeinon tilanteessa pakkokeinon kohdetta ei pakoteta mihinkään.⁹⁰

Yhteenvetona näiden kahden erilaisen pakkokeinon osalta voidaan todeta, että niiden kummankin käyttö vaatii epäilyksen rikoksesta ja tämän rikoksen täytyy olla tietynlainen vakavuudeltaan. Lainsäätäjä on siis tarkoittanut, ettei näitä pakkokeinoja voisi käyttää minkä tahansa rikoksen selvittämiseksi. Laite-etsintää saadaan käyttää muun muassa silloin kun epäillään rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta. Teknisen lait tarkkailun yhteydessä on valittu säätää luettelo rikoksista, joiden selvittämiseksi pakkokeinoja saadaan käyttää, minkä lisäksi edellytetään tuomioistuimen lupaa. Seuraavaan oheiseen taulukkoon olen koonnut yhteenvetona laite-etsinnän ja teknisen lait tarkkailun merkitykselliset eroavaisuudet ja yhteneväisyydet.

Taulukko 1. Yhteenveto laite-etsinnän ja teknisen lait tarkkailun eroavaisuuksista ja yhteneväisyyksistä

	Laite-etsintä	Tekninen lait tarkkailu
Mihin kohdistuu:	Tietokoneeseen, telepäätelaitteeseen tai muuhun vastaavaan teknisessä laitteessa tai tietojärjestelmässä etsinnän toimittamishetkellä olevaan tietosisältöön	Tekniseen laitteeseen, sen ohjelmiston toimintaan, sisältämiin tietoihin tai yksilöintitietoihin
Miten toteutetaan:	Tietosisältöön kohdistettava etsintä	Muuta kuin yksinomaan aistinvaraista tarkkailua, tallentamista tai

⁸⁹ Metsäranta 2015, s. 237.

⁹⁰ Helminen ym. 2014, s. 1106.

	Laite-etsintä	Tekninen laitetarkkailu
		muuta käsittelyä rikoksen selvittämiseksi merkityksellisen seikan tutkimiseksi
Kohteen tietoisuus:	On tietoinen	Ei ole tietoinen
Ajallinen rajoitus:	Etsinnän jälkeen laite on ilman aiheutonta viivytystä palautettava sille, jonka hallusta se on otettu tai jolla muuten on siihen oikeus. Jos laite-etsintää ei voida viivytyksettä toimittaa, laite on takavarikoitava	Tuomioistuin antaa luvan kuukaudeksi kerrallaan
Luottamuksellinen viesti:	Ei saa kohdistaa sellaiseen luottamukselliseen viestiin, jota koskevasta telekuuntelusta, televalvonnasta ja teknisestä tarkkailusta säädetään 10 luvussa	Teknistä laitetarkkailua ei saa kohdistaa sellaiseen luottamukselliseen viestiin, jota koskevasta telekuuntelusta, televalvonnasta ja muusta teknisestä tarkkailusta kuin laitetarkkailusta säädetään PKL 10 luvussa
Kuka päättää käytöstä:	Pidättämiseen oikeutettu virkamies, kiireellisessä tilanteessa poliisimies	Tuomioistuin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta. Kiireellisessä tilanteessa pidättämiseen oikeutettu virkamies, kunnes tuomioistuin on ratkaissut asian, saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi viimeistään 24 h kuluttua pakkokeinon käytön aloittamisesta
Edellytykset, erityisesti vankeusaika epäilystä rikoksesta:	Epäilläään, että on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään 6.kk vankeutta, tai kyse on muusta PKL 8 luvun 21 §:n mukaisesta tilanteesta	Epäilläään rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään 4.v vankeutta tai kyse on jostain PKL 10 luvun 16 § 3 momentin 2–6 kohdan mukaisesta rikoksesta
Tuomioistuimen eteen saattaminen:	Jälkikäteisesti mahdollista	Pakkokeino edellyttää tuomioistuimen lupaa

3.2 Esitutkintalainsäädännön asettamat rajat oikeusturvana

Rikosoikeudellisia pakkokeinoja käytetään esitutkinnassa todisteiden hankkimiseksi rikoksesta. Esitutkinta on tärkeä osa rikosprosessia ja siinä tavoitteena on rikoksen selvittäminen ja aineellisen totuuden saavuttaminen. Esitutkinta ja siinä saadut todisteet vaikuttavatkin olennaisesti rikosprosessia seuraaviin vaiheisiin. Esitutkintatoimenpide tarkoittaa nimenomaisesti esitutkintavirkamiehen suorittamaa ETL:n mukaista toimenpidettä, jolla pyritään hankkimaan selvitystä ETL 1 luvun 2 §:n mukaan esitutkinnassa selvitettävistä seikoista.⁹¹ Näitä ovat 2 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan asian laadun edellyttämällä tavalla epäilty rikos, sen teko-olosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty, asianosaiset sekä muut syyteharkintaa ja rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat.

Perus- ja ihmisoikeuksien keskeisin vaikutustapa pakkokeinojen käytössä on katsottu olevan niiden antama suoja epäillylle ja sivullisille, jotka saattavat joutua pakkokeinojen kohteeksi, sillä perus- ja ihmisoikeudet asettavat rajoituksia pakkokeinojen käytölle ja estävät siten esitutkintaviranomaisia käyttämästä niitä mielivaltaisesti.⁹² Esimerkiksi esitutkintaviranomaisen käytössä olevia pakkokeinoja ei saa ulottaa esitutkinnassa sellaiseen toiseen rikokseen kuin siihen mikä on esitutkinnan kohteena tai sellaiseen asiaan, joka ei ole rikos.⁹³ Esimerkiksi siviilioikeudellisissa asioissa poliisiviranomaisilla ei ole toimivaltaa.

Tehdessään rikoksen rikoksenteijä ottaa aina riskin, että häneen voi sen vuoksi kohdistua negatiivisia vaikutuksia kuten esimerkiksi poliisin esitutkintatoimenpiteinä pakkokeinoja.⁹⁴ Tällöin hänen pitäisi myös hyväksyä, että viranomaiset voivat puuttua hänen yksityiselämänsä suojaan.⁹⁵ Korkeimman oikeuden (jatkossa KKO) ratkaisukäytännössä onkin katsottu, että rikos ei ole siihen syyllistyneen yksityisasia.⁹⁶ Toisaalta pakkokeinot voivat kohdistua myös sellaisiin ulkopuolisiin tahoihin, joilla ei ole mitään tekemistä rikoksen kanssa, eivätkä nämä ulkopuoliset tahot ole voineet odottaa, että heidän yksityiselämänsä suojaan puututtaisiin.⁹⁷ Yksi pakkokeinojen funktioista onkin myös se, että niillä voidaan aineellisen totuuden selvittämisen myötä kohdentaa rikosvastuu oikein, jolloin niiden käytöllä on mahdollista välttyä syyttömän henkilön

⁹¹ Ks. HE 222/2010 vp, s. 166–167.

⁹² Metsäranta 2015, s. 58.

⁹³ Launiala 2009, s. 12–13.

⁹⁴ Metsäranta 2015, s. 179–180, ja EIT, Lüdi v. Sveitsi, tuomio 15.6.1992, k. 40. Asiassa EIT totesi, että valittajan olisi tullut ymmärtää, että osallistuessaan rikolliseen toimintaan, hän ottaa riskin, että joutuisi kohtaamaan peitepoliisin. EIT katsoi, että valittajan yksityiselämän suoja ei ollut rikottu.

⁹⁵ Metsäranta 2015, s. 27–28. Ks. myös Ollila 2006, s. 849–850, jossa Ollila on tarkemmin analysoinut tuomiota KKO 2005:136.

⁹⁶ KKO 2005:136 k. 10, ks. myös Ollila 2006, s. 849–850.

⁹⁷ Metsäranta 2015, s. 29–30.

tuomitsemiselta.⁹⁸ Voidaan kysyä, että jos epäilty onkin syytön, eikö tällöin hänen intressissään olekin kaikkien mahdollisten keinojen käyttäminen hänen syyttömyytensä selvittämiseksi? Puolestaan syyllisen epäillyn intressinä on, että pakkokeinojen käytölle olisi niin korkeat edellytykset, ettei niitä voisi käyttää hänen tekemäänsä rikoksen selvittämiseksi.⁹⁹ Tärkeää olisi siis saavuttaa tasapaino, jolloin yksityiselämän suojaan puuttuminen on niin vähäistä kuin mahdollista, mutta rikosvastuu toteutuu oikeudenmukaisesti.

Jo POL:n tarkoitussidonnaisuuden periaatteesta johtuu, että poliisiviranomainen saa käyttää toimivaltuuksiaan vain niihin toimenpiteisiin, jotka sille on laissa annettu, minkä osaltaan on katsottu takaavan sitä, että poliisi kerää vain tehtäviensä toteuttamisen kannalta merkityksellisiä tietoja.¹⁰⁰ Sen sijaan, jos poliisi käyttäisi pakkokeinoja johonkin muuhun kuin säädettyyn tarkoitukseen voisi siitä seurata erilaisia virkavastuullisia seuraamuksia.¹⁰¹ Poliisiviranomaisilla on siten lakiin perustuva velvollisuus toimia ja käyttää toimivaltuuksiaan tarkoituksenmukaisesti. Käsittelem edempänä tarkemmin esitutkintaviranomaisia koskevien oikeusperiaatteiden merkitystä.

Esitutkinnan toimittamisen kynnyksenä on syytä epäillä -kynnys. Näin ollen rikoksesta epäiltynä pidetään siis sitä henkilöä, jonka on syytä epäillä syyllistyneen asiassa rikokseen. Tämän kynnyksen ylittymistä arvioitaessa ratkaisevassa asemassa ovat ne tiedot, jotka asiassa toimivaltaisella esitutkintaviranomaisella on käytettävissään, koska ratkaisun henkilön sijoittamisesta rikoksesta epäillyksi tekee esitutkintaviranomainen.¹⁰² Pelkkä väite rikoksen tapahtumisesta ei kuitenkaan vielä ylitä esitutkintakynnystä, vaan esitutkinnan aloittamiseksi tarvitaan konkreettisia perusteita.¹⁰³ Näin ollen pakkokeinojakaan ei voi alkaa kohdistamaan epäiltyyn ilman konkreettisia perusteluja. Esitutkinnan aloittamisesta säädetään ETL 3 luvun 3 §:ssä ja sen 2 momentin mukaan ennen esitutkinnan aloittamista esitutkintaviranomaisen on muun muassa tarvittaessa selvitettävä rikosepäilyyn liittyvät seikat erityisesti siten, että ketään ei aiheettomasti aseteta rikoksesta epäillyn asemaan. EIT onkin pitänyt näyttökynnystä yhtenä oikeusturvatekijöistä mitä tulee salaisiin pakkokeinoihin.¹⁰⁴

On syytä huomata, että vaikka epäilty olisikin tunnustanut rikoksen, tutkinnassa on silti otettava huomioon syyttömyyden mahdollisuus. Tämä juontuu tasapuolisuusperiaatteesta ja aineellisen

⁹⁸ Metsäranta 2015, s. 59–60.

⁹⁹ Launiala 2010a, s. 121.

¹⁰⁰ Metsäranta 2015, s. 35–36.

¹⁰¹ Vrt. Metsäranta 2015, s. 281, jossa Metsäranta ei ole pitänyt poliisin asettamista virkavastuuseen ongelmattomana.

¹⁰² Ks. Launiala 2010b, s. 13.

¹⁰³ HE 222/2010 vp, s. 177.

¹⁰⁴ EIT, Klass ym. v. Saksa, tuomio 6.9.1978, k. 51.

totuuden tavoittelusta. Väärin perustein tunnustaneella syytetyllä voi olla esimerkiksi motiivina todellisen syyllisen suojele ja siten pyrkimys yrittää johtaa esitutkintaviranomaisia harhaan.¹⁰⁵ Tästä näkökulmasta aineellisen totuuden tavoittelu ja tasapuolisuusperiaate siten myös suojelevat osaltaan esitutkinnan kohteita.

Launiala on katsonut, että esitutkintatoimenpiteen valitsemista ohjaavat ensisijaisesti välttämättömyysedellytys ja viranomaiselle kuuluva eri toimenpidevaihtoehtoja koskeva optimointivelvollisuus. Hänen mukaansa tässä on kyse haitan ja vahingon minimointivelvollisuudesta.¹⁰⁶ Lisäksi Metsäranta on todennut, että poliisin toimivaltuuksien osalta perus- ja ihmisoikeuksien ensisijainen merkitys on se, että ne asettavat rajoituksia toimivaltuuksien käytölle ja sille, millä keinoilla yhteiskunnan jäseniä voidaan suojella rikoksilta.¹⁰⁷

Vaikka lainsäädäntö siten asettaa rajat esitutkintaviranomaisten toimivaltuuksille, ei sen kuitenkaan voida katsoa lamauttavan heidän toimintaansa. Esitutkintaviranomaisella on oikeus hankkia todisteita, ja epäilty on velvollinen sietämään passiivisesti henkilöönsä ja omaisuuteensa kohdistuviin pakkokeinoja. Itsekriminointisuoja koskee vain epäillyn aktiivista toimintaa oman rikoksensa selvittämiseksi, ja siten hän joutuu sietämään itseensä kohdistuvia toimia. Sietämisvelvollisuuden on katsottu käsittävän kaikki PKL:n mukaiset pakkokeinot eli siten myös laite-etsinnän ja teknisen laitetarkkailun, jotka kohdistuvat ensisijaisesti epäillyn omaisuuteen eli laitteeseen.¹⁰⁸ Niiden on mahdollista katsoa kohdistuvan myös epäillyn integriteettiin, koska laitteet voivat sisältää niiden omistajan kannalta arkaluontoisia tietoja.

3.3 Oikeusperiaatteiden oikeusturvaa antava merkitys pakkokeinoja käytettäessä

PKL:n 1 luvussa on määritelty olennaiset periaatteet lakia sovellettaessa. Näitä ovat 2 §:n suhteellisuusperiaate, 3 §:n vähimmän haitan periaate ja 4 §:n hienotunteisuusperiaate. Myös ETL:ssä ja POL:ssä on esitutkintaviranomaisten ja poliisin toimintaa ja menettelyä ohjaavia oikeusperiaatteita. PKL, ETL ja POL sisältävät jonkin verran samoja oikeusperiaatteita kuin myös periaatteita, joita ei ole nimenomaisesti mainittu laeissa nimeltä kuten esimerkiksi joutuisuusperiaate¹⁰⁹. Käsittelemme kuitenkin nyt nimenomaan laeissa mainittuja periaatteita painopisteen ollen PKL:n periaatteissa.

¹⁰⁵ Launiala 2012b, s. 3 ja 13, Launiala 2013b, s. 6, ja Helminen ym. 2012, s. 91.

¹⁰⁶ Launiala 2012c, s. 8–9.

¹⁰⁷ Metsäranta 2015, s. 49.

¹⁰⁸ Launiala 2013b, s. 22.

¹⁰⁹ Launiala 2012a, s. 7, ja Launiala 2012c, s. 17.

Vaikka lainsäätäjä on kirjannut periaatteet lainsäädäntöön nimenomaan periaatteen nimellä, on Launiala katsonut niillä olevan suurempi merkitys kuin vain enemmän ja vähemmän sovellettavina suuntaa antavina seikkoina.¹¹⁰ Esimerkiksi esitutkintalain oikeusperiaatteet ohjaavat esitutkinnan suorittamista koko esitutkinnan ajan ja jokaisen esitutkintatoimenpiteen osalta, vaikka viranomaiset eivät itse tunnistaisikaan tätä periaatteiden ohjaavaa vaikutusta¹¹¹. Tämän voidaan katsoa ulottuvan koskemaan myös pakkokeinolainsäädännön vastaavia periaatteita niiden samankaltaisuuden vuoksi kuin myös siitakin syystä, että niissä on kyse yhtä lailla yksilön oikeuspuojan kannalta merkittävistä oikeusturvan takeista.¹¹² PKL on erityislaki suhteessa ETL:iin, jolloin PKL:n oikeusperiaatteiden merkitys korostuu ETL:n vastaaviin periaatteisiin nähden. Lisäksi pakkokeinoilla puututaan vielä ETL:n toimenpiteitä huomattavasti enemmän niiden kohteen yksityiselämän suojaan, mistä syystä PKL:n oikeusperiaatteilla on tosiasiallisesti tärkeä merkitys. Esimerkiksi Varsinais-Suomen käräjäoikeus (jatkossa KO) katsoi ratkaisussaan PK 24/4198, että laite-etsinnän ulottuminen kaikkiin epäillyn hallussa olleisiin laitteisiin, joista osa oli ollut hänen perheenjäsentensä käytössä ja osa oli kuulunut hänen työnantajalleen, ei menettelyä voitu pitää PKL:n suhteellisuusperiaate huomioon ottaen puolustettavana, mistä syystä KO määräsi poliisiin jäljennökset laitteiden sisällöstä hävitettäväksi. Näin ollen, jos esitutkintaviranomaiset käyttävät pakkokeinoja vastoin PKL:n oikeusperiaatteita, on mahdollista seurata hyödyntämiskielto. Esitutkintaviranomaisilla on siten intressinä toimia oikeusperiaatteiden mukaan sillä vaarana on, että he voivat menettää saamansa tiedot.

PKL 1 luvun 2 §:n suhteellisuusperiaatteen mukaan pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien puuttuminen ja muut asiaan vaikuttavat seikat. Lain sanamuodon mukaan suhteellisuusperiaatteeseen näyttää sisältyvän tapauskohtaisen harkinnan edellytys. Sanamuoto ”pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos” asettaa näin ollen pakkokeinojen käytölle vaatimuksia. Ellei pakkokeinoja pystytä toteuttamaan oikeusperiaatteen määrittelemien rajojen mukaisesti, ei pakkokeinojen käyttöä voida sallia ja niistä tulee luopua, jos ne ovat jo käytössä. Siten suhteellisuusperiaatteen merkitys pakkokeinojen käytön osalta on merkittävä.

¹¹⁰ Launiala 2013a, s. 36.

¹¹¹ Launiala 2012c, s. 18.

¹¹² Arg. Launiala 2012c, s. 20, jossa hän on *mutatis mutandis* todennut, että vähimmän haitan periaate pakkokeinolaissa on kuitenkin siten samankaltainen esitutkintalain vähimmän haitan periaatteen kanssa, että artikkelissa esitutkintamenettelystä kirjoitettu pätee pitkälti myös periaatteen soveltamisessa pakkokeinojen käytön yhteydessä.

Esimerkiksi Hautamäen mukaan suhteellisuusperiaatteen huomiointi vaatii viranomaista valitsemaan keinoista sen, joka on ”oikeassa suhteessa” siihen nähden, mihin päätöksellä pyritään. Esimerkiksi poliisitoiminnassa suhteellisuusperiaatteen on tällöin katsottu merkitsevän liiallisten voimakeinojen käytön välttämistä. Oikeuskirjallisuudessa periaatteelle on annettu neljä erilaista vaatimusta. Ensinnäkin soveltuvuusvaatimuksen on katsottu edellyttävän käytettävän ainoastaan sellaisia toimivaltuuksia, joilla tavoite voidaan saavuttaa. Toisekseen tarpeellisuusvaatimuksen mukaan toimintaan on objektiivisesti arvioiden oltava tarve ja että valittavista keinoista valitaan se, joka rajoittaa asianosaisten oikeuksia vähiten. Kolmantena välttämättömyysvaatimus asettaa toiminnalle ”välttämättömänä” tiukemmat edellytykset kuin vain ”tarpeellinen”. Neljäntenä kohtuuden vaatimuksella pyritään ottamaan huomioon tapauksen tapauskohtaiset seikat asianosaisen eduksi.¹¹³ Lisäksi Laakso on edellyttänyt suhteellisuusperiaatteelta intressivertailua, minkä vuoksi päätöksentekijän oma harkinta on korostuneessa asemassa mitä tulee siihen, ettei yksityisen asemaan puututtaisi enempää kuin on välttämätöntä.¹¹⁴ Erityisesti suhteellisuusperiaatteen osalta Launiala on katsonut, ettei periaatteessa ole kyse vain epäillyn oikeusturvasta vaan kyse on esitutkintaviranomaisia koskevasta normista, joka vaikuttaa konkreettisesti esitutkintaviranomaisten toimiin siinä, miten epäiltyä tulee kohdella.¹¹⁵ Esitutkintaviranomainen ei siten voi valita käytössään olevista keinoista kaikkien järeintä ja tehokkainta vaihtoehtoa, mikä suojaa epäiltyä tämän oikeuksiin nähden liialliselta puuttumiselta.

PKL 1 luvun 3 §:n vähimmän haitan periaatteen mukaan pakkokeinon käytöllä ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä käytön tarkoituksen saavuttamiseksi, eikä pakkokeinon käytöllä saa aiheuttaa kenellekään tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa. Launiala on nimennyt vähimmän haitan periaatteelle kolme elementtiä. Niitä ovat ensinnäkin välttämättömyyedellytys ja toiseksi sitä päätöksentekomenettelyssä seuraava vaihtoehtoisia esitutkintatoimenpiteitä koskeva optimointivelvollisuus, jotka ohjaavat esitutkintaviranomaisen suorittaman toimenpiteen valintaa. Kun valittua toimenpidettä ryhdytään suorittamaan, se on suoritettava siten, että se aiheuttaa esitutkintatoimenpiteen kohteelle mahdollisimman vähän vahinkoa tai haittaa, jolloin kolmantena vähimmän haitan periaatteen elementtinä voidaan puhua vahingon ja haittan minimointivelvollisuudesta.¹¹⁶

Pakkokeinolainsäädäntöuudistuksen esitöissä vähimmän haitan periaatteen osalta on katsottu jopa, että periaatteeseen liittyy se, että mahdollisuuksien ja tarpeen mukaan rikoksesta epäiltyä

¹¹³ Hautamäki 2004, s.79, ja Kulla 2003, s. 77–78. Ks. myös Laakso 1990, s. 217–219 individuaalisesta oikeudenmukaisuudesta ja kohtuudesta.

¹¹⁴ Hautamäki 2004, s. 79, ja Laakso 1990, s. 215–216.

¹¹⁵ Launiala 2013c, s. 24.

¹¹⁶ Launiala 2012c, s. 4.

tai muuta toimenpiteen kohteeksi joutuvaa henkilöä tulisi kuulla toimenpiteen edellytyksiä harmitessa niissäkin tapauksissa, joissa kuulemisesta ei nimenomaisesti säädetä. Tämä johtuu perustelujen mukaan siitä, että usein toimenpiteen kohteena olevalla henkilöllä voi olla edellytysten arvioinnin kannalta olennaisia tietoja, jotka liittyvät nimenomaan pakkokeinon käytöstä aiheutuvaan haittaan.¹¹⁷ Oikeusperiaate voisi siis tapauskohtaisesti edellyttää tilanteen vaatiessa esitutkintaviranomaisilta jopa sellaista toimenpidettä, jota lainsäädäntö ei edellytä.

PKL 1 luvun 4 §:n hienotunteisuusperiaatteen mukaan pakkokeinoja käytettäessä on vältettävä aiheettoman huomion herättämistä ja toimittava muutenkin hienotunteisesti. Vaikka vähimmän haitan periaatteen ja hienotunteisuusperiaatteen ovat nähty liittyvän tiiviisti toisiinsa, on niissä havaittavissa myös merkityksellisiä eroavaisuuksia, jolloin niitä on perusteltua pitää erillisinä. Vähimmän haitan periaatteen muotoilu siitä, että ”viranomaisen ei saa aiheuttaa tarpeetonta haittaa tai vahinkoa”, on katsottu olevan kyse enemmänkin materiaalisista arvoista kuten ajanhukasta tai rahankulusta, kun sen sijaan hienotunteisuusperiaatteessa on kyse henkilön kunnian ja integriteetin suojasta. Launiala on kuitenkin katsonut, että hienotunteisuusperiaate ei niinkään ohjaa esitutkintatoimenpiteeseen ryhtymistä, vaan päätöksenteossa ratkaisevat ensisijaisesti tasapuolisuusperiaate, suhteellisuusperiaate ja vähimmän haitan periaate. Sen sijaan, kun toimenpiteeseen on päätetty ryhtyä, hienotunteisuusperiaate edellyttää siinä, että valittu toimenpide suoritetaan tahdikkaasti ja kohteen integriteettiä kunnioittaen.¹¹⁸

Puolestaan ETL 4 luvun 1 §:n tasapuolisuusperiaatteen mukaan esitutkinnassa on selvittävä ja otettava huomioon sekä rikoksesta epäiltyä vastaan että hänen puolestaan vaikuttavat seikat ja todisteet. Launiala on katsonut, että tasapuolisuusperiaate vaikuttaa siihen, mitä selvitystä esitutkintaviranomainen hankkii, kun sen sijaan suhteellisuusperiaate puolestaan vaikuttaa siihen millä toimenpiteillä selvitystä hankitaan.¹¹⁹ Tasapuolisuusperiaatteen toteuttaminen on katsottu olevan yhteydessä aineellisen totuuden selvittämistä asiassa, mikä on edellytys sille, että asiassa on mahdollista ylipäätään päätyä oikeaan ja oikeudenmukaiseen lopputulokseen.¹²⁰ Tasapuolisuusperiaate on siten merkittävä oikeusperiaate epäillyn oikeusturvan kannalta.

Edellä jo mainitsemani tarkoitussidonnaisuuden periaate sisältyy POL:n 1 luvun yleisiin säännöksiin ja siinä 5 §:n mukaan poliisi saa käyttää toimivaltuuttaan vain säädettyyn tarkoitukseen. Hallintolain (434/2003, jatkossa HL) vastaavan oikeusperiaatteen mukaan viranomaisen on käytettävä toimivaltaansa yksinomaan lain mukaan hyväksyttäviin tarkoituksiin, minkä on katsottu

¹¹⁷ HE 222/2010 vp, s. 245.

¹¹⁸ Ks. Launiala 2012a, s. 9.

¹¹⁹ Launiala 2013c, s. 27.

¹²⁰ Helminen ym. 2014 s. 91–92.

sisältävän siten kiellon käyttää väärin mitä tahansa viranomaisen tehtäviin ja toimivaltaan kuuluva elementtiä.¹²¹ Kyseessä on siis vallan väärinkäytön kielto, joka luonnollisesti koskee myös esitutkintaviranomaisia ja sen merkitys korostuu, kun kyseessä ovat salaiset pakkokeinot, jolloin pakkokeinojen kohde ei pysty valvomaan omia oikeuksiaan, sillä pakkokeinojen salaisen luonteen vuoksi vaarana voi olla houkutus ylittää toimivalta. Tämä huomioiden laillisuusvalvonnan ja jälkikäteisten oikeussuojakeinojen merkitys korostuu entisestään.

Näillä eri oikeusperiaatteilla on siten todetusti tosiasiallista vaikutusta käytännön tasolla esitutkinnassa ja pakkokeinojen käytössä. Kun oikeusperiaatteet velvoittavat esitutkintaviranomaisia suorittamaan esitutkintatoimenpiteet siten, että oikeusperiaatteiden tavoite tulee toteutetuksi, on kyse niiden osalta siis oikeussuojan antamisesta epäillylle esitutkintaviranomaista vastaan, minkä on katsottu myös olevan yksi rikosprosessin funktioista.¹²² Oikeusperiaatteiden merkitys ei ole siten ollenkaan vähäinen esitutkinnassa ja päätettäessä pakkokeinojen käytöstä.

Nämä eri oikeusperiaatteet siten asettavat suoranaisia vaatimuksia esitutkintaviranomaiselle ja erilaisia laadullisia edellytyksiä sille, milloin pakkokeinoja saadaan käyttää ja miten niiden käyttö tulee toteuttaa. Jos pakkokeinoja ei jostain syystä pystytä käyttämään näiden edellytysten mukaisesti, ei pakkokeinon käyttöä voida pitää hyväksyttävänä. Vakavimmillaan menettelystä voi seurata jopa virkavastuu.

¹²¹ Mäenpää 2008, s. 71.

¹²² Launiala 2012c, s. 20.

4 Pakkokeinojen käyttö ja käytöllä saadut tiedot

4.1 Pakkokeinon käyttäminen osana esitutkintaa

4.1.1 Pakkokeinojen käytöstä päättäminen ja lupamenettely

Kuten jo pakkokeinojen edellytyksiä tarkasteltaessa on havaittu, ei pakkokeinoja voida käyttää mielivaltaisesti. Myöskään päätös pakkokeinojen käytöstä ei synny tyhjiössä. Koska laite-etsintä ja tekninen laitetarkkailu ovat erilaisia pakkokeinoja ja niiden vaikutus epäilyyn yksityiselämän suojaan ovat erilaiset on perusteltuakin, että niiden käytöstä päätetään eri tavoin.

PKL 2 luvun 9 §:ssä on määritelty ketkä ovat pidättämiseen oikeutettuja virkamiehiä. Tutkielmani aiheen kannalta merkityksellisinä pidättämiseen oikeutettuina virkamiehinä voidaan mainita esimerkiksi rikosylikomisario, ylikomisario, rikoskomisario ja komisario. Listaa tarkastelemalla käy ilmi, ettei kuka tahansa poliisin tehtäviin lukeutuva poliisimies ole oikeutettu tähän tehtävään, vaan se edellyttää tietynasteista pätevyyttä ja kouluttautumista. Viranomaisten koulutuksella on siten tärkeä merkitys päätöksenteossa. Muun muassa Metsäranta on jopa pitänyt viranomaisten riittävää kouluttautumista yhtenä oikeusturvan takeena, eikä hän ole ainoa.¹²³

PKL 10 luvun 43 §:ssä säädetään menettelystä tuomioistuimessa, kun on kyse salaisiin pakkokeinoihin liittyvästä lupa-asiasta. Tällaisen lupa-asian käsittelemisessä ja ratkaisemisessa noudatetaan soveltuvin osin, mitä PKL:n 3 luvussa säädetään vangitsemisasian käsittelystä. Salaista pakkokeinoa koskeva vaatimus on muun muassa otettava viipymättä tuomioistuimessa käsiteltäväksi vaatimuksen tehneen tai hänen määräämänsä asiaan perehtyneen virkamiehen läsnä ollessa. Asia on ratkaistava kiireellisesti ja käsittelyssä voidaan hyödyntää videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa edellyttäen, että käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään. Lupa-asiassa annettuun päätökseen ei saa hakea muutosta valittamalla, mutta päätöksestä saa ilman määräaikaa kannella, jolloin kantelu on käsiteltävä kiireellisenä.

Menettely salaista pakkokeinoa koskevassa lupa-asiassa on siis tarkasti muotosäänneltyä, minkä lisäksi tuomioistuin valvoo tiiviisti salaisten pakkokeinojen lupa-asioiden menettelyä. Jos tuomioistuin katsoo, että edellytykset luvan myöntämiselle eivät täyty, ei se voi antaa lupaa salaisen pakkokeinon käytölle. Se voi myös olla uusimatta lupaa, jos edellytykset pakkokeinolle eivät ole enää voimassa.

¹²³ Metsäranta 2015, s. 114.

4.1.2 Pakkokeinojen käytön keskeyttäminen

Pakkokeinojen käyttö on lopetettava, kun edellytyksiä niiden käytölle ei enää ole. Pakkokeinot on myös keskeytettävä tietyissä laissa erikseen säädettyissä tilanteissa. Muun muassa Metsäranta on katsonut tällaisen sääntelyn olemassaolon takaavan tiedonhankintakeinojen ennakoitavuutta ja oikeasuhtaisuutta, kun laissa on säännöksiä keinoista keskeyttää ja hävittää siihen mennessä saadut tiedot, jos keinojen käytössä ei ollutkaan kyse laissa tarkoitettusta tilanteesta.¹²⁴

Mielessä on syytä pitää PKL 10 luvun yleiset edellytykset salaisten pakkokeinojen käytölle. Sen mukaan salaisen pakkokeinon käyttö on lopetettava ennen päätöksessä mainitun määräajan päättymistä, jos käytön tarkoitus on saavutettu tai sen edellytyksiä ei enää ole. Merkityksellinen on siis ensinnäkin tuomioistuimen antama lupa salaisen pakkokeiton käytölle ja siinä asetettu määräaika. Samoin tilanne, jossa pakkokeinon käytön tarkoitus on saavutettu on selkeä. Kun esitutkintaviranomaiset ovat saaneet tarvittavat tiedot, ei pakkokeinoa voi käyttää enää ikään kuin varmuuden vuoksi lisätodisteiden hankkimiseksi. Se olisi myös suhteellisuusperiaatteen vaatimuksen vastaista, kuten jo aikaisemmin esitin. Näin ollen salaisten pakkokeinojen yleiset edellytykset siten edellyttävät, että esitutkintaviranomaiset tarkkailevat ovatko olosuhteet sellaiset, että salaisia pakkokeinoja voisi käyttää, kun harkitaan niihin ryhtymistä ja ovatko edellytykset edelleen olemassa niitä käytettäessä. Merkityksellistä onkin havaita ja tunnistaa tilanteet, joissa pakkokeino kohdistuu johonkin muuhunkin kuin luvassa määritellyyn ja sallittuun kohteeseen.

Salaisten pakkokeinojen käytön keskeyttämisestä säädetään tarkemmin PKL 10 luvun 58 §:llä. Sen mukaan, jos käy ilmi, että telekuuntelu tai televalvonta kohdistuu muuhun kuin luvan kohteena olevalta rikoksesta epäiltyä lähtöisin olevaan tai hänelle tarkoitettuun viestiin taikka, että teknisen kuuntelun kohteena oleva rikoksesta epäilty ei oleskele kuunneltavassa tilassa tai muussa paikassa, pakkokeinon käyttö on tältä osin keskeytettävä niin pian kuin mahdollista. Tämän lisäksi kuuntelulla saadut tallenteet ja televalvonnalla saadut tiedot sekä niitä koskevat muistiinpanot on heti hävitettävä. Velvollisuudet koskevat myös teknistä laitetarkkailua, jos käy ilmi, että tarkkailu kohdistuu sellaiseen luottamukselliseen viestiin, jota koskevasta telekuuntelusta, televalvonnasta ja muusta teknisestä tarkkailusta kuin laitetarkkailusta säädetään PKL 10 luvussa taikka, että rikoksesta epäilty ei käytäkään tarkkailun kohteena olevaa laitetta. Sen sijaan, jos kyse on ylimääräisestä tiedosta ei tallenteita ja muistiinpanoja tarvitse hävittää, sillä niitä on sallittua hyödyntää¹²⁵. Palaan kuitenkin tähän samoin, kun myös tallenteiden hävittämiseen myöhemmin.

¹²⁴ Metsäranta 2015, s. 265.

¹²⁵ HE 222/2010 vp, s. 358.

Laite-etsinnän osalta ei suoranaisesti säädetä käytön keskeyttämisestä. Sen sijaan toteutettu laite-etsintä voidaan saattaa tuomioistuimen arvioitavaksi jälkikäteisesti. EUT on huomauttanut laitteeseen kohdistuvan etsinnän menevän tiiviisti yksityiselämän suojan alueelle, sillä on mahdollista, että laite voi sisältää erityisen arkaluontoisia tietoja, minkä vuoksi on syytä tarkastella laite-etsintää koskevaa lainsäädäntöä kriittisesti. Palaan tähän myöhemmin.

Silloin kun laite on takavarikoitu tai jäljennetty PKL:n 7 luvun mukaisesti, on luvun 8 §:n 2 momentin mukaan haltuunottamisesta viipymättä ilmoitettava pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle, jonka on ilman aiheetonta viivytystä päätettävä, onko esine, omaisuus tai asiakirja takavarikoitava tai onko asiakirja jäljennettävä. Poliisimies voi ilmoitusta tekemättä kuitenkin välittömästi palauttaa haltuunottamisen kohteen, jos on käynyt ilmi, että takavarikoimisen tai jäljentämisen edellytyksiä ei ilmeisesti ole. Lisäksi luvun 16 §:n mukaan, jos valmistetun asiakirjan jäljennös osoittautuu tarpeettomaksi tai jos tuomioistuin päättää, että sitä ei säilytetä käytettäväksi todisteena, jäljennös on hävitettävä. Hävittämistä voidaan lykätä, kunnes tuomioistuimen ratkaisu on tullut lainvoimaiseksi. Lisäksi POL 1 luvun 9 §:n mukaan poliisilla on oikeus luopua toimenpiteestä, jos sen loppuun suorittaminen voisi johtaa kohtuuttomaan lopputulokseen tavoiteltavaan päämäärään nähden.

Näin ollen siis, vaikka laite-etsinnän keskeyttämisestä ei nimenomaisesti olekaan säädetty, on kuitenkin olemassa sääntelyä, jolla varmistetaan, että pakkokeino on mahdollista peruuttaa ja mahdolliset jäljennökset hävittää, jos esitutkintaviranomaiset huomaavat toimenpiteen olevan tarpeeton. Vasta sen jälkeen, kun jäljennökset on asianmukaisesti hävitetty, voidaan yksityiselämän suojaan puuttumisen katsoa päättyneen, koska enää ei ole vaaraa siitä, että niihin on mahdollista päästä käsiksi. Seuraavaksi tarkastelenkin pakkokeinoilla saatujen tietojen käsittelyä.

4.1.3 Pakkokeinoilla saatujen tietojen ja todisteiden käsittely

PKL:n 10 luvussa säädetään myös salaisilla pakkokeinoilla saatujen tietojen käsittelystä. Ensinnäkin 53 §:n mukaan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai hänen määräämänsä virkamiehen on ilman aiheetonta viivytystä tarkastettava salaisen pakkokeinon käytössä kertyneet tallenteet ja asiakirjat. Edelleen 54 §:n mukaan salaisen pakkokeinon käytössä kertyneitä tallenteita saa tutkia vain tuomioistuin, pidättämiseen oikeutettu virkamies ja tutkittavana olevan rikoksen tutkija. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen määräyksestä tai tuomioistuimen osoituksen mukaan tallennetta saa tutkia myös asiantuntija tai muu henkilö, jota käytetään apuna rikoksen selvittämisessä.

Se, että lainsäädännöllä on rajoitettu tallenteita käsittelevien joukkoa, on nähdäkseni myös keino kaventaa pakkokeinon käytöstä aiheutuvaa yksityiselämän suojan puuttumista. Kuka tahansa poliisin työntekijä ei ole oikeutettu tietojen tarkasteluun vaan ainoastaan rajattu joukko, jolla on vaadittava koulutus työtehtäviinsä. Varsinkin käsiteltäessä teknisten laitteitten tietosisältöjä, on tutkijoiden myös tiedettävä mitä he tekevät. Pahimmillaan he voisivat vahingoittaa dataa tai muuttaa tietoja, jotka voisivat olla olennaisia todisteita¹²⁶. Näin ollen se, että tutkijoilla on riittävä tietotaso ja osaaminen käsitellä sähköisiä todisteita, edelleen alleviivaa koulutuksen merkitystä oikeusturvan takeena.

Myös pakkokeinolainsäädännön esitöissä on otettu tämä näkökohta, sillä siinä salaisen tiedonhankinnan sääntelyssä pidättämiseen oikeutettu virkamies on asetettu keskeiseen asemassa hänen ollessa velvoitettu valvomaan, että toimenpiteet ovat lainmukaisia. Tähän valvontaan on todettu sisältyvän velvollisuus huolehtia tallenteiden ja asiakirjojen tarkastamisesta ja niitä koskevan menettelyn lainmukaisuudesta. Jos pidättämiseen oikeutettu virkamies määrää muun virkamiehen tarkastamaan aineistoa puolestaan, vastaa hän siitä, että virkamiehellä on tarvittava osaaminen tämän tehtävän suorittamiseksi.¹²⁷

PKL 10 luvun 59 §:llä säädetään kiireellisessä tilanteessa saadun tiedon hävittämisestä ja se koskee myös teknistä laitetarkkailua. Lain kohdan mukaan, jos pidättämiseen oikeutettu virkamies on kiireellisessä tilanteessa päättänyt teknisen laitetarkkailun aloittamisesta, mutta tuomioistuin katsoo, että edellytyksiä toimenpiteelle ei ole ollut, salaisen pakkokeinon käyttö on lopetettava sekä sillä saatu aineisto ja sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot on heti hävitettävä. Tällä tavalla saatuja tietoja saadaan kuitenkin käyttää samoin edellytyksin kuin ylimääräistä tietoa.

Jos laite-etsintää varten matkapuhelimen sisältö on jäljennetty, tulevat sovellettavaksi PKL 7 luvun säädökset jäljennetystä asiakirjasta. Edellä on jo käsitelty 16 §:ää asiakirjan jäljennöksen hävittämisestä tilanteessa, jossa asiakirjan jäljennös osoittautuu tarpeettomaksi tai jos tuomioistuin päättää, ettei jäljennöstä säilytetä käytettäväksi todisteena. Sen sijaan silloin kun tiedot ovat olleet tarpeellisia, ei laissa ole määräaika, mihin mennessä kyseiset tiedot on viimeistään poistettava. Vähimmän haitan periaatteesta johtuen jäljennökset tulisi hävittää, silloin kun niitä ei enää tarvita, koska niiden käytön tarve on jo toteutunut. Tässä punninnassa tulee ottaa mielestäni erityisesti huomioon pakkokeinon kohteen oikeusturva, sillä voi olla myös tapauskohtaisesti

¹²⁶ Riekkinen 2019, s. 225–226.

¹²⁷ HE 222/2010 vp, s. 356.

hänen etunsa, että tietoja säilytetään. Tällainen tilanne voi esimerkiksi olla käsillä haettaessa ylimääräisen muutoksenhaun kautta muutosta lainvoimaiseen tuomioon.

4.2 Pakkokeinoihin liittyvät kiellot

4.2.1 Kuuntelu- ja katselukiellot

PKL 10 luvun 52 §:llä säädetään kuuntelu- ja katselukielloista. Sen 1 momentin mukaan muun muassa teknistä laitetarkkailua ei saa kohdistaa ensinnäkään rikoksesta epäillyn ja hänen OK 17 luvun 13 §:n mukaisen oikeudellisen avustajansa tai tulkin taikka mainittuun avustajaan OK 17 luvun 22 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön väliseen viestiin, eikä toisekseen rikoksesta epäillyn ja OK 17 luvun 16 §:ssä tarkoitettun papin tai muun vastaavassa asemassa olevan henkilön väliseen viestiin, eikä kolmanneksi myöskään rikoksen johdosta vapautensa menettäneen epäillyn ja lääkärin, sairaanhoitajan, psykologin tai sosiaalityöntekijän väliseen viestiin. Kuuntelu- ja katselukiellot voidaan jakaa absoluuttisiin ja relatiivisiin. Edellä luetelluista on kyse nimenomaan absoluuttisesta kiellosta. Absoluuttiset kuuntelu- ja katselukiellot ovat ehdottomia, jolloin niistä voi seurata hyödyntämiskielto, jota käsittelem edempänä tarkemmin. Sen sijaan, kun on kyse relatiivisesta kiellosta, niiden osalta kielto väistyy niin sanotusti ylitörkeiden rikosten tilanteessa.¹²⁸

Relatiivisesta kiellosta on kyse PKL 10 luvun 52 §:n 2 momentin tilanteissa. Lainkohdan mukaan ellei tutkittavana ole rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, teknistä laitetarkkailua ei saa kohdistaa myöskään rikoksesta epäillyn ja hänen OK 17 luvun 17 §:n 1 momentissa tarkoitettun läheisensä väliseen viestiin, toisekseen rikoksesta epäillyn ja OK 17 luvun 14 §:n 1 momentissa tarkoitettun lääkärin tai muun terveydenhuollon ammattihenkilön taikka tähän mainitun luvun 22 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön väliseen viestiin, eikä kolmanneksi myöskään rikoksesta epäillyn ja OK 17 luvun 20 §:n 1 momentissa tarkoitettun yleisön saataville toimitetun viestin laatijan tai julkaisijan tai ohjelmatoiminnan harjoittajan taikka tähän saman luvun 22 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön väliseen viestiin.¹²⁹ Eli jos tutkittavana on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, kielto ei ole voimassa.

Sen sijaan, jos PKL 10 luvun 52 §:n 3 momentin mukaisesti ilmenee, että teknisen laitetarkkailun aikana tai muulloin ilmenee, että kyseessä on viesti, jonka kuuntelu ja katselu on kielletty, toimenpide on keskeytettävä ja sillä saadut tallenteet ja saatuja tietoja koskevat muistiinpanot on heti

¹²⁸ Helminen ym. 2014, s. 1224–1227, ja HE 222/2010 vp, s. 355.

¹²⁹ HE 222/2010 vp, s. 355.

hävitettävä. On kuitenkin syytä huomata, että 4 momentin mukaisesti kuuntelu- ja katselukiellot eivät koske tapauksia, joissa 1 tai 2 momentissa tarkoitettua henkilöä epäillään samasta tai siihen välittömästi liittyvästä rikoksesta kuin rikoksesta epäiltyä ja myös hänen osaltaan on tehty päätös salaisen pakkokeinon käytöstä. Tällöin 2 momentin ehdottoman vankeusrangaistuksen vähimmäisajalla ei ole merkitystä. Esitutkintaviranomaisten on siis osattava tunnistaa tilanteet, jotka ovat kuuntelu- ja katselukiellon alaisia.

PKL:n esitöissä on pyritty selventämään pykälää. Ensinnäkin 3 momentin ilmaisu "muulloin", on katsottu liittyvän etenkin tilanteisiin, joissa henkilöiden nimet ja roolit eivät ole vielä kuuntelun aikana selvillä, ja vasta myöhemmin ilmenee, että kysymyksessä on ollut kuuntelu- tai katselukiellon alainen tilanne. Sen alle lukeutuu myös tilanne, jossa kuuntelua ei seurata reaaliaikaisesti. Toisekseen epäiltyinä olemisen on katsottu kattavan sekä tekijäkumppanuuden, että osallisuuden rikokseen. Esitöiden mukaan tästä esimerkkinä olisi tilanne, jossa toista aviopuolisoista epäillään törkeästä varkaudesta ja toista anastettua omaisuutta koskevasta törkeästä kätkemisrikoksesta. Edelleen tässä lisäedellytyksenä olisi, että rikoksilla tulisi olla merkittävä yhteys keskenään. Eli jos kyse on kummankin aviopuolison omasta rikoksesta, joilla ei ole yhteyttä toisiinsa, olisivat kuuntelu- ja katselukiellot edelleen voimassa.¹³⁰ Tällainen tilanne voisi olla nähdäkseni käsillä esimerkiksi silloin, jos toinen puolisoista on syyllistynyt törkeään huumausainerikokseen ja toinen törkeän ryöstön valmisteluun. Kuitenkaan pelkkä rikoksesta epäillyn asemassa oleminen ei vielä riittäisi kiellon noudattamatta jättämiseen, vaan esitöissä on lisäksi edellytetty, että molempien henkilöiden osalta tulisi olla päätös samasta salaisesta pakkokeinosta¹³¹.

Esitöissä on niin ikään selkeytetty, että muistiinpanojen hävittämisvelvollisuus koskee nimenomaaan pakkokeinolla saatuja tietoja koskevia muistiinpanoja, eikä toimenpidettä koskeva dokumentointia.¹³² Vaikka esitöissä ei olekaan nimenomaisessa kohdassa mainittu asiaa, pidän silti oikeusturvan kannalta tärkeänä, että esitutkintaviranomaiset säilyttävät pakkokeinoja koskevat dokumentoinnit, jotta jälkeenpäin esimerkiksi sisäisessä valvonnassa on mahdollista selvittää ovatko esitutkintaviranomaiset toimineet lain edellyttämällä tavalla. Jos tällainen dokumentointi hävitettäisiin, olisi toimenpiteen arvioiminen jälkeenpäin hyvin vaikeaa tai jopa mahdotonta.

Kuuntelu- ja katselukiellot siten rajaavat sitä, mihin tietoon esitutkintaviranomaiset saavat kohdistaa salaisia pakkokeinoja. Tämä osaltaan rajoittaa yksityiselämän suojaan kohdistuvaa

¹³⁰ HE 222/2010 vp, s. 356.

¹³¹ HE 222/2010 vp, s. 356.

¹³² HE 222/2010 vp, s. 356.

puuttumisen ja tekee sääntelystä ennakoitavampaa¹³³. Muun muassa Metsäranta on katsonut kuuntelu- ja katselukiellojen lukeutuvan minimointimekanismeihin, joilla rajoitetaan salaisen tiedonhankinnan aiheuttamaa yksityiselämään suojaan kohdistuvaa puuttumista¹³⁴. Nähdäkseni minimointimekanismit ovat sitä onnistuneempia ja tehokkaampia yksityiselämän suojaan puuttumisen torjumiseksi, mitä ennakoitavammalta sääntely kokonaisuuden näyttäytyy.

4.2.2 Takavarikoimis- ja jäljentämiskielto

Koska laite-etsintä voi johtaa takavarikoimiseen tai jäljentämiseen, tarkastelen seuraavaksi jo edellä mainittuja takavarikoimis- ja jäljentämiskieltoja. Pelkistetysti ilmaistuna näissä kielloissa on kyse siitä, että jos joku saa todistajana kieltäytyä ilmaisemasta tiettyä tietoa, hän ei ole velvollinen myöskään editiovelvollisuuden nojalla tuomaan tuomioistuimeen asiakirjaa tai muuta kohdetta, jossa tämä tieto on, eikä tällaista asiakirjaa voida takavarikoida häneltä,¹³⁵ sillä PKL 7 luvun 3 §:n mukaan asiakirjaa tai muuta 1 §:ssä tarkoitettua kohdetta ei saa takavarikoida eikä jäljentää, jos se sisältää tietoa, josta on OK 17 luvun 10–14, 16, 20 tai 21 §:n nojalla velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta. Takavarikoimis- ja jäljentämiskieltojen tilanteet ovat kattavia ja niihin sisältyy paljon poikkeuksia, eikä näihin kaikkiin tilanteisiin ole tässä yhteydessä mielekästä paneutua. Esimerkiksi epäillyn lähiomainen saa halutessaan todistaa, jolloin asiakirjojen takavarikoiminen viestinnän osapuolten hallusta ei siten enää ole kiellettyä. Itsekriminointisuoja on kuitenkin edelleen voimassa eikä tällöin voida vaatia esimerkiksi ilmoittamaan tietokoneen salasanaa tietoihin käsiksi pääsemiseksi.¹³⁶

Lainsäädäntöön sisältyy muitakin poikkeuksia kuin todistamiskieltoihin liittyviä. Nimittäin PKL 7 luvun 3 §:n 4 momentin mukaan asiakirja tai muu kohde saadaan pykälässä säädetyn estämättä takavarikoida, jos on syytä olettaa, että se on joltakulta rikoksella viety tai että se tuomitaan menetetyksi. Esimerkiksi rikoksella kuten ryöstöllä viedyt tekniset laitteet olisi mahdollista siten takavarikoida. Lisäksi momentin mukaan asiakirja tai muu kohde saadaan pitää takavarikoituna tai jäljennettynä, jos sen irrottaminen tai erottaminen muusta takavarikon kohteesta ei ole mahdollista. Esitöissä kynnys on asetettu tässä tilanteessa korkeaksi, eikä silloin saisi myöskään

¹³³ Metsäranta 2015, s. 297, EIT, *Kruslin v. Ranska*, tuomio 24.4.1990, k. 35–36, ja EIT, *Huvig v. Ranska*, tuomio 24.4.1990, k. 34–35, joissa EIT edellytti, että kansallisen kirjoitetun ja kirjoittamattoman lainsäädännön on ilmaistava kohtuullisen selkeästi viranomaisille annetun harkintavallan laajuus ja käyttö. Kantelijat eivät siten nauttineet vähimmäissuojasta, johon kansalaisilla on oikeus oikeusvaltioperiaatteen mukaisesti.

¹³⁴ Metsäranta 2015, s. 237.

¹³⁵ Fredman ym. 2025, s. 908–909.

¹³⁶ Fredman ym. 2025, s. 921.

kiertää takavarikoimis- tai jäljentämiskieltoa, tarkoittaen ettei kyseistä aineistoa saa hyödyntää esitutkinnassa, vaikka se onkin poliisilla hallussa.¹³⁷

PKL:ssa on haluttu varmistaa, ettei salaisia pakkokeinoja, joiden käytölle on edellä todetuin tavoin korkeammat edellytykset, kierretä käyttämällä alemman asteisia pakkokeinoja. Näin ollen 7 luvun 4 §:ssä on kielletty viestinnän välittäjän hallusta takavarikoida tai jäljentää asiakirjaa tai dataa, joka tulee hankkia ensisijaisesti PKL 10 luvun telekuuntelulla, televalvonnalla tai tukiasematietojen hankinnalla.¹³⁸

Takavarikoimis- ja jäljentämiskiellot siis pelkistetyimmillään estävät tiettyjen viestien ja asiakirjojen takavarikoimisen ja jäljentämisen.¹³⁹ Näin ollen tilanteessa, jossa laite-etsinnällä on löytynyt epäilystä raskauttavia tietoja, on siis olemassa myös sääntelyä, jolla pyritään rajoittamaan epäilyn yksityiselämän suojaan kohdistuvaa puuttumista, jos tiedon hyödyntämistä pidetään suhteettomana. Takavarikoimis- ja jäljentämiskielloilla pyritään siis toteuttamaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytyksiä.

4.2.3 Hyödyntämis- ja todistamiskiellot

Hyödyntämis- ja todistamiskiellot eivät sisälly PKL:iin, mutta käsittelen niitä lyhyesti, sillä myös niillä on merkitystä pakkokeinojen kohteen yksityiselämän suojan kannalta. Toisekseen ne vaikuttavat varsinaisesti vasta tuomioistuimessa.

Todisteiden hyödyntämiskielto ja todistamiskielto merkitsevät poikkeusta OK:n vapaan todistelun periaatteesta.¹⁴⁰ Vapaaseen todistusteoriaan kuuluu vapaa todistelu, jossa on kyse tuomioistuimen rajoittamattomasta oikeudesta käyttää todisteena mitä tahansa tietoonsa saamaa tosiseikkaa.¹⁴¹ Lähtökohtana siis on, että laillisesti hankittua todistetta saa hyödyntää näyttönä vapaasti oikeudenkäynnissä.¹⁴² Hyödyntämiskiellot voidaan jakaa epäitsenäisiin ja itsenäisiin hyödyntämiskieltoihin. Epäitsenäinen hyödyntämiskielto tulee sovellettavaksi todistamiskiellon tultua rikotuksi. Sen tarkoituksena on siten korjata virhe jälkikäteen estämällä todisteen käyttö ja sitä kautta estää puuttuminen yksityiselämän suojaan enää enempää. Kuuntelu- ja katselukieltojen tullessa rikotuksi on siis kyse epäitsenäisen hyödyntämiskiellon soveltamisesta. Hyödyntämiskiellolla siis rajoitetaan näin oikeuteen puuttumista.¹⁴³

¹³⁷ HE 222/2010 vp, s. 276.

¹³⁸ Fredman ym. 2025, s. 922.

¹³⁹ Helminen ym. 2014, s. 1086.

¹⁴⁰ Ojanperä 2006, s. 153.

¹⁴¹ Fredman ym. 2025, s. 477.

¹⁴² Ikonen 2024, s. 6.

¹⁴³ Metsäranta 2015, s. 272. Ks. Pölönen 2003, s. 206.

Itsenäinen hyödyntämiskiello ei sitä vastoin perustu kuuntelukiellon kaltaisen kiellon rikkomiseen vaan arvioon tulevan todisteen hyödyntämisen oikeudenvastaisista seurauksista. Se voi liittyä esimerkiksi poliisin toimivaltuuksien väärinkäyttöön, jolloin itsenäisen hyödyntämiskiellon asettamisella voidaan siten vielä korjata toimivaltuuksien ylittämällä tai väärinkäytöllä tapahtunutta perus- ja ihmisoikeusrajoitusta, kuten Metsäranta on esittänyt.¹⁴⁴ Hän on muun muassa kummankin hyödyntämiskiellon osalta katsonut, että silloin kun lainvastaisesti saatua tietoa koskee hyödyntämiskiello, rajoittaa se viranomaisten tahtoa ylipäänsä yrittää saada todisteita lainvastaisin keinoin.¹⁴⁵ Esitutinnan aikana hyödyntämiskiellon asettaminen tarkoittaa, ettei todistetta saateta syyttäjän ja tuomioistuimen tietoisuuteen.¹⁴⁶ Tarkemmin Pölösen mukaan todisteen hyödyntämiskiello tarkoittaa, että tuomioistuin jättää jonkin relevantin todistelutuloksen huomioon ottamatta todistusharkinnassa todistamiskiellon tai muun hyödyntämiskielloa tukevan argumentin perusteella.¹⁴⁷

Tiivistetysti todistamiskielloilla tarkoitetaan todisteiden hankkimis- ja esittämiskielloja, jotka velvoittavat koko rikosprosessin niin esitutkintaviranomaisia, kuin myös syyttäjää ja tuomioistuinta. Useimmat todistamiskieltosäännökset ovat sijoitettu OK 17 luvussa kohtaan, jossa säädetään ”velvollisuudesta tai oikeudesta kieltäytyä todistamasta”, ja vakiintuneesti ne ovat jaettu todistusteema-, todistuskeino- ja todistusmetodikieltoon.¹⁴⁸ Ne siten määräävät eri tavoin mistä, miten ja millä esitutkintaviranomaiset voivat hankkia todisteita. Todistamiskiellojen suoja ulottuu näin siten myös pakkokeinojen käyttämiseen, ja PKL:ssa onkin edellä mainitusti säädetty takavarikoimis-, jäljentämis-, kuuntelu- ja katselukielloista, joiden sisältö on pitkälti yhdenmukainen OK 17 luvun todistamiskieltosäännösten kanssa. Muun muassa Ikonen on tiivistänyt hyvin niiden tarkoituksena olevan ennakoivasti estää viranomaisia takavarikoimasta, kopioimasta, kuuntelemasta ja katsomasta tiettyjä asiakirjoja tai viestintää ilman erityistä perustetta.¹⁴⁹

On tosin mahdollista, että lainvastaisesti saatua todistetta voidaan hyödyntää. OK 17 luvun 25 §:n 3 momentin mukaan tuomioistuin saa hyödyntää myös lainvastaisesti hankittua todistetta, jollei hyödyntäminen vaaranna oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista ottaen huomioon asian laatu, todisteen hankkimistapaan liittyvä oikeudenloukkauksen vakavuus, hankkimistavan merkitys todisteen luotettavuudelle, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja muut

¹⁴⁴ Metsäranta 2015, s. 273. Ks. Pölönen 2003, s. 206–207.

¹⁴⁵ Metsäranta 2015, s. 272–273.

¹⁴⁶ Ojanperä 2006, s. 154.

¹⁴⁷ Pölönen 2003, s. 206.

¹⁴⁸ Ikonen 2024, s. 4. Ks. Pölönen 2003, s. 182, ja Hormia 1978, s. 20–21. Ks. myös Hormia 1978, s. 67–68, jossa hän on avannut jaottelua tarkemmin.

¹⁴⁹ Ikonen 2024, s. 5. Ks. Pölönen 2003, s. 229–230.

olosuhteet. Säännöksen tarkoittama lainvastaisuus voi viranomaisten kohdalla tarkoittaa sekä toimivaltuuksien ylittämistä, että epäillyn asianmukaisesta kohtelua esitutkinnessa.¹⁵⁰ Muun muassa lakivaliokunta on katsonut, että muotovirheet taikka muut sellaiset puutteet tai virheet eivät voi johtaa hyödyntämiskieltoon. Todisteiden hyödyntämiskiellon tarkoitus ei ole toimia kurinpitokeinona, jolla puututaan viranomaistoiminnan virheisiin tai puutteisiin, sillä sitä varten on omat virkavastuuseen liittyvät ja rikosoikeudelliset keinot, joita käsittelen tarkemmin edempänä.¹⁵¹ Puolestaan EIT on hyödyntämiskieltoihin liittyvissä ratkaisuissaan katsonut, että sen tehtävänä on arvioida oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista kokonaisvaltaisesti EIS 6 artiklan valossa ja, että todistelu ja sitä koskeva sääntely järjestetään kansallisella tasolla. EIT:n oikeuskäytännöstä on kuitenkin nähtävissä, että lainvastaisesti hankitut todisteet eivät suoraan riko EIS 6 artiklaa, ellei kansallisessa lainsäädännössä ole suoraan absoluuttista todistamiskieltoa, jota on tapauksessa rikottu.¹⁵²

Ratkaisussa KKO 2023:14 eli niin kutsutussa Anom-tapauksessa oli kyse siitä, että Yhdysvaltain liittovaltion poliisi FBI ja Australian liittovaltion poliisi olivat peiteoperaatiossaan rakentaneet Anom-nimisen viestintäalustan, jota saattoi käyttää erityisillä puhelimilla. Anom-puhelimia oli suunnattu erityisesti järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyville henkilöille. Puhelimilla käytävän viestiliikenteen oli markkinoitu olevan täysin salattua, vaikka tosiasiasa viestit olivat tallentuneet FBI:n hallinnoimalle palvelimelle. FBI oli toimittanut viestejä edelleen muihin maihin, mukaan lukien Suomeen. Syyttäjä oli vaatinut vastaajille rangaistusta muun muassa törkeistä huumausainerikoksista ja nimennyt todisteeksi Anom-puhelimista saatuja viestejä. Vastaajat olivat vaatineet viestien asettamista hyödyntämiskieltoon katsoen, että viestit oli hankittu lainvastaisesti ja niiden käyttäminen vaaransi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen. KKO katsoi asiassa, että todisteet oli hankittu lainvastaisesti, kun menettelyllä oli puututtu yksityiselämän ja luottamuksellisen viestin suojaan ilman laissa säädettyä perustetta, mutta viestien hyödyntämisen todisteena ei katsottu vaarantavan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista, eikä todisteita siten asetettu hyödyntämiskieltoon.¹⁵³

KKO:n arvioinnissa merkityksellistä oli EIT:n oikeuskäytäntö liittyen laittomasti hankittuihin äänitallenteisiin, joiden osalta EIT oli katsonut, ettei yksityiselämän suojaa loukkaamalla hankitun todisteen käyttäminen ollut tehnyt oikeudenkäyntiä epäoikeudenmukaiseksi. Esimerkiksi

¹⁵⁰ Ikonen 2024, s. 9, Ks. HE 46/2014 vp, s. 92 ja LaVM 19/2014 vp, s. 7.

¹⁵¹ LaVM 19/2014 vp, s. 7.

¹⁵² Ikonen 2024, s.9–10. Ks. EIT:n ratkaisukäytännöstä esimerkiksi EIT, Schenk v. Sveitsi, tuomio 12.7.1988, k. 46–49, EIT, Gäfgen v. Saksa, tuomio 1.6.2010, k. 163 ja EIT, Al-Khawaja ja Tahery v. Yhdistynyt kuningaskunta, tuomio 15.12.2011, k. 118.

¹⁵³ KKO 2023:14.

tuomiossa Khan v. Yhdistynyt kuningaskunta 12.5.2000 EIT katsoi valittajalla olleen tilaisuus kiistää tallenteen aitous ja sen käyttö.¹⁵⁴ EIT siis kansallisesta sääntelystä huolimatta voi pitää lainvastaisesti hankittua todistetta hyväksyttävänä, kunhan EIS 6 artikla toteutuu ja oikeudenkäynti kokonaisuudessaan säilyy oikeudenmukaisena.

Näin ollen niin kotimainen oikeuskäytäntö kuin myös EIT sallivat sen, että myös laittomasti hankittua todistetta voidaan hyödyntää ja myös silloin kun laitton menettely on kohdistunut yksityiselämän suojaan ja luottamukselliseen viestiin. Arvioinnissa laittomasti hankitun todisteen hyödyntämisestä korostuvat tapauskohtaiset seikat ja etenkin kokonaisarvio oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuudesta.

4.3 Ylimääräinen tieto ja sen käytön edellytykset

Pakkokeinoja käyttäessä kerääntyy vääjäämättä sellaista tietoa, joka ei liity rikokseen tai joka koskee muuta rikosta kuin sitä, jonka tutkintaa varten pakkokeinon käyttö alun perin tarkoitettiin. PKL 10 luvun 55 §:n mukainen ylimääräisellä tiedolla tarkoitetaan muun muassa teknisellä tarkkailulla saatua tietoa, joka ei liity rikokseen tai joka koskee muuta rikosta kuin sitä, jonka tutkintaa varten lupa tai päätös on annettu. Ylimääräisen tiedon hyödyntäminen on siten mahdollista teknisen laitetarkkailun osalta, sillä se on teknisen tarkkailun muoto. Laite-etsinnän osalta ylimääräistä tietoa ei siis muodostu.

Ylimääräisen tiedon määritelmän osalta merkityksellinen on tuomioistuimen päätös ja siinä sen rajat erityisesti siitä näkökulmasta, ettei päätös sallinut kyseisen tiedon hankkimista. Päänsääntöisesti tällaiset tiedot pitäisi poistaa, koska niiden saamiseen ei ollut lupaa, mutta tietyissä tilanteissa viranomaisen voi myös hyödyntää tätä ylimääräistä tietoa. PKL 10 luvun 56 §:n mukaan ylimääräistä tietoa saa käyttää rikoksen selvittämisessä, jos tieto koskee ensinnäkin sellaista rikosta, jonka tutkinnassa olisi saatu käyttää sitä pakkokeinoja, jolla tieto on saatu. Lisäksi ylimääräistä tietoa saa käyttää myös, jos ylimääräisen tiedon käyttämisellä voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi ja rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kolme vuotta vankeutta tai kyse on jostakin momentissa luetellusta rikoksesta. Momentissa on yhteensä kymmenen kohtaa ja luotelluista rikoksista maksimi rangaistus on kaksi vuotta vankeutta. Eli ylimääräistä tietoa ei voi käyttää hyväksi minkä tahansa rikoksen selvittämiseksi, vaan käytöltä edellytetään tietynasteista vakavuutta tai että pakkokeinoja olisi saanut käyttää, jos lupa

¹⁵⁴ KKO 2023:14 k. 30–31 ja 53, ja EIT, Khan v. Yhdistynyt kuningaskunta, tuomio 12.5.2000, k. 38. Ks. EIT, Schenk v. Sveitsi, tuomio 12.7.1988, k. 46–49.

sille olisi vain haettu. Ylimääräistä tietoa saa käyttää myös aina syyttömyyttä tukevana selvityksenä.¹⁵⁵

Pykälässä mainitun erittäin tärkeää merkityksen edellytyksen on katsottu ymmärrettäväksi samalla tavalla kuin salaisten pakkokeinojen yleisten edellytysten kohdalla. Näin ollen ylimääräisen tiedon hyödyntäminen edellyttää, että ilman sitä rikoksen selvittäminen aiheuttaisi kohtuuttomia kustannuksia tai muuten olisi hyvin työlästä, eikä näin ollen ylimääräistä tietoa saisi hyödyntää, jos esitutkinnassa on jo kertynyt niin paljon näyttöä, että se riittää syytteen nostamiseen. Viime kädessä ylimääräisen tiedon hyödyntämisessä on kyse kokonaisuudistuksesta, jossa etenkin suhteellisuusperiaatteella on merkitystä.¹⁵⁶ Edelleen pykälän 3 momentin mukaisesti ylimääräisen tiedon käyttämisestä näyttönä päättää tuomioistuin pääasian käsittelyn yhteydessä.

Ennen esitutkinta- ja pakkokeinolakisäädännön uudistusta ei ylimääräisen tiedon käytöstä ollut lainsäädäntöä¹⁵⁷. Kyseessä oli siis varsin iso muutos, ja sen voidaan nähdä laajentavan tai ainakin venyttävän pakkokeinon käytön rajoja siinä mielessä, että siinä on kyse sellaisen tiedon hyödyntämisestä, jota varten lupaa salaisen pakkokeinon käyttöön ei alun perin ollut. Ylimääräisen tiedon käyttäminen voidaan nähdä myös oikeusturvatekijänä sen voidessa todistaa syyttömyyden. Myös Metsäranta on muistuttanut, että ennen kokonaisuudistusta ylimääräisen tiedon hyödyntäminen ratkaistiin tapauskohtaisella punninnalla, mihin nähden yksityiselämän suoja on toisaalta pikemminkin lisääntynyt¹⁵⁸.

Ylimääräisen tiedon hävittämisestä säädetään PKL 10 luvun 57 §:llä, jonka mukaan se on hävitettävä sen jälkeen, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä. Ylimääräinen tieto voidaan kuitenkin säilyttää ja tallettaa muun muassa henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetun lain (616/2019) mukaisesti, jos tieto koskee PKL 10 luvun 56 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettua rikosta tai, jos tieto on tarpeen rikoslain (39/1889, jatkossa RL) 15 luvun 10 §:ssä tarkoitetun rikoksen estämiseksi. Lisäksi tiedot, joita ei ole hävitettävä, on säilytettävä viiden vuoden ajan siitä, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä. Sen sijaan, jos kysymys on ylimääräisestä tiedosta, joka ei liity rikokseen tai jonka sisältöä ei saada selville, tieto saadaan epäillyn suostumuksella hävittää jo ennen yllä mainittua ajankohtaa.

¹⁵⁵ Lisäksi pykälän mukaan ylimääräistä tietoa saa käyttää aina rikoksen estämiseksi, poliisin, Tullin tai Rajavartiolaitoksen toiminnan suuntaamiseksi, kuin myös hengelle, terveydelle tai vapaudelle aiheutuvan merkittävän vaaran taikka huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon estämiseksi. Nämä tilanteet ovat kuitenkin rajattu tutkielmani ulkopuolelle.

¹⁵⁶ HE 222/2010 vp, s. 121, ja s. 315, joista jälkimmäisessä annetaan ymmärtää, että ”erittäin tärkeä merkityksen” edellytykset ovat yhdenmukaiset läpi esitöiden.

¹⁵⁷ HE 222/2010 vp, s. 357.

¹⁵⁸ Metsäranta 2015, s. 255.

Metsäranta on väitöskirjassaan pohtinut ylimääräisen tiedon käytön sallittavuutta eri näkökulmista niin puolesta kuin vastaan. Hän on muun muassa tuonut esiin sen olennaisen pointin, että ylimääräisen tiedon käyttöä on perusteltu esimerkiksi jo siitakin syystä, että tieto on jo tosiasiallisesti tullut poliisin tietoon, eikä sitä voida tehdä enää tekemättömäksi. Toisaalta hän on myös painottanut, että tätä aiheutunutta yksityiselämän suojan rajoitusta voidaan vähentää myös jälkikäteen, kun tietojen hävittämisestä huolehditaan asianmukaisesti. Muita esiin nostettuja perusteluja ylimääräisen tiedon käytön puolesta ovat olleet vakavien rikosten selvittämisen intressi, rikosoikeudellisen järjestelmän uskottavuus ja uhrien perus- ja ihmisoikeuksien suoja, mutta lopuopeleissä näitä intressejä vastassa olisi rajoitus yksityiselämän suojaan. Hän painottaakin edelleen, että ylimääräisen tiedon käyttöön on syytä suhtautua tiukemmin, kun on kyse salaisista tiedonhankintakeinoista, niiden salassa käytettävyyden vuoksi. Metsäranta on peräti huomauttanut, että tämä tiedonhankintakeinojen salainen luonne aiheuttaa epäilyjä niiden lainmukaisuudesta joka tapauksessa.¹⁵⁹ Itse olen mieltä, johtuen siitä, että laissa on asetettu edellytykset ylimääräisen tiedon käytölle. Rikoksen tekijän on ymmärrettävä, että tehdessään rikoksen, on viranomaisilla erilaisia keinoja selvittää rikosta. Tästä johtuen hänelle ei voi tulla yllätyksenä, että poliisi saattaa kohdistaa hänen toimenpiteitä, tuli tieto rikoksesta poliisille ylimääräisenä tietona tai ei. Vakavan rikoksen tilanteessa, ei rikosentekijän siten tulisikaan saada etua siitä, että viranomaisella sai tiedon rikoksesta ja epäillyn osallisuudesta siihen ylimääräisenä tietona ja siten kärjistetysti ilmaistuna vahingossa, mikä on huomioitakin 56 §:n 1 momentin sanamuodossa, sillä kaikkien vakavampien rikosten käsillä ollessa olisivat myös edellytykset pakkokeinojen käytölle täyttyneet.

Esimerkiksi Ikonen on pitänyt yhtenä merkittävämpänä poikkeuksena laillisesti hankittuihin todisteiden hyödyntämiseen ylimääräisen tiedon käyttämisen rajoittamista.¹⁶⁰ Puolestaan Fredman ym. ovat katsoneet, että ylimääräisen tiedon merkitystä voidaan punnita kunnolla vasta silloin, kun kaikki asiaan vaikuttava selvitys ja näyttö ovat käsillä eli käytännössä viime kädessä vasta rikosasian pääkäsittelyssä. Silloin myös epäilyllä on parhaimmat mahdollisuudet riitauttaa ylimääräisen tiedon käyttö. Hän on myös katsonut, että esitutkinnan tehokkuuden kannalta tarkasteltuna olisi perusteltua saada mahdollisimman varhaisessa vaiheessa tieto siitä, voidaanko ylimääräistä tietoa hyödyntää näyttönä syyllisyyden tueksi vaiko ei, sillä se voi vaikuttaa siihen, mihin toimenpiteisiin ryhdytään.¹⁶¹

¹⁵⁹ Metsäranta 2015, s. 255–256.

¹⁶⁰ Ikonen 2024, s. 6.

¹⁶¹ Fredman ym. 2020, s. 1178–1179, ja ks. HE 14/2013, s. 25–26.

Lisäksi KKO on oikeuskäytännössään katsonut, että esityölausumat viittaavat siihen, että aikaisemmasta vapaan todistelun periaatteeseen pohjautuvasta lähtökohtaisesti sallivasta suhtautumisesta on PKL 10 luvun 56 §:n säännöksen myötä siirrytty sääntelyyn, joka ilmentää entistä rajoitetumpaa suhtautumista ylimääräisen tiedon käyttämiseen näyttönä. KKO on katsonut tässä esitöiden viittaavan siihen, että säännöksen 1 ja 2 momentissa säädetyt edellytykset ylimääräisen tiedon käyttämiseen rikoksen selvittämisessä soveltuvat silloinkin, kun tuomioistuin päättää ylimääräisen tiedon käyttämisestä näyttönä, mistä johtuen tuomioistuin ei voi PKL 56 §:n 3 momentin nojalla laventaa oikeutta käyttää ylimääräistä tietoa näyttönä tilanteisiin, joissa PKL 53 §:n 1–2 momentin mukaiset edellytykset eivät täyty.¹⁶² Toisin EIT on suhtautunut sallivasti ylimääräisen tiedon käyttöön ratkaisukäytännössään, jossa keskeistä arvioinnissa on ollut täyttääkö menettely kokonaisuutena oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset.¹⁶³

Ylimääräisen tiedon käytettävyydestä on erilaisia näkemyksiä puolesta ja vastaan. Se, että ylimääräisen tiedon käytettävyydestä on nykyään lailla säädetty lisää ainakin sääntelyn ennakoitavuutta. EIT onkin ratkaisukäytännössään edellyttänyt ylimääräisen tiedon käyttöä koskevalta sääntelyltä kattavuutta ja täsmällisyyttä.¹⁶⁴ Lisäksi kun ylimääräisen tiedon käyttämisestä on kirjattava esitutkintapöytäkirjaan ja haastehakemukseen, varmistavat nämä menettelyt, että tieto tiedon ylimääräisestä luonteesta säilyy ja välittyy asianosaisille.¹⁶⁵ Ylimääräisen tiedon käytöstä näyttönä päättää tuomioistuin, mikä on perusteltua sillä tuomioistuin pystyy punnitsemaan asiassa kaikkia merkityksellisiä seikkoja. Epäillyn intressinä onkin asettaa ylimääräisen tiedon käyttö tuomioistuimen harkittavaksi, kun kyseessä on hänen kannaltaan raskauttavaa aineistoa. Ylimääräisen tiedon käyttö ja kysymys sallittavuudesta, on kytkettävissä siis EIS 6 artiklaan oikeudenmukaiseen oikeudenkäynnin vaatimukseen ja yhtäläisten aseiden periaatteeseen puolustuksen järjestämiseksi.¹⁶⁶ Kysymyksissä ylimääräisen tiedon hyödynnettävyydestä ja yksityiselämän suojan toteutumisesta voi katsoa, että yksityiselämän suojan merkitys on vahventunut, kun on määritelty tilanteet, joissa ylimääräistä tietoa saadaan hyödyntää. Siten tilanteissa, joissa sitä ei ole sallittua hyödyntää, on ylimääräisen tiedon hyödyntäminen kielletty.

¹⁶² KKO 2019:36, k. 13–14 ja KKO 2016:17, k. 19, joissa viitattu HE 14/2013 vp, s. 45–46. Ks. Fredman ym. 2020, s. 1778.

¹⁶³ Fredman ym. 2020, s. 1179–1180.

¹⁶⁴ HE 222/2020 vp, s. 357.

¹⁶⁵ HE 14/2013, s. 45.

¹⁶⁶ Fredman ym. 2020, s. 1179–1180, ja Metsäranta 2015, s. 264–265, ja EIT, Natunen v. Suomi, tuomio 31.3.2009 k. 46 sekä EIT, Janatuinen v. Suomi, päätös 8.12.2009 k. 47, joissa oli kyse siitä, että kantelijat eivät saaneet pyytämäänsä nauhoitteita, jotka koskivat heidän ja muiden syytettyjen välisiä puhelinkeskusteluista. Heidän mukaansa puhelinkeskustelut olisivat paljastaneet keskustelujen käsittäneen muita asioita kuin huumekauppaa, mikä olisi siten puhunut heidän syyttömyytensä puolesta. Syyttäjän mukaan nauhoitukset olivat kuitenkin tuhottu.

5 Pakkokeinojen valvonta ja oikeusturvajärjestelyt

5.1 Pakkokeinojen valvonnan jaottelua

5.1.1 Sisäinen valvonta ja hallintomenettely

EIS 13 artikla ja KP-sopimuksen 2 artiklan 3 kohta edellyttävät, että jokaisella, jonka sopimusten mukaisia oikeuksia on loukattu, on oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon kansallisen viranomaisen edessä. Varsinkin salaisten pakkokeinojen osalta oikeusturvajärjestelyjä voi olla hankala toteuttaa toimenpiteen salaisen luonteen, toimenpiteen kiireellisen toteutuksen ja lyhyen keston vuoksi.¹⁶⁷ Koska salaisten pakkokeinojen kohteen mahdollisuudet kontrolloida julkisen vallan käyttöä ovat näin ollen rajoitetumpia, on tehokas ennakollinen, reaaliaikainen ja jälkikäteinen laillisuusvalvonta erityisen tärkeää.¹⁶⁸ Reaaliaikainen laillisuusvalvonta on siitakin syystä tärkeä, että silloin kun valvontaa suoritetaan pakkokeinojen käytön aikana, on mahdollisiin väärinkäyttöihin vielä mahdollista puuttua ja korjata toimintaa. PKL sisältääkin useita keinoja, joilla pakkokeinojen oikeusturvajärjestelyt on pyritty toteuttamaan.

PKL 10 luvun 65 §:ssä säädetään salaisten pakkokeinojen käytön valvonnasta. Sen mukaan poliisin salaisten pakkokeinojen käyttöä valvovat niitä käyttävien yksiköiden päälliköt ja Poliisihallitus alaistensa yksiköiden osalta. Lisäksi sisäministeriön ja valtiovarainministeriön on annettava eduskunnan oikeusasiamiehelle (jatkossa EOA) vuosittain kertomus salaisten pakkokeinojen ja niiden suojaamisen käytöstä ja valvonnasta.

Valvontakeinot voidaan jakaa sisäiseen ja ulkoiseen valvontaan. Sisäistä valvontaa on poliisin omaan organisaation ylhäältäpäin kohdistamat menettelyt, kuten esimerkiksi Poliisihallituksen alaisiinsa poliisilaitoksiin kohdistamat tarkastukset.¹⁶⁹ Poliisilaitoksissa sisäistä laillisuusvalvontaa tekevät oikeusyksiköt, jotka vastaavat muun muassa HL 8 a luvun mukaisista hallintokanteiluista.¹⁷⁰ Muun muassa Jaakko Jonkan on katsottu nähneen laillisuusvalvonta oikeudellisin kriteerein tapahtuvana laadunvalvontana ja pitäneen sisäistä valvontaa osana poliisin johtamista.¹⁷¹

Hallintokantelu ei ole muutoksenhakukeino vaan siinä valvova viranomainen voi kiinnittää valvottavan tahon huomiota hyvän hallinnon vaatimuksiin tai saattaa tämän tietoon käsityksensä lain mukaisesta menettelystä ja siten vaikuttaa siihen, että virheellinen menettely tulee jatkossa

¹⁶⁷ Helminen ym. 2014, s. 784. Ks. Fredman ym. 2020, s. 733, ja Fredman ym. 2025, s. 718.

¹⁶⁸ Helminen ym. 2014, s. 1106–1107.

¹⁶⁹ Metsäranta 2015, s. 288–289.

¹⁷⁰ Metsäranta 2015, s. 293.

¹⁷¹ Sisäasiainministeriö 2013, s. 10–11.

korjatuksi. Silloin kun kantelun kohteena oleva asia ei luonteensa tai vakavuutensa vuoksi anna aiheutta ryhtyä toimenpiteisiin muussa laissa säädetyn menettelyn käynnistämiseksi, kuten asian siirtämiseen poliisirikostutkintaan, mutta pelkkää käsityksen ilmaisua tai huomion kiinnittämistä hyvän hallinnon periaatteisiin ei pidetä riittävänä, voi valvova taho antaa kantelun kohteelle huomautuksen.¹⁷²

Sen sijaan, jos herää epäily poliisin tehneen rikos virantoimituksessa, siirtyy asia syyttäjän tutkittavaksi ETL 2 luvun 4 §:n mukaisesti poliisirikoksena, jolloin kysymys ei ole enää sisäisestä asiasta. PL 118 §:stä seuraa, että virkamies vastaa virkatoimiensa lainmukaisuudesta. Siitä siis seuraa, että virkamies, eli myös poliisi, on vastuussa virassaan tekemistä toimista. Näin ollen on siten myös esitutkintaviranomaisten intressissä toimia lainsäädännön ja virkavelvollisuuksiensa mukaisesti. Tämän velvollisuuden toteuttamisessa esitutkintaviranomaisia auttaa nähdäkseni laadukas ja riittävä koulutus, hallinnollinen ohjaus sekä tietoisuus velvollisuuksistaan, mitkä myös edesauttavat pakkokeinojen kohteiden oikeusturvan toteutumista.

5.1.2 Pakkokeinojen ulkoinen valvonta ja ylimmät laillisuusvalvojat

Ulkoinen valvonta merkitsee nimensä mukaisesti valvonnan kohteesta ulkopuolista tahoa kuten esimerkiksi tuomioistuimen lupamenettelyä. Merkittävällä tavalla poliisin toimintaa valvovat ylimmät laillisuusvalvojat, oikeuskansleri (jatkossa OKA) ja EOA, joille voi myös kannella poliisin toiminnasta. EOA suorittaa myös esimerkiksi oma-aloitteisia tarkastuksia, joita on pidetty tehokkaina valvontakeinoina.¹⁷³ Näiden laillisuusvalvojien tehtävänä on valvoa viranomaisten toiminnan laillisuutta sekä edistää perus- ja ihmisoikeuksia.¹⁷⁴ He voivat kiinnittää huomiota esimerkiksi pakkokeinojen käyttöön ja niiden asianmukaiseen kirjaamiseen. OKA:n ja EOA:n ratkaisulla onkin katsottu olevan huomattavaa käytäntöä ohjaava vaikutusta, kun huomioidaan, että esitutkintaviranomaisten tai syyttäjien käytettäviä pakkokeinoja koskevat ratkaisut eivät yleensä tule tuomioistuinten tutkittavaksi.¹⁷⁵

Esimerkiksi EOA on ratkaisussaan 11.4.2025, dnro 3332/2024 ottanut kantaa laite-etsintään. Kantelijan perheenjäsen oli kuollut tulipalossa ja kantelijan arvostelu kohdistui asian suorittaneen poliisilaitoksen poliisitutkintaan. Kantelijan mukaan poliisilla ei ollut muun muassa perustetta tutkia kuolleen asunnosta löytynyttä puhelinta, sillä asiassa ei epäilty rikosta, eikä tulipalo ollut

¹⁷² Helminen ym. 2014, s. 792–793, ja Poliisi, Sisäinen valvonta takaa poliisityön laadun, Poliisin tekemäksi epäilty rikos. <https://poliisi.fi/sisainen-valvonta> (Katsottu 4.8.2025).

¹⁷³ Metsäranta 2015, s. 288–289 ja 315.

¹⁷⁴ Eduskunnan oikeusasiamies, Oikeusasiamiehen toiminta. <https://www.oikeusasiamies.fi/oikeusasiamiehen-toiminta> (Katsottu 26.6.2025).

¹⁷⁵ Helminen ym. 2014, s. 793–794.

sattunut kyseisessä asunnossa. Rikoskomisarion päätöksellä asunnosta löytyneeseen puheliimeen oli tehty laite-etsintä nimenomaan POL 6 luvun 4 §:n perusteella, sillä asiassa ei epäilty rikosta, jolloin laite-etsintä tuli suoritettavaksi poliisilakiperusteisesti. Rikoskomisario, joka on pidättämiseen oikeutettu virkamies, epäili puhelimen sisältävän materiaalia, jonka perusteella olisi mahdollista selvittää kuolemiin liittyviä seikkoja.¹⁷⁶

Vaikka ratkaisussa olikin kyse nimenomaan POL:n mukaisesta menettelystä, eikä PKL:n, on EOA ottanut kantaa myös EUT:n tuomioon C-548/21 ja lakiuudistukseen PKL:n laite-etsinnästä päättämisestä. EOA:n mukaan laite-etsinnän sallittavuus poliisitutkinnassa ei ole mitenkään selvää ja varsinkin kun kyse on niin perusoikeuksiin puuttuvasta toimenpiteestä, tulisi lainsäädännön olla täsmällistä ja tarkkarajaista. Edelleen EOA:n mukaan laite-etsinnän edellytysten ja päätöksentekomenettelyn tulee olla sama riippumatta siitä, onko kysymys poliisitutkinnasta vai esitutkinnasta, eli PKL:n mukaisesta toimenpiteestä.¹⁷⁷ Näin ollen myös PKL:n osalta laite-etsintää koskevien toimivaltuuksien tulisi olla täsmällisiä ja tarkkarajaisia. Ratkaisullaan EOA on siis ottanut kantaa siihen mikä hänen tulkintansa on poliisin toiminnan oikeellisuudesta suhteessa perus- ja ihmisoikeuksiin ja kiinnittänyt siihen poliisiviranomaisten huomiota, jotta he jatkossa toimisivat tavalla, joka ottaisi ne paremmin huomioon.

5.1.3 Muut keinot, joilla valvotaan pakkokeinojen käyttöä

Valtioneuvoston asetuksen esitutkinnasta, pakkokeinoista ja salaisesta tiedonhankinnasta (122/2014, jatkossa EPSA) 3 luvun 7 §:stä seuraa, että teknisestä laitetarkkailusta laadittavaan pöytäkirjaan on merkittävä PKL 10 luvun 24 §:n 3 momentin tietojen lisäksi muun muassa teknisen tarkkailun alkamis- ja päättymisajankohta kellonajan tarkkuudella, tallenteiden ja asiakirjojen tarkastamisen ja tutkineiden virkamiesten, asiantuntijoiden ja muiden henkilöiden tarvittavat tunnistetiedot sekä tiedot tallenteiden ja asiakirjojen tai niissä olevien tietojen hävittämisestä ja niiden säilyttämisestä, sekä salaisen pakkokeinon käyttöä koskevan ilmoituksen tekemisestä, sen lykkäämisestä tai syy ilmoituksen tekemättä jättämisestä. Virkamiesten salaisia pakkokeinoja koskevia toimenpiteitä seurataan siis tarkasti. Tämä on tärkeää, jotta jälkepäin on mahdollista saada tieto siitä, miten on toimittu ja kuka on suorittanut minkäkin toimenpiteen. Nähdäkseni toimenpiteiden kirjaaminen myös osaltaan nostaa varmuutta siitä, että sellaiset oikeudettomat henkilöt, jotka eivät saa käsitellä tietoja, eivät myöskään käsitelisi tietoja, kun henkilöiden nimet on ilmoitettava. Kysymys on siten lopulta vastuusta.

¹⁷⁶ EOA 11.4.2024, dnro 3332/2024. s. 1–3.

¹⁷⁷ EOA 11.4.2024, dnro 3332/2024, s. 11–12.

EPSA 3 luvun 21 §:n mukaan Poliisihallitus asettaa salaisten pakkokeinojen ja salaisten tiedonhankintakeinojen käyttöä seuraamaan ryhmän, jonka moniviranomaisen jäsenistön tehtävänä on muun muassa toiminnassa ja yhteistyössä havaittujen tai laillisuusvalvonnan kannalta tärkeiden seikkojen käsitteleminen ja raportoiminen Poliisihallitukselle, sekä EOA:lle annettavien kertomusten valmistelun yhteensovittaminen. Myös tällaista itsearviointia voi mielestäni pitää yhtenä valvontakeinona siitä johtuen, että näin pystytään havaitsemaan oman toiminnan mahdolliset ongelmat. Tällöin voi olla myös intressissä puuttua havaittuihin epäkohtiin ennakkollisesti ja kehittää ratkaisuja niihin ennen kuin paine siihen tulee ulkoapäin.

5.2 Ilmoitus salaisen pakkokeinon käytöstä ja pakkokeinon salaaminen

Teknisen laitetarkkailun niin kuin muidenkin salaisten pakkokeinojen käytöstä on lopulta ilmoitettava niiden kohteelle. Eräistä salaisista pakkokeinoista on omia poikkeuksiansa ja erityistilanteita, mutta nyt käsittelen vain teknistä laitetarkkailua. Salaisen pakkokeinon käytön ilmoittamisesta on säädetty PKL 10 luvun 60 §:llä, jonka mukaan epäiltyyn kohdistetusta salaisesta pakkokeinoista on viipymättä ilmoitettava epäilylle kirjallisesti sen jälkeen, kun asia on saatettu syyttäjän harkittavaksi, tai esitutkinta on muuten päätetty tai se on keskeytetty. Pakkokeinosta on kuitenkin ilmoitettava epäilylle viimeistään vuoden kuluttua sen käytön lopettamisesta.

Tähänkin on poikkeuksia, sillä 3 momentin mukaan tuomioistuin voi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta päättää, että ilmoitusta epäilylle saadaan lykätä enintään kaksi vuotta kerrallaan, jos se on perusteltua käynnissä olevan tai tulevan tiedonhankinnan turvaamiseksi, valtion turvallisuuden varmistamiseksi, hengen tai terveyden suojaamiseksi. Sen sijaan ilmoitus voidaan kuitenkin tuomioistuimen päätöksellä jättää kokonaan tekemättä, jos se on välttämätöntä valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen tai terveyden suojaamiseksi. Harkittaessa ilmoituksen lykkäämistä tai tekemättä jättämistä, on 6 momentin mukaan arvioinnissa otettava huomioon asianosaisen oikeus puolustautua asianmukaisesti tai muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä. Pykälään sisältyy siis EIS 6 artiklan oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja sen vähimmäisvaatimus siitä, että epäilyllä on oikeus saada viipymättä yksityiskohtainen tieto häneen kohdistettujen syytteiden sisällöstä ja perusteista. Saadessaan tiedon syytteiden perusteista, pystyy epäilty valmistautumaan oikeudenkäyntiin.

Esitöiden mukaan tilanteessa, jossa epäilyn henkilöllisyys ei ole esitutkintaviranomaisten tiedossa, on ilmoitus tehtävä kohteelle jälkikäteisesti, jos hänen henkilöllisyytensä selviää. Tässä tilanteessa poikkeusta määräajoista on pidetty perusteltuna, koska sitä olisi käytännössä mahdotonta noudattaa. Sen sijaan, jos epäilyä ei tavoiteta tai hän pakoilee esitutkintaa, ei esitutkintaviranomaiselta ole edellytetty ”kovin laajoja toimenpiteitä pelkästään ilmoituksen tekemiseksi”.

Tässä riittävänä on pidetty etsintäkuulutuksen laatimista ilmoituksen antamista varten.¹⁷⁸ Lisäksi tilanteessa, jossa pakkokeinoa on käytetty useamman kerran peräkkäin, lasketaan aika viimeisen pakkokeinokäyttökerran tosiallisesta lopettamisesta tai luvan tai päätöksen voimassaolon tultua päätökseen. Muutamien päivien katkosta on pidetty hyväksyttävänä, mutta pidemmän aikavälin tilanteessa on pakkokeinoja pidetty erillisinä toisistaan, jolloin jokaisesta pakkokeinon käytöstä täytyy tehdä oma ilmoituksensa.¹⁷⁹

Teknisen laitetarkkailun kohteeksi joutunut voi siten tarvittaessa kannella vasta, kun keinon käyttäminen on päättynyt ja hän saa tiedon sen käytöstä. Kanteluun ei ole kuitenkaan PKL 10 luvun 43 §:n mukaisesti määräaika, ja käytännössä edellä todetusti kantelu voikin tulla vireille pitkän ajan kuluttua itse pakkokeinon käytöstä. Jos epäilty ei saisi tietoa salaisen pakkokeinon käytöstä saat-
taa hänen puolustuksensa vaikeutua. On kuitenkin olemassa tilanteita, joissa asianosaisjulkisuutta on rajoitettu, ja käsittelen niitä seuraavaksi.

5.3 Asianosaisjulkisuus pakkokeinojen kontekstissa

Lailta viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999, jatkossa JulKL) 2 §:n mukaisesti säädetään oikeudesta saada tieto viranomaisten julkisista asiakirjoista sekä viranomaisessa toimivan vaitiolovelvollisuudesta, asiakirjojen salassapidosta ja muista tietojen saantia koskevista yleisten ja yksityisten etujen suojaamiseksi välttämättömistä rajoituksista samoin kuin viranomaisten velvollisuuksista lain tarkoituksen toteuttamiseksi. Julkisuusperiaate on merkittävä JulKL:n periaate ja lain pääsääntönä onkin 1 §:n mukaan, että viranomaisten asiakirjat ovat julkisia, ellei JulKL:ssa tai muussa laissa erikseen toisin säädetä. JulKL 11 §:ssä säädetään asianosaisjulkisuudesta ja sen mukaan hakijalla, valittajalla sekä muulla, jonka oikeutta, etua tai velvollisuutta asia koskee (*asianosainen*), on oikeus saada asiaa käsittelevältä tai käsitelleeltä viranomaiselta tieto muunkin kuin julkisen asiakirjan sisällöstä, joka voi tai on voinut vaikuttaa hänen asiansa käsittelyyn.

Eräissä tapauksissa on mahdollista rajoittaa asianosaisjulkisuutta. PKL 10 luvun 62 §:n mukaan poiketen siitä, mitä JulKL 11 §:ssä säädetään asianosaisen oikeudesta tiedonsaantiin, henkilöllä, jonka oikeutta tai velvollisuutta asia koskee, ei ole oikeutta saada tietoa salaisen pakkokeinon käytöstä ennen kuin 60 §:n ilmoitus salaisen pakkokeinon käytöstä on tehty. Ilmoituksen teon jälkeen asianosaisella on oikeus saada tietoa salaisen pakkokeinon käyttöä koskevasta asiakirjasta tai tallenteesta, ellei antamatta jättäminen ole välttämätöntä valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen, terveyden, yksityisyyden tai salassa pidettävien taktisten ja teknisten menetelmien suojaamiseksi. Kun harkitaan asiakirjan, tallenteen tai tiedon antamatta jättämistä,

¹⁷⁸ HE 222/2010 vp, s. 360.

¹⁷⁹ Fredman ym. 2025, s. 1158.

arvioinnissa on otettava huomioon asianosaisen oikeus puolustautua asianmukaisesti tai muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä.

Eräs tärkeimmistä oikeusturvatakeista on katsottu olevan se, että asianosainen saa tutustua viranomaisella olevaan aineistoon. Ennen kuin asianosainen voi tehdä tämän, hänellä on oltava mahdollisuus saada ylipäänsä tieto pakkokeinon käytöstä.¹⁸⁰ Asianosaisuusjulkisuus liittyy tulevaan oikeusprosessiin. Jos syytetty ei saa tietoa aineistosta, on hänen vaikea, ellei mahdoton valmistaa puolustustaan, jolloin voi herätä kysymys oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuudesta. Asianosaisten tasa-arvon, aseiden yhtäläisyys- ja kuulemisperiaatteen onkin katsottu olevan tärkeitä tekijöitä arvioitaessa onko oikeudenkäyntiä pidettävä kokonaisuudessaan oikeudenmukaisena.¹⁸¹ Lisäksi muun muassa Metsäranta on nähnyt asianosaisuusjulkisuuden liittyvän julkisen vallan käytön kontrolliin ja hänen mukaansa asianosaisuusjulkisuus mahdollistaa, että voidaan valvoa yhdenvertaisuuden toteutumista viranomaisten toiminnassa.¹⁸² Kuitenkin EIT on katsonut, että kaikissa tapauksissa ei voida edellyttää pakkokeinon käytöstä ilmoittamista, mutta tällöin tuomioistuin on painottanut, että tulee tarkasti painottaa niitä muita edellytyksiä, joilla pidetään huoli, että oikeudenkäynti säilyy oikeudenmukaisena.¹⁸³

Myös salaamisen puolesta voidaan esittää vahvoja perusteita, joita voivat olla tärkeät tutkinnalliset syyt kuten esimerkiksi toisen rikoksen selvittämisen vaarantuminen. Lisäksi hengen ja terveyden suoja, kansallinen turvallisuus sekä salassa pidettävien taktisten ja teknisten menetelmien suojaaminen voivat edellyttää tiedon antamisen lykkäämistä tai tiedonhankinnan salaamista jopa kokonaan. Lykkäämisen pituutta määriteltäessä rikoksen selvittämisen vaarantumiselle voidaan ajatella jokin takaraja, kun taas hengen ja terveyden suojan tarve voi olla pidempikestoisempi, jopa pysyvä.¹⁸⁴ Kyse on siis aina tapauskohtaisesta harkinnasta ja punninnasta, kun vastakkain ovat asianosaisuusjulkisuus ja jokin etu, jota salaamisella pyritään suojaamaan.

Esimerkiksi EIT:n tuomiossa *Jasper v. Yhdistynyt kuningaskunta* 16.2.2000 tuomioistuin totesi, ettei asianosaisen oikeus saada tietoa merkityksellisistäkään todisteista ole ehdoton. Kilpailevia intressejä tuli punnita vastakkain syytetyn oikeuksien kanssa, joita olivat EIT:n mukaan kansalliseen turvallisuuteen, todistajan suojeluun tai poliisin tutkintamenetelmien salassapitoon liittyvät intressit. EIT totesi, että päätöksentekomenettelyssä oli noudatettu niin pitkälle kuin se oli mahdollista kontradiktorisen oikeudenkäynnin ja osapuolten tasa-arvon periaatteita ja siihen oli

¹⁸⁰ Fredman ym. 2020, s. 1182.

¹⁸¹ Fredman ym. 2020, s. 1182–1183.

¹⁸² Metsäranta 2015, s. 265. Ks. Pölönen 2008, s. 134–135.

¹⁸³ EIT, *Jasper v. Yhdistynyt kuningaskunta*, tuomio 16.2.2000, k.52, ja HE 222/2010 vp, s. 144.

¹⁸⁴ Fredman ym. 2025, s. 1155–1156.

liittynyt takeita, jotka olivat olleet omiaan suojaamaan syytetyn etuja.¹⁸⁵ PKL:n säännöksillä onkin pyritty löytämään ratkaisumalli eri suuntaan puhuvien intressien punnintaan. Säätelystä kehitettäessä on otettu huomioon laajalti EIT:n ratkaisukäytäntöä, ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisuja sekä kotimaista oikeuskäytäntöä.¹⁸⁶ EIT:n ratkaisukäytäntö on kuitenkin siinä mielessä dynaamiseksi sevalutiivista, että se voi muuttua vallitsevien yhteiskunnallisten arvojen mukaan, minkä vuoksi on siksi tarpeen seurata EIT:n ratkaisukäytäntöä ja verrata sitä PKL:n kanssa sen varmistamiseksi, että lainsäädäntö on yhdenmukainen ratkaisukäytännön kanssa.¹⁸⁷

Ilmoittamisen lykkäämistä ja ilmoittamatta jättämisestä tulee punnita siis erityisesti oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksen kannalta. EIT:n mukaan tällöin merkitystä on sillä, että asianosaisella on oikeus puolustautua asianmukaisesti ja muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä. Laissa tulisi myös säätää siitä, millä edellytyksillä asianosaisjulkisuutta voidaan rajoittaa salaisten pakkokeinojen käytön yhteydessä.¹⁸⁸ Kyseessä on siis lailla säätämisen vaatimus ja laillisuusperiaate. Näin ollen, kun poikkeuksesta, eli asiakirjojen salaamisesta, on säädetty laissa täsmällisesti ja tarkkarajaisesti, voi tämä ennakoitavissa.

Vaikka asianosaisjulkisuus onkin erittäin tärkeää siitä syystä, että epäilty pystyy valmistautumaan tulevaan oikeudenkäyntiin, on se merkityksellistä myös etenkin siltä kannalta, että salaisen pakkokeinoon kohde pystyy arvioimaan, onko hänen yksityiselämänsä suojaa loukattu. Jos epäilty ei saa tietoonsa häneen kohdistuneista pakkokeinoista edes jälkikäteisesti, on hänen mahdotonta ajaa oikeuksiaan ja hän joutuu hyväksymään, että hänen yksityiselämänsä suoja on saattanut kohdata loukkauksen. Tällöin syntyy vaara, ettei voida uskottavasti argumentoida valtion olevan demokraattinen ja perus- ja ihmisoikeuksia kunnioittava, sillä avoimuuden puutos on yksi autoritaarisuuden piirre.

¹⁸⁵ HE 222/2010 vp, s. 144.

¹⁸⁶ Fredman ym. 2025, s. 1156.

¹⁸⁷ Rautiainen 2014, s. 128. Ks. Husa 2013, s. 116.

¹⁸⁸ HE 222/2010 s.145.

6 Ennakkoluvan edellytys laite-etsinnälle

6.1 Euroopan unionin tuomioistuimen muuttunut oikeuskäytäntö ja sen vaikutukset

6.1.1 Bezirkshauptmannschaft Landeck C-548/21

EUT:n tehtävänä on varmistaa, että EU:n perussopimuksia tulkittaessa ja sovellettaessa noudatetaan lakia, ja tässä yksi sen ydintehtävistä on vastaaminen kansallisten tuomioistuin tekemiin ennakkoratkaisupyynnöihin.¹⁸⁹ EUT:n tuomiossa C-548/21 oli kyse Sopimuksen Euroopan unionin toiminnasta (SopS 103/1994, jatkossa SEUT) 267 artiklaan perustuvasta ennakkoratkaisupyynnöstä, jonka Itävallan Tirolin osavaltion hallintotuomioistuin esitti 1.9.2021. Ennakkoratkaisupyynnöksi liittyi siihen, että poliisiviranomaiset olivat takavarikoineet huumausainekauppaa koskevan tutkinnan yhteydessä CG:n matkapuhelimen ja yrittäneet avata puhelimen lukituksen saadakseen pääsyn sen sisältämiin tietoihin.

EUT katsoi, että asiassa oli kyse sellaisesta henkilötietojen käsittelystä, joka kuuluu rikosasioiden tietosuojadirektiivin soveltamisalaan ja sen tulkintaan.¹⁹⁰ Ennakkoratkaisukysymyksinä olivat onko EU-lainsäädäntö¹⁹¹ esteenä kansalliselle lainsäädännölle, jossa toimivaltaisille viranomaisille annetaan mahdollisuus saada pääsy matkapuhelimen sisältämiin tietoihin yleisesti rikosten torjuntaa, tutkintaa, selvittämistä ja syyteharkintaa varten ja jossa tämän mahdollisuuden käyttämisen edellytykseksi ei aseteta tuomioistuimen tai riippumattoman hallintoelimen etukäteisvalvontaa?¹⁹² Lisäksi kysyttiin olisiko CG:lle pitänyt ilmoittaa yrityksistä saada pääsy hänen matkapuhelimensa sisältämiin tietoihin, jotta hän olisi voinut käyttää perusoikeuskirjan 47 artiklassa taattua oikeuttaan tehokkaihin oikeussuojakeinoihin?¹⁹³

Tuomiossaan EUT katsoi ensinnäkin, että asiaan soveltuva EU-sääntely ei ole esteenä kansalliselle lainsäädännölle, jossa annetaan toimivaltaisille viranomaisille mahdollisuus saada yleisesti pääsy matkapuhelimen sisältämiin tietoihin rikosten torjuntaa, tutkintaa, selvittämistä ja syyteharkintaa varten, edellyttäen että lainsäädännössä:

- määritellään riittävän täsmällisesti kyseisten rikosten luonne tai niiden ryhmät,
- taataan suhteellisuusperiaatteen noudattaminen ja

¹⁸⁹ Melander 2015, s. 45–46.

¹⁹⁰ EUT, C-548/21, CG v. Bezirkshauptmannschaft Landeck, tuomio 4.10.2024, k. 61 ja 64.

¹⁹¹ Tarkemmin sanottuna rikosasioiden tietosuojadirektiivin 4 artikla 1 kohta c alakohta luettuna yhdessä perusoikeuskirjan 7 ja 8 artiklan sekä 52 artiklan 1 kohdan kanssa.

¹⁹² EUT, C-548/21, CG v. Bezirkshauptmannschaft Landeck, tuomio 4.10.2024, k. 81.

¹⁹³ EUT, C-548/21, CG v. Bezirkshauptmannschaft Landeck, tuomio 4.10.2024, k.111.

– asetetaan asianmukaisesti perusteltuja kiireellisiä tapauksia lukuun ottamatta tämän mahdollisuuden käyttämisen edellytykseksi tuomioistuimen tai riippumattoman hallintoelimen suorittama etukäteisvalvonta.¹⁹⁴

Toisekseen EUT katsoi, että EU-lainsäädäntö on esteenä sellaiselle kansalliselle lainsäädännölle, jonka mukaan toimivaltaiset viranomaiset voivat yrittää saada pääsyn matkapuhelimen sisältämiin tietoihin ilmoittamatta rekisteröidylle sovellettavien kansallisten menettelyjen yhteydessä syitä, joihin tuomioistuimen tai riippumattoman hallintoelimen antama lupa saada pääsy tällaisiin tietoihin perustuu, heti kun näiden tietojen ilmoittaminen ei voi enää vaarantaa viranomaisille rikosasioiden tietosuojadirektiivin nojalla kuuluvia tehtäviä.¹⁹⁵ Rikosasioiden tietosuojadirektiivissä termillä ”rekisteröity” viitataan luonnollisiin henkilöihin, joiden henkilötietojen käsittelystä on kyse.

Tuomion seurauksena Itävalta on joutunut muuttamaan lakiaan ja saman edessä on EU:n jäsenvaltiona myös Suomi, sillä edellä esitetysti PKL:n laite-etsintään ei sisälly menettelyä ennakkoluvasta. EU:n oikeuden etusijaperiaatteesta seuraa, että silloin kun kansallisen- ja EU-lainsäädännön välillä vallitsee ristiriita, eikä sitä pystytä poistamaan tulkitsemalla kansallista lainsäädäntöä EU-oikeuden mukaisesti, tulee tällöin antaa etusija EU-lainsäädännölle, jolloin kansallinen lainsäädäntö jää soveltamatta tapauksessa. Tuomioistuimien on noudatettava periaatetta omaaloitteisesti.¹⁹⁶ Tämän vahvisti muun muassa Varsinais-Suomen KO ratkaisussaan PK 24/4198, jota käsittelem vielä edempänä.

6.1.2 Tuomioistuimen tai riippumattoman hallintoelimen suorittaman etukäteisvalvonnan edellytys

Rikosasioiden tietosuojadirektiivin 1 artiklalla vahvistetaan säännöt luonnollisten henkilöiden suojelulle toimivaltaisten viranomaisten suorittamassa henkilötietojen käsittelyssä rikosten ennalta estämistä, tutkimista, paljastamista tai rikoksiin liittyviä syytetoimia tai rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanoa varten, mukaan lukien yleiseen turvallisuuteen kohdistuvilta uhkilta suojelua ja tällaisten uhkien ehkäisyä varten. Samalla jäsenvaltion on kuitenkin suojeltava luonnollisten henkilöiden perusoikeuksia ja -vapauksia mukaan lukien erityisesti heidän oikeuttaan henkilötietojen suojaan. Direktiivin johdanto-osan 37 perustelukappaleen mukaan henkilötiedot, jotka ovat erityisen arkaluonteisia perusoikeuksien ja -vapauksien kannalta, ansaitsevat erityistä suojelua, koska niiden käsittelyn asiayhteys voisi aiheuttaa huomattavia riskejä

¹⁹⁴ EUT, C-548/21, CG v. Bezirkshauptmannschaft Landeck, tuomio 4.10.2024, k. 124.

¹⁹⁵ EUT, C-548/21, CG v. Bezirkshauptmannschaft Landeck, tuomio 4.10.2024, k. 123.

¹⁹⁶ Määttä, Paso 2019, s. 48–49.

perusoikeuksille ja -vapauksille. Rikosasioiden tietosuojadirektiivillä on siis tunnistettu tällaisten henkilötietojen käsittelyn merkitys perus- ja ihmisoikeuksien kannalta sekä haluttu vahvistaa niiden nauttimaan suojaa jäsenvaltioissa myös rikosoikeudellisissa menettelyissä. Henkilötietojen käsittely onkin nähty yhteiskunnallisena ilmiönä, jonka olosuhteet ovat jatkuvassa muutoksessa, minkä vuoksi henkilötietojen käsittelyn laillisuuden, oikeussuojan saatavuuden, läpinäkyvyyden ja vastuuvollisuuden periaatteet muodostavat tärkeän perustan käsittelylle¹⁹⁷.

Direktiivin 3 artiklan 1 alakohdan mukaan henkilötiedoilla tarkoitetaan kaikkia tunnistettuun tai tunnistettavissa olevaan luonnolliseen henkilöön, eli rekisteröityyn liittyviä tietoja. Termillä käsittely tarkoitetaan 2 alakohdan mukaan sellaisia toimintoja, joita kohdistetaan henkilötietoihin tai henkilötietoja sisältäviin tietojoukkoihin joko automaattista tietojenkäsittelyä käyttäen tai muutoin kuten tietojen keräämistä, tallentamista, järjestämistä, jäsentämistä, säilyttämistä, muokkaamista tai muuttamista, hakua, kyselyä, käyttöä, tietojen luovuttamista siirtämällä, levittämällä tai asettamalla ne muutoin saataville, tietojen yhteensovittamista tai yhdistämistä, rajoittamista, poistamista tai tuhoamista. EUT:n tulkinnan mukaan unionin lainsäätäjän tarkoituksena on ollut antaa käsittelyn käsitteelle ja siten direktiivin aineelliselle soveltamisalalle laaja merkitys. EUT katsoi rikosasioiden tietosuojadirektiivin soveltuvan asiaan C-548/21 oli käsittelyn määrittämisen vuoksi.¹⁹⁸

Direktiivin 4 artiklaan sisältyvät henkilötietojen käsittelyä koskevat periaatteet, joista muun muassa 1 kohdan c alakohdan mukaan jäsenvaltioiden on säädettävä siitä, että henkilötiedot ovat asianmukaisia ja olennaisia eivätkä ne ole liian laajoja niihin tarkoituksiin, joita varten niitä käsitellään. Kyseessä on tietojen minimoinnin periaate, joka on ilmaus suhteellisuusperiaatteesta.¹⁹⁹ Direktiivin 8 artiklan 1 kohtaan sisältyy laillisuusvaatimus, jonka mukaan jäsenvaltioiden on säädettävä siitä, että käsittely on lainmukaista ainoastaan, jos ja vain siltä osin kuin se on tarpeen toimivaltaisen viranomaisen tehtävän suorittamiseksi 1 artiklan 1 kohdan tarkoitusta varten ja se perustuu unionin oikeuteen tai jäsenvaltion lainsäädäntöön. Rikosasioiden tietosuojadirektiivistä siis seuraa, että jos esitutkintaviranomaisten suorittama henkilötietojen käsittely ei täytä oikeusperiaatteiden ja laillisuusvaatimuksen asettamia edellytyksiä, ei käsittelyyn saa ryhtyä.

¹⁹⁷ de Hert ym. 2013, s. 142.

¹⁹⁸ EUT, C-548/21, CG v. Bezirkshauptmannschaft Landeck, tuomio 4.10.2024, k. 71. Vrt. Kusak, Vermeulen 2023, s. 662–663, jotka ovat nähneen rikosasioiden tietosuojadirektiivin 4 artiklan 2 kohdan jopa hämähäyttävän rajoja rikosoikeuden ja kansallisen turvallisuuden välillä direktiivin salliessa edellytysten täytyessä kerätyn tiedon käytön sellaisiin ylimääräisiin direktiivin soveltamisalan mukaisiin tarkoituksiin kuin johon ne alun perin tarkoitettiin.

¹⁹⁹ EUT, C-118/22, Direktor na Glavna direksia "Natsionalna politsia" pri Ministerstvo na vateshnite raboti – Sofia, tuomio 30.1.2024, k. 41.

Direktiivin 10 artikla asettaa lisäksi erityisen vaatimuksen henkilötietojen käsittelystä, joista käy ilmi rotu tai etninen alkuperä, poliittinen mielipide, uskonnollinen tai filosofinen vakaumus, ammattiliiton jäsenyys, geneettisiä tietoja tai henkilön tunnistamiseen liittyviä biometrisiä tietoja, terveystietoja tai tietoja, jotka paljastavat seksuaalisen käyttäytymisen tai seksuaalisen suuntautumisen. Näiden henkilötietojen käsittely sallitaan vain, jos se on ehdottoman välttämätöntä ja edellyttäen, että rekisteröidyn oikeuksia ja vapauksia koskevat asianmukaiset suojatoimet on toteutettu ja vain jos käsittely sallitaan unionin oikeudessa tai jäsenvaltion lainsäädännössä, rekisteröidyn tai toisen luonnollisen henkilön elintärkeiden etujen suojaamiseksi tai jos käsittely koskee tietoja, jotka rekisteröity on nimenomaisesti saattanut julkisiksi. On kuitenkin esitetty, että datan arkaluontoisuus ei ole enää ilmeistä. Yhtenä syynä tähän on pidetty teknistä kehitystä ja esimerkiksi internetiin yhdistettyjen esineiden keräämää tietoa ja niiden lataamista verkkoon.²⁰⁰ Älykellon ollessa yhdistettynä puhelimeen, on mahdollista tarkkailla lenkin päätteeksi niin lenkin kulkua kuin myös sykevaihdelua, joka on terveystieto ja siten erityisen arkaluontoinen tieto. Hypoteettisesti laite-etsinnässä kiinnostuksen kohteeksi saattaakin nousta puhelimen omistajan lenkikireitti tämän olinpaikan varmistamiseksi, toki siihen on muitakin keinoja.

EUT on huomauttanut tuomiossaan C-548/21, ettei voida sulkea pois sitä mahdollisuutta, että matkapuhelimeen voi sisältyä edellä todettuja erityisen arkaluonteisia tietoja, jotka ovat niiden arkaluontoisuuden vuoksi oikeutettuja korostetusti erityissuojaan. Sanottu koskee myös sellaisia erityisen arkaluonteisia tietoja, jotka ovat selvitettävissä epäsuorasti älyllisen päättelyn tai vertailun perusteella.²⁰¹ Tällainen tilanne voisi olla käsillä esimerkiksi, jos laite-etsinnän toteuttaja näkee matkapuhelimen sovellusvalikossa deittisovelluksen, joka on suunnattu seksuaalivähemmistöille, minkä seurauksena hän saattaa tahtomattaankin tehdä päätelmiä laitteen omistajan seksuaalisesta käyttäytymisestä tai suuntautumisesta. Myös niin kutsuttujen *push up* -ilmoitusten nouseminen lukitulle näytölle voi paljastaa seikkoja laitteen omistajasta, ilman että laitetta on vielä edes avattukaan. Tämä voi olla erityisen ongelmallista silloin, kun poliisimies on ottanut laitteen haltuunsa. Poliisimiehellä on kuitenkin JulkL 23 §:ään perustuva vaitiolovelvollisuus ja jo edellä todetusti velvollisuus käyttäytyä niin ettei luottamus poliisia kohtaan vaarannu.

EUT on muistuttanut, että rajoituksia, jotka rikosasioiden tietosuojadirektiivissä sallitaan ottaa käyttöön perusoikeuskirjan 8 artiklassa määrättyyn henkilötietojen suojaan koskevaan oikeuteen sekä 7 artiklassa suojattuun yksityis- ja perhe-elämän kunnioittamista koskevaan oikeuteen, on tulkittava perusoikeuskirjan 52 artiklan 1 kohdan vaatimusten mukaisesti, joita edellä todetusti

²⁰⁰ Quinn, Malgieri 2021, s. 1611, ja Davies, Fortuna 2020, s. 20.

²⁰¹ EUT, C-548/21, CG v. Bezirkshauptmannschaft Landeck, tuomio 4.10.2024, k. 94.

ovat lailla säätämisen vaatimus, rajoitettavien oikeuksien ja vapauksien keskinäisen sisällön kunnioittaminen, sekä suhteellisuusperiaate.²⁰² Rajoitukset ovat siten sallittuja ainoastaan, jos ne toteutetaan täysin välttämättömän rajoissa ja niistä on säädetty selvästi ja täsmällisesti niiden laajuudesta ja soveltamisesta. EUT on myös muistuttanut, että mainitut perusoikeudet eivät ole ehdottomia, vaan ne on suhteutettava niiden tehtävään yhteiskunnassa ja saatettava tasapainoon muiden perusoikeuksien kanssa.²⁰³ Lisäksi EUT on katsonut, että rikoksen torjumista koskevassa esitutkinnassa yritys päästä matkapuhelimen sisältämiin tietoihin, on sellaista henkilötietojen käsittelyä, jota on lähtökohtaisesti pidettävä EU:n tunnustamana yleisen edun mukaisensa tavoitteena ja siten yhdenmukaisena perusoikeuskirjan 52 artiklan 1 kohdan kanssa. Sen sijaan rajoituksen välttämättömyyden edellytyksen vaatimus ei täyty, jos yleisen edun mukainen tavoite voidaan kohtuudella saavuttaa yhtä tehokkaasti muilla rekisteröityjen perusoikeuksia vähemmän rajoittavilla keinoilla.²⁰⁴ Kyseessä on siis vähimmän haitan periaatteen ilmentymä.

Merkityksellisenä siis näyttäytyy se onko tavoite mahdollista saavuttaa muille keinoilla ja mikä niiden vaikutus ja laajuus ovat rekisteröidyn perusoikeuksiin. EUT on muistuttanut, että perusoikeuskirjan 7 ja 8 artiklassa taattujen perusoikeuksien rajoittamisen oikeasuhteisuus edellyttää yksittäistapauksessa kaikkien merkityksellisten seikkojen punnintaa, johon sisältyy muun muassa kyseessä olevien perusoikeuksien rajoituksen vakavuus, joka riippuu niiden tietojen luonteesta ja arkaluonteisuudesta, joihin poliisiviranomaiset voivat saada pääsyn, sekä rajoituksella tavoitellun yleisen edun mukaisen tavoitteen merkitys. EUT on lisäksi katsonut vaikutusta olevan matkapuhelimen omistajan yhteydestä kyseessä olevaan rikokseen ja sillä mikä on tietojen merkityksellisyys tosiseikkojen toteamisen kannalta.²⁰⁵ Tässä kuitenkin herää kysymys siitä, kuinka hyvin esitutkintaviranomaisten on etukäteen mahdollista selvittää mikä on matkapuhelimen omistajan yhteys epäiltyyn rikokseen ennen laite-etsinnän suorittamista. Edellä todetusti ETL:n esitutkintakynnys täyttyy, kun on syytä epäillä, että on tehty rikos. EUT katsoikin tuomiossaan, että matkapuhelimen omistajan osalta on oltava perusteltu epäily siitä, että kyseinen henkilö on tehnyt, tekee tai suunnittelee tekevänsä rikoksen tai on tavalla tai toisella osallisena rikoksessa, ja että tätä epäilyä tuetaan objektiivisilla ja riittäväillä seikoilla²⁰⁶. Tältä osin suomalainen lainsäädäntö näyttäytyy yhdenmukaiselta EUT:n tuomion kanssa.

EUT totesi, että yksittäistapauksellisesti kyseessä olevan matkapuhelimen sisällöstä ja poliisiviranomaisten tekemistä valinnoista riippuen pääsy laitteelle voi kattaa esimerkiksi liikenne- ja

²⁰² EUT, C-548/21, CG v. Bezirkshauptmannschaft Landeck, tuomio 4.10.2024, k. 84.

²⁰³ EUT, C-548/21, CG v. Bezirkshauptmannschaft Landeck, tuomio 4.10.2024, k. 85.

²⁰⁴ EUT, C-548/21, CG v. Bezirkshauptmannschaft Landeck, tuomio 4.10.2024, k. 86–87.

²⁰⁵ EUT, C-548/21, CG v. Bezirkshauptmannschaft Landeck, tuomio 4.10.2024, k. 89–90.

²⁰⁶ EUT, C-548/21, CG v. Bezirkshauptmannschaft Landeck, tuomio 4.10.2024, k. 101.

sijaintitietojen lisäksi myös valokuvat, puhelimen internetin selaushistorian tai viestejä. EUT katsoi edelleen, että pääsy tällaisiin tietoihin voi mahdollistaa hyvin tarkkojen päätelmien tekemisen rekisteröidyn yksityiselämästä, kuten hänen päivittäisistä tottumuksistaan, vakituisista tai tilapäisistä oleskelupaikoistaan, liikkumisesta, suorittamistaan toimista ja sosiaalisista suhteistaan ja henkilöistä, joiden kanssa hän liikkuu.²⁰⁷ Kyse on siis sellaisista tiedoista, jotka voisivat paljastaa esitutkintaviranomaisille laitteen omistajan liittymän selvitetävänä olevaan rikokseen tai poissulkea hänen osallisuutensa siihen.

EUT on korostanut, että pääsy erityisen arkaluontoisiin tietoihin ja tietokokonaisuuksiin, jotka mahdollistavat tarkat päätelmät henkilön yksityiselämästä ja siten puuttumista perusoikeuskirjan 7 ja 8 artiklassa taattuihin perusoikeuksiin on pidettävä vakavana tai jopa erityisen vakavana. Silloin kun arvioidaan tavoitellun päämäärän merkitystä perusoikeuksiin puuttumisen ja sen oikeasuhtaisuuden kannalta, on tutkinnan kohteena olevan rikoksen vakavuus yksi keskeisistä tekijöistä. Tästä huolimatta EUT ei ole halunnut rajoittaa viranomaisten valtuuksia tutkia rikoksia niin, että pääsy matkapuhelimiin olisi mahdollista ainoastaan vain vakavan rikollisuuden torjunnalla, sillä silloin riskinä olisi rikosten rankaisemattomuus, mikä tuottaisi haittaa direktiivin tavoitteelle kehittää vapauden, turvallisuuden ja oikeuden aluetta unionissa.²⁰⁸ Perusoikeuskirjan 52 artiklan laillisuusvaatimuksen osalta EUT totesi, että täyttääkseen tämän kansallisen lainsäätäjän on määriteltävä riittävän täsmällisesti ne seikat, jotka on otettava huomioon ja tässä erityisesti kyseisten rikosten luonne tai niiden ryhmät.²⁰⁹ Muun muassa edellä mainittujen seikkojen vuoksi ja sen varmistamiseksi, että yksittäistapauksissa noudatetaan suhteellisuusperiaatetta punnitsemalla kaikkia asiassa merkityksellisiä seikkoja, edellyttää EUT joko tuomioistuimen tai riippumattoman hallintoelimen suorittamaa etukäteisvalvontaa silloin, kun vaarana on viranomaisen pääsy henkilötietoihin, joista voi aiheutua vaara vakavasta tai erityisen vakavasta puuttumisesta rekisteröidyn perusoikeuksiin.²¹⁰

EU-oikeuden suhteellisuusperiaatteeseen on katsottu sisältyvän eräänlainen ”suhteellisuustesti”, joka voidaan jakaa kolmeen osaan. Ensinnäkin pitää kysyä onko keino asianmukainen ja sopiva tavoiteltavaan päämäärään nähden, toiseksi onko keino välttämätön tavoiteltavaan päämäärään nähden ja kolmanneksi onko yksityiselle velvoitteen asettava toimenpide liiallinen toimenpiteen tavoitteeseen nähden. Melander on katsonut suhteellisuusperiaatteen asettamisissa edellytyksissä vaikuttavan olevan hyvin pitkälti samaa kuin rikosoikeudellisen järjestelmän

²⁰⁷ EUT, C-548/21, CG v. Bezirkshauptmannschaft Landeck, tuomio 4.10.2024, k. 92–93.

²⁰⁸ EUT, C-548/21, CG v. Bezirkshauptmannschaft Landeck, tuomio 4.10.2024, k. 95–97.

²⁰⁹ EUT, C-548/21, CG v. Bezirkshauptmannschaft Landeck, tuomio 4.10.2024, k. 98–99.

²¹⁰ EUT, C-548/21, CG v. Bezirkshauptmannschaft Landeck, tuomio 4.10.2024, k. 102.

käytön välttämättömyyttä ja viimesijaisuutta koskevassa pohdinnassa.²¹¹ Tästä näkökulmasta katsottuna EU:n suhteellisuusperiaate sisältää paljon samaa kuin PKL:n mukainen suhteellisuusperiaate. Lisäksi EUT on ratkaisukäytännössään korostanut suhteellisuusperiaatetta ja todennut, että jos on mahdollista valita useita keinoja päämäärän toteuttamiseksi on niistä valittava se, joka on vähiten haitallinen tai vähiten rajoittava keino riippuen asiassa kyseessä olevasta oikeudesta.²¹² Tällöin on siis pystyttävä tekemään punnintaa sen selvittämiseksi, mikä tosiasiallisesti on tällainen vähiten haitallinen keino.

Tämän ”tuomioistuimen tai riippumattoman hallintoelimen” suorittama etukäteisvalvonta EUT:n mukaan edellyttää, että valvontaelimellä ”on kaikki valtuudet ja takeet, jotka ovat välttämättömiä sen varmistamiseksi, että kyseessä olevat eri legitiimit intressit ja oikeudet sovitetaan yhteen”. Käytännössä EUT:n mukaan tämä edellyttäisi, että valvontaelin pystyy varmistamaan oikeudenmukaisen tasapainon rikostutkinnan intressien ja yksityiselämän kunnioittamisen ja henkilötietojen suojaan välillä. Ajallisesti tämä riippumaton valvonta olisi tehtävä ennen yrityksiä saada pääsy tietoihin. Poikkeuksena tästä on kiireellinen tapaus, jonka osalta valvonnan tulisi silti tapahtua EUT:n edellyttämällä tavalla ensi tilassa. EUT on katsonut, että myöhemmin tapahtuvan valvonnan osalta on vaara, että etsintä toteutuu liian laajana.²¹³ Suomen lainsäädännössä laite-etsintä on mahdollista saattaa tuomioistuimen eteen jälkikäteisesti, mutta nyt EUT:n ratkaisukäytännön mukaan se näyttää riittämättömänä laitteen omistajan oikeussuojan kannalta, sillä vaarana on, että laite voi sisältää erityisen arkaluontoisia henkilötietoja, joiden käsittelyä edellyttää korotettua suojaa.

EUT:n mukaan valvontaelimellä olisi siis oltava valtuudet evätä pääsy tietoihin tai rajoittaa tietoihin pääsyä, jos se toteaa, että poliisiviranomaisen pääsystä tietoihin aiheutuvaa puuttumista perusoikeuksiin ei ole pidettävä tapauskohtaiset seikat huomioon ottaen oikeasuhteisena.²¹⁴ Valvontaelimellä pitäisi olla siis nähdäkseni sellainen toimivalta, että se pystyy suorittamaan punnintaa, mikä voisi johtaa yksittäistapauksessa sekä luvan myöntämiseen, kieltämiseen tai sen rajoittamiseen luvalla asetettavien ehtojen avulla. Sen tulisi myös osata havaita kaikki asiassa merkitykselliset seikat. Eri asia on kuinka esitutkintaviranomaiset pystyvät suorittamaan laitteen tutkimisen niin, että se ei ulottuisi sellaisiin tietoihin, joihin se ei ole saanut lupaa. Näin ollen myös esitutkintaviranomaisilla korostuu datan käsittely ja sen seulonta, sekä käytössä olevien

²¹¹ Melander 2015, s. 167–169. Ks. Mancano 2018, s. 720–721.

²¹² Melander 2015, s. 169 ja EUT, C-331/88, *The Queen v Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte Fedesa and Others*, tuomio 13.10.1990, k. 13.

²¹³ EUT, C-548/21, *CG v. Bezirkshauptmannschaft Landeck*, tuomio 4.10.2024, k. 103–104.

²¹⁴ EUT, C-548/21, *CG v. Bezirkshauptmannschaft Landeck*, tuomio 4.10.2024, k. 105–106.

menetelmien kehittämisen tarve, jotta käsittely olisi mahdollisimman tehokasta kuin myös kohdehenkilöiden yksityiselämän suojan oikeudet huomioon ottavaa.

EUT:n muuttuneen ratkaisukäytännön seurauksena näyttäytyy Suomen laite-etsintää koskeva lainsäädäntö EU-oikeuden vastaisena, sillä nykymuotoinen laite-etsintä ei edellytetä sellaisen riippumattoman tuomioistuimen tai hallintoviranomaisen etukäteislupaa vaan siihen riittää pelkästään pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätös ja kiireellisessä tilanteessa laite-etsinnästä voi päättää poliisimies. Syytä on kuitenkin huomata, että nykymuotoiselle PKL:n laite-etsinnälle ei ole esteitä sellaisessa tilanteessa, jossa laite ei sisällä erityisen arkaluontoisia henkilötietoja tai etsintä ei kohdistu erityisen arkaluontoisiin henkilötietoihin.²¹⁵ Sama koskee kiireellistä tilannetta, sillä se ei edellytä riippumattoman tuomioistuimen tai hallintoviranomaisen ennakkolupaa. Esimerkiksi sellaiset matkapuhelimet, joita ammattirikolliset käyttävät rikollisen toimintansa viestintään harhauttaakseen viranomaisia tuskin sisältävät henkilötietojen kannalta erityisen arkaluontoisia tietoja. Ongelma kuitenkin on, ettei voida todella tietää mitä tietoja laite sisältää ennen kuin se käydään läpi. On myös vaara, että esitutkintaviranomainen erehtyy ja laite sisältääkin arkaluontoisia tietoja kuten EOA on huomauttanut lausunnossaan luonnoksesta hallituksen esitykseksi pakkokeinolain 8 luvun 29 §:n laite-etsintää koskevan päätöstoimivallan muuttamiseksi²¹⁶. Todennäköisenä on kuitenkin pidetty, että sellaiset laitteet, jotka ovat henkilökohtaisessa tai päivittäisessä käytössä, kuten matkapuhelimet, voisivat sisältää sellaisia tietoja toisin kuin yritysten työntekoon tarkoitetut laitteet kuten työmaakoneet ja kameravalvontalaitteet²¹⁷.

Sen sijaan laite-etsinnälle laissa asetettuja edellytyksiä tarkasteltaessa liian epätarkoilta eivät nähdäkseni näyttäydy rikosten luonne tai niiden ryhmät, joiden selvittämiseen pakkokeinoja saadaan käyttää. PKL:ssa on jo edellytykset missä tilanteissa ja kuinka vakavien rikosten tilanteissa pakkokeinoja saadaan käyttää. Tämän lisäksi PKL:ssa on jo nyt kattavasti säädetty oikeusperiaatteista, joiden noudattaminen on edellytyksenä pakkokeinojen käytölle. Niihin lukeutuu suhteellisuusperiaate, joka on edellä todetusti paljolti yhdenmukainen EU-oikeudellisen suhteellisuusperiaatteen kanssa. Puolestaan mitä tulee epäilyllyn tietoisuuteen laite-etsinnän toteuttamisesta, jo käytännön syistä johtuen poliisiviranomaisen ottaessa laitteen haltuunsa laite-etsinnän toteuttamiseksi, ei laitteen omistajalle voi tulla yllätyksenä, että laitteeseen saatetaan tulla kohdistamaan etsintää. Eri asia on, tuleeko laitteen omistajan tietää se kyseinen hetki, jolloin etsintä toteutetaan. Poikkeuksena on myös tilanne, jossa poliisiviranomaiset suorittavat laite-etsinnän

²¹⁵ Ks. HE 70/2025 vp, s. 9–10.

²¹⁶ Eduskunnan oikeusasiamies 19.3.2025, dnro 1471/2025, s. 5. Ks. HE 70/2025 vp, s. 20.

²¹⁷ HE 70/2025 vp, s. 33–34.

selvittääkseen kenelle laite kuuluu, jos se on viety rikoksella. Ristiriita näyttää siis kohdistuvan nimenomaan perusmuotoisen laite-etsinnän ennakkolupaan.

6.1.3 Euroopan unionin tuomioistuimen muuttuneen ratkaisukäytännön vaikutukset Suomessa EUT:n tuomion C-548/21 seurauksena Suomessa on käynnistynyt lainsäädäntöprosessi PKL:n laite-etsintää koskevan lainsäädännön muuttamiseksi, jotta se täyttäisi EUT:n asettamat edellytykset. Tutkielmani kirjoittamisen aikana julkaistiin hallituksen esitys (HE 70/2025 vp) eduskunnalle laiksi pakkokeinolain 8 luvun muuttamisesta, jossa esitetään kuinka laite-etsinnästä tulisi säätää, jotta se täyttäisi EUT:n edellytykset. Esityksessä ehdotetaan, että tuomioistuin päättäisi laite-etsinnästä pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta tiettyjä erikseen määritellyjä poikkeuksia lukuun ottamatta. Tällöin myös PKL 8 luvun 21 §:n 3 momentti kumottaisiin, koska jatkossa vain pidättämiseen oikeutettu virkamies voisi päättää laite-etsinnän toimittamisesta välttämättömissä kiiretilanteissa tai muissa erikseen määritellyissä poikkeustapauksissa.²¹⁸ Olen asettunut samalle kannalle esitöiden kanssa ja esittelen miten olen päätenyt tähän lopputulokseen. Sitä ennen esittelen tuomion C-548/21 vaikutuksia Suomeen ja teen oikeusvertailua Ruotsiin ja Itävaltaan perustellakseni näkemystäni. Seuraavaksi tarkastelen kotimaista oikeuskäytäntöä ja mitä vaikutuksia EUT:n tuomiolla on ollut ennen uuden lainsäädännön voimaantuloa.

Varsinais-Suomen KO:n ratkaisussa PK 24/4198 oli kyse laite-etsinnän lainmukaisuuden saattamisesta tuomioistuimen eteen. Keskusrikospoliisin suorittamaan laite-etsintään ei ollut pyydetty etukäteislupaa tuomioistuimelta, koska PKL:n laite-etsinnän edellytykset eivät olleet sitä edellyttäneet. Epäilty oli kuitenkin argumentoinut, ettei laite-etsintä voinut olla laillinen, koska siitä ei ollut päättänyt tuomioistuin eikä poliisista riippumaton hallinnollinen viranomainen niin kuin EUT edellytti 4.10.2024 antamassaan tuomiossa C-548/21. Esitutkintaa johtanut rikoskomisario oli 1.10.2024, ennen EUT:n tuomiota, päättänyt laite-etsinnästä ja määrännyt sen kohteeksi kaikki epäillyn käytössä olleet ja tältä seuraavana päivänä takavarikoidut laitteet, joita oli yhteensä neljä matkapuhelinta, kannettava tietokone ja tablettitietokone. Kun laitteiden sisältämä tieto oli jäljennetty poliisin tietojärjestelmään, takavarikko oli kumottu ja laitteet palautettu epäillylle.²¹⁹

KO totesi, että laite-etsintä saadaan PKL:n nojalla toimittaa pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksellä, jos on syytä epäillä rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään 6

²¹⁸ HE 70/2025 vp, s. 1 ja 22.

²¹⁹ Varsinais-Suomen kärjäoikeus 20.1.2025 päätös, dnro PK 24/4198 ja Tuomioistuinlaitos. <https://tuomioistuimet.fi/karajaoikeudet/varsinais-suomenkarajaoikeus/fi/index/tiedotteet/2025/keskusrikospoliisinsuorittamalaite-etsintaeu-oikeudenjapakkokeinolainvastainen.html> (Katsottu 18.7.2025).

kuukautta vankeutta ja etsinnässä voidaan olettaa löytyvän tutkittavaan rikokseen liittyvä asiakirja, kuten tässä tapauksessa oli ollut. Voimassa olevan lainsäädännön mukaan epäillyllä oli kuitenkin mahdollisuus saattaa laite-etsintäpäätös tuomioistuimen tutkittavaksi vasta jälkikäteisesti. EU-oikeuden etusijaperiaatteen mukaan kansallinen laki on jätettävä soveltamatta, jos se on ristiriidassa EU:n oikeuden kanssa eikä ristiriitaa voida poistaa tulkitsemalla kansallista säännöstä unionin oikeuden mukaisesti. Koska EUT vahvisti ratkaisussaan, että poliisin pääsystä kaikkiin tutkittavan henkilön laitteen tietoihin voi seurata jopa erittäin vakava puuttuminen perusoikeuksiin, on etsinnältä edellytettävä joko tuomioistuimen tai riippumattoman hallintoelimen suorittamaa etukäteisvalvontaa ja erilaisten intressien punnintaa.²²⁰

KO katsoi yllä mainitun perusteella, että siten kun laite-etsinnästä ei ollut päättänyt tuomioistuin tai poliisista riippumaton hallinnollinen viranomainen, oli päätös laite-etsinnästä toimivallan puuttumisen vuoksi EU-oikeuden vastainen. Näin ollen KO katsoi EU-oikeuden etusijaperiaatteen nojalla, että poliisilla ei ollut ollut toimivaltaa päättää kysymyksessä olevasta laite-etsinnästä eikä tuomioistuimen jälkikäteistä kontrollia voitu pitää riittävän tehokkaana oikeussuojakeinona. Lisäksi kun etsintä ulotettiin kaikkiin epäillyn hallussa olleisiin laitteisiin, joista osa oli ollut hänen perheenjäsentensä käytössä ja osa hänen työnantajansa omaisuutta, ei menettelyä voitu pitää myöskään PKL:n suhteellisuusperiaate huomioon ottaen puolustettavana. Näistä seikoista johdun KO määräsi poliisilla olevat jäljennykset laitteiden muistisisällöistä ja muistiinpanot laitteiden sisältämistä tiedoista hävitettäväksi.²²¹

Kuten olen jo edellä käsitellyt, myös suhteellisuusperiaatteen merkitys korostui ratkaisussa, kun tuomioistuin ei pitänyt suhteellisuusperiaatteen mukaisena, että laite-etsintä kohdistui myös muiden kuin epäillyn käyttämiin laitteisiin. Mahdollisessa ennakkolupaprosessissa laite-etsinnälle voisi nähdäkseni näin korostua myös suhteellisuusperiaatteen merkitys tuomioistuimen harkitessa ennakkoluvan myöntämisen edellytyksiä. Tällöin suhteellisuusperiaatteen nojalla tuomioistuin voisi olla myöntämättä lupaa laite-etsinnälle siltä osin kuin se kohdistuisi muiden kuin epäillyn teknisiin laitteisiin toteamalla, että pakkokeinon laajuus on sillä tavalla suhteeton, ettei sitä voida pitää puolustettavaa tapauksen tilannekohtaiset seikat huomioon ottaen.

²²⁰ Varsinais-Suomen kärjäoikeus 20.1.2025 päätös, dnro PK 24/4198 ja Tuomioistuinlaitos. <https://tuomioistuimet.fi/karajaoikeudet/varsinais-suomenkarajaoikeus/fi/index/tiedotteet/2025/keskusrikospoliisinsuorittamalaite-etsintaeu-oikeudenjapakkokeinolainvastainen.html> (Katsottu 18.7.2025).

²²¹ Varsinais-Suomen kärjäoikeus 20.1.2025 päätös, dnro PK 24/4198 ja Tuomioistuinlaitos. <https://tuomioistuimet.fi/karajaoikeudet/varsinais-suomenkarajaoikeus/fi/index/tiedotteet/2025/keskusrikospoliisinsuorittamalaite-etsintaeu-oikeudenjapakkokeinolainvastainen.html> (Katsottu 18.7.2025).

Pohjois-Karjalan KO:n ratkaisussa 1025 6039 oli kyse epäilyllä metsästysrikoksesta. Asiassa todisteina oli muun muassa metsästäjien viestittelyä viestisovelluksissa, puhelimien paikkatietoja, koiran tutkapannan keräämää tietoa ja riistakameran kuvia. Tiedot oli saatu laite-etsinnällä ja sitä oli kohdistettu syytettyjen puhelimiin ja tabletteihin. Ennen pääkäsittelyä syytetyt olivat vaatineet kaikkien laite-etsinnällä saatujen todisteiden hylkäämistä vedoten EUT:n tuomioon C-548/21 ja siihen, että laite-etsintä edellyttää tuomioistuimen ennakkolupaa, mitä nyt käsillä olevassa asiassa ei ollut. KO yhtyi näkemykseen ja määräsi lähes koko todistusaineiston käyttökieltoon. Syyttäjä neuvotteli syytettyjen kanssa, minkä seurauksena osa tekijöistä myönsi syyllisyytensä ja loppujen syytteet hylättiin. KO piti tunnustusta lieventävänä seikkana ja tuomitsi tunnustaneet perusmuotoisesta metsästysrikoksesta.²²²

Ratkaisun perusteella näyttää siltä, että ennen PKL:n uudistuksen voimaantuloa, saattavat syyttäjät pyrkiä tekemään sopimuksia syytettyjen kanssa, jos vaarana on todistusaineiston hyödyntämiskielto syytettyjen vedotessa EUT:n tuomioon. Ongelmallinen tilanne on käsillä erityisesti silloin, jos todistusaineisto muodostuu pääosin kokonaan laite-etsinnällä saaduista tiedoista. Epävarmuus siitä, että laite-etsinnälle saaduille tiedoille on mahdollista seurata hyödyntämiskielto voi myös kasvattaa kynnystä esitutkintaviranomaisille ylipäänsä ryhtyä laite-etsintää.

Matkapuhelimeen kohdistuvaa etsintää ja sen toteuttamista on käsitelty myös Suomen markkinaoikeudessa (jatkossa MAO). Tapaus ei koskenut rikosoikeudellista menettelyä eikä siten myöskään esiviranomaisten toimintaa, mutta tutkimukseni kannalta siinä on pohdittu EUT:n C-548/21 tulkintaa ja edellytettävää ennakkolupaa, miltä osin MAO:n ratkaisu on merkityksellinen aiheeni kannalta.

Asiassa MAO:177/2025 oli kyse siitä, että Kilpailu- ja kuluttajaviraston (jatkossa KKV) mukaan Attendon entinen toimitusjohtaja ja tytäryhtiön Vireko Oy:n johtajana toiminut A oli KKV:n tarkastuksen alkamisen jälkeen poistanut matkapuhelimestaan viisi WhatsApp-keskustelua ja puhelulokin tietoisena KKV:n tarkastuksesta. Tietojen poistamisella oli estetty KKV:n pääsy tarkastuksen kohteeseen, minkä KKV katsoi täyttävän tarkastuksen vastustamisen tunnusmerkistön ja sen vakaavuudesta johtuen määräsi seuraamusmaksun Attendolle.²²³ Selvityksen mukaan tarkastajat olivat pyytäneet A:lta tarkastettavaksi hänen työtehtäviensä hoitoon käyttämäänsä puhelinta sen sisällön kopioimista varten, jolloin A luovutti tarkastajille omistamansa ja henkilökohtaisessa käytössään olleen matkapuhelimen, jota A oli käyttänyt sekä henkilökohtaisten asioidensa, että

²²² Yle Uutiset, Ritvanen Ilkka, Metsästäjät ajoivat karhun Pohjois-Karjalasta Kainuuseen ammuttavaksi – syyttäjä myöntyi erikoiseen sopimukseen. 5.2.2025. <https://yle.fi/a/74-20140800> (Katsottu 26.5.2025).

²²³ MAO 177/2025, k. 1.

työtehtäviensä hoitamiseen. KKV oli ottanut tarkastuksella tilapäiset kopiot puhelimen sisällöstä ja prosessoinut tiedot.²²⁴

Attendon vetosi EUT:n tuomioon C-548/21 ja Attendon mukaan KKV ei MAO:n myöntämän ennakkoluvan²²⁵ puuttuessa voinut tutkia eikä jäljentää A:n henkilökohtaista matkapuhelinta ja siinä olutta WhatsApp-sovellusta. Asiassa oli erityisesti vedottu C-548/21:n kohtaan, joka koski suhteellisuusperiaatetta ja edellytystä siitä, että silloin kun kansallisten viranomaisten pääsy henkilötietoihin aiheuttaa vaaran vakavasta tai jopa erityisen vakavasta puutumisesta rekisteröidyn perusoikeuksiin, edellyttää tämä pääsy joko tuomioistuimen tai riippumattoman hallintoelimen suorittamaa etukäteisvalvontaa.²²⁶ Useampi suomalainen KO on EUT:n C-548/21 tuomion jälkeen kieltänyt laite-etsinnällä saatujen tietojen hyödyntämisen todettuaan, että niiden saamiseen ei ollut EUT:n edellyttämää ennakkolupaa.

MAO:n nyt käsittelemässä asiassa ei kuitenkaan ollut kyse rikosasioiden tietosuojadirektiivin soveltamisasiaan kuuluvasta rikosoikeudellisesta ja siinä henkilötietojen käsittelyyn liittyvästä asiasta, vaan kilpailulain (948/2011, jatkossa KilpailuL) 37 §:n mukaisesta seikasta ja tarkastuksesta, josta A on ollut tietoinen²²⁷. KilpailuL 37 §:n 1 momentin mukaan tarkastusta toimittavalla virkamiehellä on oikeus tallennusvälineestä riippumatta tutkia elinkeinonharjoittajan liikekirjeenvaihto, kirjanpito, tietojenkäsittelyn tallenteet, muut asiakirjat ja data, joilla voi olla merkitystä KilpailuL noudattamisen valvonnassa, ja ottaa niistä jäljennöksiä. Pykälän esitöiden mukaan muotoilulla on haluttu selventää, että tarkastuksen toimittava virkamies voi tutkia kaikki tarkastuksen kohteena olevan yrityksen käytössä olevat tallennusvälineet.²²⁸

Kilpailulainsäädäntö perustuu tiiviisti EU-sääntelyyn ja sen perustana on ensinnäkin SEUT 101 artikla, jotka kieltää muun muassa sellaiset yritysten menettelyt, joiden tarkoituksena on tai joista seuraa, että kilpailu sisämarkkinoilla estyy, rajoittuu tai vääristyy, sekä toisekseen 102 artikla, joka kieltää määräävän markkina-aseman väärinkäyttämisen. EU:n intressissä on siis suojella vapaata kilpailua. ECN+ direktiivin ((EU) 2019/1)²²⁹ 6 artiklan 1 kohdan b alakohta edellyttääkin, että

²²⁴ MAO 177/2025, k. 4–7.

²²⁵ Kilpailulain 36 §:n 5 momentin mukaan KKV:n on haettava pykälän 1–4 momentissa tarkoitettuun tarkastukseen lupa MAO:lta etukäteen silloin, kun tarkastus suoritetaan muussa kuin 35 §:n mukaisessa tilassa. Kyseisessä ennakkoluvassa oli siis kyse myös kilpailulain mahdollistamasta sääntelystä, jossa tosiasiallisesti oli kyse eri oikeushyvän suojelusta, kuten edempänä kerron tarkemmin.

²²⁶ MAO 177/2025, k. 26–27.

²²⁷ MAO 177/2025, k. 30.

²²⁸ HE 68/2018 vp s. 60.

²²⁹ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2019/1, annettu 11 päivänä joulukuuta 2018, jäsenvaltioiden kilpailuviranomaisten täytäntöönpanovalmiuksien parantamiseksi ja sisämarkkinoiden moitteettoman toiminnan varmistamiseksi.

kansallisilla kilpailuviranomaisilla on oltava mahdollisuus tutkia kirjanpitoa ja kaikkia muita liikeasiakirjoja riippumatta siitä, missä muodossa ne on tallennettu ja saada pääsy kaikkiin tietoihin, jotka ovat tarkastuksen kohteena olevan yksikön saatavilla täyttääkseen SEUT:n asettamat velvoitteet. Lainkohdan lisäksi MAO katsoi ECN+ direktiivin johdanto-osan 32 perustelukappaleen edellyttävän, että kirjanpidon tai asiakirjojen tarkastelemista koskevien valtuuksien on katettava kaikki kirjeenvaihdon muodot, mukaan lukien sähköiset viestit, riippumatta siitä, vaikuttavatko ne olevan lukematta tai olivatko ne poistettu.²³⁰

Asian tausta ja siihen soveltuva lainsäädäntö ovat siis hyvin erilaiset kuin C-548/21 tapauksessa, jossa oli kyse huumekaupasta ja rikosoikeudellisesta menettelystä, jonka merkityksen voidaan siten katsoa olevan yksilön yksityiselämän suojan kannalta merkittävämpi kuin nyt käsillä olevassa kilpailuoikeudellisessa asiassa, jossa A oli toiminut työtehtävissään ja jossa pyrittiin selvittämään A:n menettelyä kyseisessä tehtävässä. MAO katsoikin asiassa olevan kyse KKV:n KilpailuL:n mukaisesta tarkastuksesta yritykseen ja jonka suorittamiseksi KKV:n virkamiehillä oli ollut KilpailuL 37 §:n 1 momentin perusteella oikeus tutkia kaikki tarkastuksen kohteena olleiden yritysten käytössä olleet tallennusvälineet. Siten myös A:n hallussa ollut yritysten liikekirjeenvaihto oli ollut sen tallennusmuodosta riippumatta tarkastuksen kohteena, minkä vuoksi KKV oli voinut ottaa A:n työkäytössä olleen matkapuhelimen sisällön tarkastettavakseen. Muun muassa näistä seikoista johtuen MAO katsoi, ettei EUT:n C-548/21 tuomiosta voitu kilpailulainsäädäntö huomioon ottaen tehdä sellaista johtopäätöstä, että A:n matkapuhelimen tarkastaminen olisi edellyttänyt MAO:n ennakkolupaa.²³¹

Mielenkiintoinen tilanne laitteelta saatujen tietojen hyödyntämisen kannalta olisi ollut käsillä, jos asiaan olisi soveltunut KilpailuL 39 §:n 1 momentin 4 kohta. Kyseisen lainkohdan mukaan KKV voi omasta aloitteestaan luovuttaa esitutkintaviranomaisille salassapitosäännösten estämättä tiedon tai asiakirjan, jonka se on saanut tai laatinut KilpailuL:ssa säädettyjen tehtävien hoitamisen yhteydessä, jos se on tarpeen rikosten ennalta estämistä, paljastamista, selvittämistä ja syyteharkintaan saattamista varten sekä esitutkintaviranomaisten tietojen keräämis- ja tallentamistarkoituksen mukaisia muita tehtäviä varten. Lain sanamuodon mukaan salassapitosäännökset eivät estä KKV:a luovuttamasta tietoa, mutta olisiko tietoja mahdollista hyödyntää esitutkinnassa, vaikka niiden saamiseksi ei ollutkaan ennakkolupaa? On mahdollista, että sovellettavaksi saataisi tulla itsekriminointisuoja, sillä kyseessä on ollut lainsäädäntöön perustuva menettely, jossa laitteen omistaja on ollut velvoitettu luovuttamaan laitteen tarkastuksen kohteeksi.

²³⁰ MAO 177/2025, k. 19.

²³¹ MAO 177/2025, k. 31–32.

Ennen uuden PKL-lainsäädännön voimaantuloa laite-etsinnästä päättämisestä on laite-etsinnän kohteiksi joutuneiden intressissä vedota EUT:n tuomioon C-548/21 hyödyntämiskiellon soveltumiseksi asiaan. Oikeustila ei ole kuitenkaan kestävä, kun esitutkintaviranomaiset eivät voi olla varmoja siitä voidaanko laite-etsinnällä saatuja tietoja hyödyntää, jolloin vaarana on, että rikoksia jää selvittämättä. Uuden PKL 8 luvun 29 §:n voimaantulon odotetaan poistavan tämän vallitsevan epävarmuuden²³².

6.2 Oikeusvertailua Ruotsiin ja Itävaltaan

6.2.1 Ruotsin lainsäädäntö laitteeseen kohdistuvassa etsinnässä

Ruotsin oikeudenkäymiskaassa (Rättegångsbalkissa 1942:740, jatkossa RB) säädetään pakkokeinoista. Siihen ei sisälly samanlaista pakkokeinoa kuin PKL:n mukainen laite-etsintä, mutta matkapuhelin on mahdollista ottaa poliisiviranomaisten haltuun takavarikkona.²³³ RB 27 luvun 1 §:n mukaan esine voidaan takavarikoida, jos voidaan kohtuudella olettaa, että sillä on merkitystä rikoksen tutkinnassa, joku on kadottanut esineen rikoksen seurauksena, esine voidaan takavarikoida, esinettä voidaan käyttää etsintään tai esineellä on merkitystä takavarikointia koskevassa tutkinnassa. Edellytyksenä luvun mukaisille pakkokeinoilla on, että niitä voidaan käyttää vain, jos toimenpiteen syyt ovat suuremmat kuin loukkaus tai muu haitta, jonka toimenpide aiheuttaa epäilylle tai muulle vastakkaiselle edulle. Takavarikointi edellyttää siis, että se on suhteellisuusperiaatteen mukainen.

RB 27 luvun 4 §:ssä säädetään menettelyistä, joiden yhteydessä takavarikko on sallittu. Pykälän mukaan se, joka laillisesti pidättää tai säilöön ottaa epäillyn tai suorittaa pidätysmääräyksen, kotietsinnän, henkilöntarkastuksen tai ruumiintarkastuksen, saa takavarikoida menettelyssä löydettyjä esineitä. Muissa tapauksissa löydetty esineet voidaan takavarikoida tutkinnanjohtajan tai syyttäjän päätöksellä. Suomesta poiketen Ruotsissa tutkinnanjohtajana toimii siis joko poliisiviranomainen tai syyttäjä pois lukien poliisirikokset. Myös tuomioistuin voi määrätä takavarikosta.²³⁴ Luvun RB 5 §:n mukaan tuomioistuin voi määrätä takavarikoitavaksi esineitä, jotka on esitetty tuomioistuimelle tai jotka ovat muutoin takavarikoitavissa. Tuomioistuin voi ottaa takavarikkokysymyksen käsiteltäväkseen tutkinnanjohtajan tai syyttäjän pyynnöstä. Syytteen nostamisen jälkeen tuomioistuin voi ottaa asian käsiteltäväkseen myös omasta aloitteestaan asianomistajan pyynnöstä. Jos takavarikko on toimitettu ilman tuomioistuimen määräystä, takavarikoidun

²³² HE 70/2025 vp, s. 37.

²³³ Ks. HE 70/2025 vp, s. 30.

²³⁴ Ks. HE 70/2025 vp, s. 30.

esineen omistaja voi pyytää luvun RB 6 §:n mukaan takavarikon uudelleentarkastelua tuomioistuimelta, jolloin tuomioistuimen on niin pian kuin mahdollista järjestettävä istunto.

RB 27 luvun 4 §:ssä säädetään myös kiiretilanteesta. Siinä poliisi voi ryhtyä toimenpiteeseen ilman tällaista päätöstä, ellei kyse ole 3 §:ssä tarkoitettusta posti- tai televiestintäyhtiön hallussa olevasta kirjeestä, sähköisestä tai muusta lähetyksestä, joiden takavarikoinnin edellytyksenä on, että epäillystä rikoksesta voidaan tuomita vähintään vuoden vankeusrangaistus ja lähetyksen olisi voitu takavarikoida vastaanottajalta.

Silloin kun Ruotsissa laitteen takavarikosta päättää joko syyttäjä tai tuomioistuin, on Ruotsin lainsäädäntö yhdenmukainen EUT:n tuomion edellytysten kanssa sillä edellytyksenä, että syyttäjää voidaan pitää tarpeeksi riippumattomana hallintoviranomaisena.²³⁵ Myös kiiretilanteesta, joka ei edellytä ennakkolupaa, on edellytetysti erikseen säädetty. Ruotsin mallin tavoin myös Suomessa tuomioistuin tai syyttäjä voisi olla mahdollinen taho päättämään laite-etsinnästä. Ruotsin lainsäädännöstä eroten Suomessa takavarikoinnista päättää esitutkinnan aikana kuitenkin pidättämiseen oikeutettu virkamies ja myöhemmin syytettä käsitellessä tuomioistuin. Myöskään perinteisesti syyttäjä ei Suomessa toimi tutkinnanjohtajana muutoin kuin poliisirikostapauksessa.

6.2.2 Itävallan rikosprosessilain lainsäädäntöuudistus

Itävallan rikosprosessilain (Strafprozeßordnung 1975, jatkossa StPO) säädetään laitteiden takavarikoinnista ja tutkimisesta. Huomion arvoista on, että Itävallan perustuslakituomioistuin Verfassungsgerichtshof Österreich totesi jo 14.12.2023 ennen EUT:n tuomiota C-548/21 silloiset StPO:n 110 §:n 1 momentin 1 kohdan ja 4 momentin, sekä 111 §:n 2 momentin kumottaviksi Itävallan perustuslain vastaisina niiden mahdollistaessa matkapuhelimien haltuun ottamisen ja sen tietojen analysoimisen ilman tuomioistuimen ennakkolupaa.²³⁶ Uusi lainsäädäntö on tullut voimaan 1.1.2025.

Uuden StPO 115f §:n mukaan tietojen tallennuslaitteiden ja tietojen takavarikointi on sallittua, jos se on tarpeen todistelusyistä ja tiettyjen tosiseikkojen perusteella voidaan olettaa, että se mahdollistaa rikoksen tutkinnan kannalta olennaisten tietojen hankkimisen. Tallennuslaitteiden ja tietojen takavarikoinnin määrää syyttäjä tuomioistuimen luvalla, ja sen suorittaa rikostutkintaviranomainen.

Pykälän 4 momentin mukaan esitutkintaviranomaisella on oikeus oma-aloitteisesti turvata 1 momentin nojalla takavarikoitavat tietovälineet ja tiedot välittömän vaaran uhatessa, jos

²³⁵ Arg. H.K v. Prokuratuur, tuomio 2.3.2021, k. 51 ja 54–56.

²³⁶ Verfassungsgerichtshof Österreich 14.12.2023, G 352/2021, k. 105.

tiedontallennusvälineen tai siihen tai muihin tallennuspaikkoihin tallennettujen tietojen katoaminen olisi vaarassa, StPO:n 110 §:n 3 momentin ja 170 §:n 1 momentin 1 kohdan²³⁷ tapauksissa tai jos takavarikoinnin odotetaan mahdollistavan karanteen vastaajan olinpaikan selvittämisen, jos hänen epäillään syyllistyneen rikokseen, josta voidaan tuomita yli vuoden vankeusrangaistus. Esitutkintaviranomaisen on tällöin oikeus oma-aloitteisesti, väliaikaisesti ilman määräystä tai lupaa, tutustua tietoihin ja tarkastaa ne. Tällöin esitutkintaviranomaisen on dokumentoitava läpi käydyt tiedot. Momentin tapauksissa on siis kyse nähdäkseni EUT:n tarkoittamista kiiretilanteista.

Sen sijaan 6 momentin sisältyy nähdäkseni eräänlainen suhteellisuusperiaatteen ja vähimmän haitan periaatteen mukainen takavarikointikielto. Lainkohdan mukaan tietojen tallennusvälineiden ja tietojen takavarikointi ei ole sallittua, ja se on peruutettava asianomaisen henkilön pyynnöstä, jos ja heti kun todistelutarkoitus voidaan täyttää kuva-, ääni- tai muilla tallenteilla tai automaattisilla keinoilla käsitellyillä tietojen kopioilla, eikä voida olettaa, että itse tallennusvälinettä tai takavarikoitujen tietojen alkuperäiskappaleita tullaan tarkastelemaan pääkäsittelyssä. Tällä tavalla on pidetty huoli myös suhteellisuusperiaatteen asianmukaisesta huomioon ottamisesta sen ollessa yksi takavarikon varsinaisista ehdoista.

Myös laitteen omistajalle ilmoittaminen matkapuhelimen takavarikoinnista on huomioitu, sillä 8 momentin mukaan henkilölle, johon tietovälineiden ja tietojen takavarikointi tai 4 momentin mukainen takavarikko vaikuttaa, on annettava tai annettava tiedoksi takavarikon vahvistus välittömästi tai viimeistään 24 tunnin kuluessa, ja hänelle on ilmoitettava oikeudesta hakea tuomioistuimen päätöstä takavarikon kumoamisesta tai jatkamisesta.

Pakkokeinon kohteen oikeuksia on pyritty suojaamaan muillakin tavoilla. Esimerkiksi StPO 115 k §:n mukaan kopiot on suojattava asianmukaisesti luvattomalta käytöltä tai muuttamiselta ja säilytettävä rikosoikeudellisen menettelyn lopulliseen päättymiseen asti. Lisäksi jos tietoja käsittelee esitutkintaviranomainen, on hän vastuussa tietojen tallennuslaitteiden turvallisesta säilyttämisestä, ellei niitä voida palauttaa, sekä tietojenkäsittelyn tuloksista, kunnes tietojen lopullinen arviointi on raportoitu, jonka jälkeen siitä vastaa syyttäjä. Yksityiselämän suojan kannalta pidän perusteltuna, että tietojen suojaamisesta ja niiden käsittelystä on säädetty myös niiden säilyttämisen aikana, sillä myös silloin niihin on mahdollista kohdistua väärinkäytöksiä.

StPO:ssa on myös säädetty oikeusturvavaltuutetusta (Rechtsschutzbeauftragten) ja tämän tehtävistä. StPO 115 l §:n mukaan oikeusturvavaltuutetun tehtävänä on muun muassa tarkastaa ja

²³⁷ Esimerkiksi 110 §:n 3 momenttiin sisältyy oikeus takavarikoida esineitä oma-aloitteisesti muun muassa silloin, jos ne eivät ole kenenkään hallinnassa, ne on otettu uhrilta rikoksen seurauksena, ne ovat löydetty rikospaikalta ja niitä on voitu käyttää tai tarkoitettu käyttää rikoksen tekemiseen.

valvoa tietovälineiden ja tietojen takavarikoinnin määräystä, hyväksyntää, lupaa ja täytäntöönpanoa. Syyttäjän ja esitutkintaviranomaisten on annettava oikeusturvavaltuutetulle milloin tahansa pääsy kaikkiin tarvittaviin tiedostoihin, mukaan lukien asiakirjoihin ja tutkinnan toteuttamisen dokumentoinnissa käytettyihin tietoihin, ja annettava hänelle pyynnöstä kyseiset tiedot. Muiden pykälän toimivaltuuksien lisäksi oikeusturvavaltuutetulla on oikeus vaatia tietojen hävittämistä ja rikosoikeudellisen menettelyn päätyttyä hänelle on annettava tilaisuus varmistaa kaikkien kopioiden ja tietojenkäsittelyn tulosten tulo asianmukaisesti tuhotuiksi. Nähdäkseni tällainen mahdollisuus varmistaa, että hankitut tiedot ovat varmasti tuhottu, eikä yksityiselämän suojaan puuttuminen voi enää jatkua.²³⁸

Itävallassa valittiin siis tuomioistuin tahoksi, joka päättää ennakkoluvasta matkapuhelimeen kohdistuvassa etsinnässä ja siinä henkilötietojen käsittelyssä. Itävallassa on pyritty myös muilla EUT:n asettamilla vaatimuksilla ja tietojen käsittelyä koskevilla keinoilla varmistamaan, että epäillyn yksityiselämän suojaan puuttuminen pysyy mahdollisimman vähäisenä ja siten EU-lainsäädännön mukaisena. Näin ollen oikeustila Itävallassa on korjaantunut. Tuomioistuin voisi myös Suomessa olla mahdollinen taso myöntämään ennakkoluvan niin kuin hallituksen esityksessä 70/2025 on esitetty uudeksi PKL 8 luvun 29 §:ksi.

Tarkasteltaessa lisäksi oikeusturvavaltuutetun toimivaltuuksia näyttäyty siltä, että oikeusturvavaltuutetulla on tosiasiallisesti mahdollista suorittaa valvontaa tehokkaasti, mikä varmistaa, että esitutkinnassa ei ylitetä toimivaltuuksia eikä siten puututa epäillyn yksityiselämän suojaa enempää kuin on välttämätöntä tavoiteltuun päämäärään nähden. Suomessa vastaavanlainen taho on tietosuojavaltuutettu ja tietosuojavaltuutetun toimiston tehtäviin kuuluu turvata oikeuksia ja vapauksia henkilötietojen käsittelyssä²³⁹. Puolestaan tiedusteluvalvontavaltuutettu vastaa tiedustelusta²⁴⁰. Yksi tapa pitää huoli, että henkilötietoja tulee käsiteltyä asianmukaisesti voisi olla viranomaisyhteistyö esitutkintaviranomaisten ja jonkin valvojan valtuutetun kanssa. Mahdollista olisi myös perustaa uusi elin valvomaan salaisten pakkokeinojen ja sellaisten ei-salaisten pakkokeinojen käyttöä, joissa vaarana on niiden kohdistuminen erityisen arkaluontoisiin henkilötietoihin.

6.3 Pakkokeinolainsäädäntöuudistus laite-etsinnästä päättämisestä

Suomessa on meneillään pakkokeinolain muutos liittyen laite-etsinnästä päättämiseen, koska menettelyyn ei kuulu EUT:n edellyttämää tuomioistuimen tai riippumattoman hallintoelimen

²³⁸ Ks. HE 70/2025 vp, s. 36.

²³⁹ Tietosuojavaltuutetun toimisto. <https://tietosuoja.fi/etusivu> (Katsottu 16.6.2025).

²⁴⁰ Tiedusteluvalvontavaltuutettu. <https://tiedusteluvalvonta.fi/etusivu> (Katsottu 10.8.2025)

ennakkolupa.²⁴¹ EUT:n tuomion C-548/21 jälkeen osa kotimaisista tuomioistuimista on evännyt laite-etsinnällä saatujen tietojen käytön todisteena ja todennut hyödyntämiskiellon, sillä todisteet olivat saatu tavalla, joka ei ollut EU-oikeuden mukaista. Lainsäädäntöuudistus on siten välttämätön. Nähdäkseni on olemassa neljä erilaista tapaa, joilla edellytys riippumattomasta valvontaelimestä voitaisiin pyrkiä ratkaisemaan Suomessa. Riippumattomuuden lisäksi on edellytetty, että valvontaelin pystyy tekemään punnintaa.²⁴²

Ensimmäisenä vaihtoehtona olisi antaa laite-etsintä syyttäjän päätettäväksi. Tällöin osa tutkinnanjohtajan tehtävistä siirtyisi syyttäjälle niin kuin poliisirikostutkintatapauksissa.²⁴³ Esimerkiksi monissa Etelä-Euroopan maissa kuten Italiassa syyttäjä johtaa esitutkintaa.²⁴⁴ Tässä kuitenkin nousee ongelmaksi se, onko syyttäjä tarpeeksi riippumaton taho päättämään luvasta, sillä syyttäjälle voi syntyä ennakoasenne asiaan. Tilanne voisi olla toinen, jos eri syyttäjät päättäisivät laite-etsinnästä ja syytteiden nostamisesta samalla tavalla kuin eri tuomarit päättäivät salaisten pakkokeinojen käytöstä ja lopullisesta oikeudenkäynnistä.²⁴⁵ Tämä vaihtoehto toisi kuitenkin huomattavia muutoksia syyttäjien työtehtäviin ja syyttäjälaitokseen kokonaisuudessaan²⁴⁶. Ehdotetun lain esitöissä oli myös huomioitu se, että EUT:n aiemmasta ratkaisukäytännöstä on johdettavissa tulkinta, että syyttäjä ei voisi toimia sellaisena riippumattomana hallinnollisena viranomaisena, joka voisi suorittaa etukäteisvalvontatehtäviä²⁴⁷.

Toisena vaihtoehtona olisi hyödyntää poliisilaitosten oikeusyksiköitä. Edellä todetusti oikeusyksiköt toimivat poliisilaitoksissa ja vastaavat laillisuusvalvonnasta sekä poliisilaitosten oikeudellisten asioiden hoitamisesta. Ne siis suorittavat sisäistä valvontaa ja vastaavat HL 8 a luvun hallintokantelumenettelystä, mistä näkökulmasta katsoen oikeusyksiköt ovat siten erillinen osa esitutkintaviranomaisten käytännön toiminnasta rikosten selvittämisessä. Ongelmana kuitenkin tässä vaihtoehdossa on, etteivät oikeusyksiköt ole sillä tavalla tarpeeksi riippumaton ja ulkopuolinen poliisista, että se täyttäisi EUT:n asettaman edellytyksen, sillä oikeusyksiköt ovat tosiasiallisesti osa poliisin organisaatiota²⁴⁸.

Kolmas vaihtoehto olisi kokonaan uuden valvontaelimen luominen. Muun muassa Metsäranta väitöskirjassaan vuodelta 2015 on esittänyt erillisen asiantuntijavalvontaelimen perustamista

²⁴¹ Oikeusministeriö. <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM006:00/2025> (Katsottu 18.7.2025).

²⁴² Ks. myös HE 70/2025 vp, s. 31–32, jossa on esitelty miten päätös tulisi laatia ja mitä sen tulisi sisältää.

²⁴³ Ks. HE 70/2025 vp, s. 7.

²⁴⁴ Caianiello 2011, s. 1.

²⁴⁵ Ks. HE 70/2025 vp, s. 8.

²⁴⁶ Ks. myös HE 70/2025 vp, s. 7 syyttäjälle lain mukaan kuuluvista tehtävistä.

²⁴⁷ HE 70/2025 vp, s. 7 ja 28–29, ja EUT, C-746/18, H.K v. Prokuratuur, tuomio 2.3.2021, k. 51 ja 54–56.

²⁴⁸ EUT, C-746/18, H.K v. Prokuratuur, tuomio 2.3.2021, k. 54.

esitutkintaviranomaisten ja tiedonhankintakeinojen käytön valvomiseksi. Myös PeV on asettunut tämän näkemyksen kannalle jo vuonna 2010. Yhtenä puolesta puhuvana seikkana asiassa oli, että silloin ehdotettujen uusien salaisten pakkokeinojen myötä ulkoisen valvonnan työmäärän ajateltiin kasvavan, jolloin PeV katsoi, että oli syytä vakavasti harkita nykyisen ulkoisen valvonnan oheen uusia muotoja.²⁴⁹ Nyt EUT:n tuomion myötä tämä ulkoinen valvonta lisääntyy edelleen. Myös Metsäranta on katsonut, että tiedonhankintakeinojen määrän lisääntyminen edellyttää, että valvontaan käytetään enemmän aikaa ja tekninen kehitys asettaa vaatimuksia valvonnasta vastaavien henkilöiden asiantuntemukselle.²⁵⁰ Tällainen asiantuntemus olisi siten erityisen tärkeää, kun vaarana on, että laitteet sisältävät erityisen arkaluontoisia henkilötietoja.

Etuna uudella valvontaelimellä olisi esimerkiksi se, että se pystyisi nopeasti reagoimaan valvonnassa esiin nouseviin haasteisiin ja sillä olisi enemmän aikaa ja asiantuntijaosaamista sen ydintehtävän toteuttamiseen. Haasteena on toisaalta nostettu esiin sen legitimiuden puute ja pelko, että asiantuntijaelin alkaisi joissain vaiheissa samaistumaan sen valvonnan kohteeseen.²⁵¹ Suurimpana ongelmana tässä kuitenkin näen, että mikä tällaisen uuden valvontaelimen asema tai sen tekemän päätöksen etu olisi tuomioistuimen päätökseen verrattuna? Merkityksellistä olisi myös se olisiko esitutkintaviranomaisilla ja teknisen laitteen omistajalla oikeutta saattaa valvontaelimen päätös kyseenalaiseksi. Miten se tapahtuisi ja entä mikä taho ottaisi asian tutkittavakseen? Ylipäänsä pystyisikö pelkkä asiantuntijaelin ottamaan riittävästi huomioon laite-etsinnän kohteen oikeusturvan ja samalla takaamaan esitutkinnan tehokkuuden?

Neljäntenä ja mielestäni parhaana vaihtoehtona edellä esitetyistä on saattaa laite-etsintä tuomioistuimen ratkaistavaksi. Oikeusvertailu osoitti, että Itävallassa laitteeseen kohdistuvasta etsinnästä päättää tuomioistuin, ja Ruotsissa syyttäjä ja tuomioistuin ovat sellaisia tahoja, jotka voisivat EUT:n C-548/21 tuomion perusteella olla soveltuvia päättämään ennakkoluvasta. Syyttäjä ei kuitenkaan ole välttämättä tarpeeksi riippumaton ja esimerkiksi Alankomaiden kansallinen laki on korkeimmassa oikeudessa käsiteltävänä juuri siksi, ettei syyttäjää välttämättä pidetä riippumattomana hallintoviranomaisena Prokuratuur-tuomion mukaan.²⁵² Lisäksi jo nyt Suomessa erityisestä kotietsinnästä päättää tuomioistuin, minkä yhteydessä myös laite-etsintä voi tulla sovellettavaksi.

²⁴⁹ PeVL 66/2010 vp s. 3, ja Metsäranta 2015, s. 313.

²⁵⁰ Metsäranta 2015, s. 313.

²⁵¹ Metsäranta 2015, s. 313 ja 315. Ks. myös Venetsian komissio 2007, kohdat 228–229, joissa on pohdittu muun muassa erillisen valvontaelimen mandaattia, ja Cameron 2000, s. 166–169, jossa hän käsittelee muun muassa kuinka valvontaelimen jäsenistön pitäisi muodostua ja mitä pitäisi edellyttää onnistuneelta valvontaelimeltä.

²⁵² HE 70/205 vp, s. 31.

Uuden laite-etsintää koskevan lainsäädännön on ehdotettu tulevan voimaan syksyllä 2025. Esitöissä HE 70/2025 vp laite-etsinnästä päättämistä koskevaa 29 §:ää on ehdotettu muutettavan siten, että laite-etsinnästä päättäisi jatkossa tuomioistuin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta. Tuomioistuinkäsittelyssä noudatettaisiin soveltuvin osin, mitä 3 luvun 1, 3, 8 ja 10 §:ssä säädetään vangitsemisasian käsittelystä.²⁵³ Laite-etsinnän päättämisen osalta noudatettaisiin siis soveltuvin osin samaa menettelyä kuin teknisessä laitetarkkailussa. Kuten olen edellä tuonut esiin, on tuomioistuinkäsittely hyvin muotosäännelty prosessi, josta ei voida poiketa ja päätöksen siinä tekee yksin tuomari hänen arvioituaan edellytyksiä. Vaihtoehtoisesti esitöissä oli tarkasteltu myös mahdollisuuksia siitä, että syyttäjä päättäisi ennakkoluvasta. Tämän osalta nousi kuitenkin esiin ongelma riippumattomuudesta.²⁵⁴

Esitöissä on otettu huomioon myös EUT:n asettama suhteellisuusperiaatteen edellytys. Siitä on esitetty, että pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimus tuomioistuimelle laite-etsinnän toimittamisen tarpeellisuudesta tulisi perustella pakkokeinon edellytysten 8 luvun 21 §:n täyttymisen kannalta ja samalla tulisi ottaa ”erityisesti huomioon” PKL:n suhteellisuusperiaate. EUT:n mukaan tällöin pitäisi punnita niitä kaikkia asiassa merkityksellisiä seikkoja ja rajoitusten tulisi olla välttämättömiä ja niiden tulisi vastata tosiasiallisesti EU:n tunnustamia yleisen edun mukaisia tavoitteita tai tarvetta suojella muiden henkilöiden oikeuksia ja vapauksia.²⁵⁵ Tuomioistuimen pystyessä suorittamaan tällaista edellytettyä riippumatonta punnintaa, korostaa tämä edelleen mielestäni sitä näkemystä, että tuomioistuin olisi esitöissä esitetyin tavoin paras mahdollinen taho päättämään ennakkoluvasta.

Esitöiden mukaan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tulisi vaatimuksessaan riittävällä tarkkuudella yksilöidä laite-etsinnän kohteena olevat laitteet, ne seikat, joiden perusteella laite-etsinnän edellytysten katsotaan olevan olemassa huomioiden erityisesti suhteellisuusperiaate, se mitä etsinnällä pyritään löytämään, ja mahdolliset erityiset laite-etsinnän rajoitukset. Puolestaan tuomioistuimen päätöksessä tulisi PKL 3 luvun 10 §:n mukaisesti lyhyesti mainittava tiedot rikoksesta, josta henkilöä epäillään ja hyväksytäänkö laite-etsinnän toimittaminen vaatimuksessa esitetyin perustein vai hylätäänkö se. Esitöissä on myös todettu, että tuomioistuimen olisi mahdollista hyväksyä tai hylätä vaatimus osittain esimerkiksi silloin, kun laite-etsinnän toimittamista koskeva vaatimus koskee useita laitteita, mutta edellytykset eivät täyty kaikkien osalta.²⁵⁶

²⁵³ HE 70/2025 vp, s. 31.

²⁵⁴ HE 70/2025 vp, s. 28–29 ja 31.

²⁵⁵ HE 70/2025 vp, s. 31 ja EUT, C-548/21, CG v. Bezirkshauptmannschaft Landeck, tuomio 4.10.2024, k. 119. Ks. EUT, C-333/22, Ligue des droits humains ASBL ja BA v. Organe de contrôle de l’information policière, tuomio 16.11.2023, k. 59.

²⁵⁶ HE 70/2025 vp, s. 31–32.

Kyseessä voisi olla siten samanlainen tilanne kuin Varsinais-Suomen KO:n tuomiossa, jossa laite-etsintää ei saanut ulottaa epäillyn perheenjäsenten puhelimiin tai epäillyn työpuhelimien, koska se oli laajuudeltaan suhteellisuusperiaatteen vastaista.

Mielestäni se, että tuomioistuimella on mahdollisuus hyväksyä vaatimus vain osittain myös ilmentää erityisesti suhteellisuusperiaatetta, sillä harkinnassaan tuomioistuin tekee selvän rajauksen siitä mitä se pitää käsillä olevaan tapaukseen nähden puolustettavana ja siten suhteellisuusperiaatteen mukaisena ja mikä taas ylittää tämän puolustettavuuden rajan. Esitöissä on myös esitetty, että laite-etsinnän toimittaminen saattaisi olla tarpeen myös sellaisen laitteen osalta, josta voidaan perustellusti olettaa löytyvän tutkittavana olevaan rikokseen liittyvä tieto riippumatta siitä, onko laite muiden kuin rikoksesta epäillyn käytössä.²⁵⁷ Tämä jäisi siten pidättämiseen oikeutetun virkamiehen perusteltavaksi vaatimuksessaan, ja lopulta tuomioistuimen harkittavaksi siitä täyttyvätkö edellytykset ennakkoluvan myöntämiseksi.

Esitetyn 29 §:n 3 momentin mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies voisi päättää laite-etsinnästä, jos on perusteltu syy olettaa, ettei laite sisällä erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia tietoja, muita arkaluonteisia henkilötietoja eikä henkilön yksityiselämään liittyviä tietoja²⁵⁸. Jos kuitenkin havaittaisiin, että laite sisältää tällaisia tietoja, esitöiden mukaan laite-etsintä tulisi keskeyttää ja saattaa heti, kun se on mahdollista, mutta viimeistään 24 tunnin kuluttua, tuomioistuimen käsiteltäväksi. Esitöissä “perustellulla syyllä olettaa” tarkoitettaisiin laite-etsinnästä päättävän pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tapauskohtaista arviota siitä, että kyseinen laite ei sisällä mitään 3 momentissa tarkoitettuja tietoja. Lisäksi esitöissä on todettu, että tuomioistuimen etukäteisluvasta poikkeaminen edellyttäisi aina viranomaisen tapauskohtaista harkintaa, jotta poikkeaminen ei voisi johtaa käsittelyyn, jossa olisi kyse vakavasta tai jopa erittäin vakavasta puuttumisesta perusoikeuskirjan 7 ja 8 artiklassa suojattuihin perusoikeuksiin.²⁵⁹ Näin korostuu edelleen virkamiehen osaaminen, jotta harkinnan seurauksena ei syntyisi tilannetta, jossa hän olikin väärässä ja laite sisälsikin arkaluonteisia tietoja.

Kiiretilanteet olisi esitöiden mukaan sidottu välttämättömyysvaatimukseen. Välttämätön kiireellinen tilanne voisi olla esitöiden mukaan käsillä esimerkiksi silloin, kun voidaan olettaa olevan olemassa korostunut riski siitä, että rikoksen selvittämisen kannalta olennaiset tiedot häviävät laitteelta lyhyen ajan kuluessa tai siitä, että epäilty tuhoaa laite-etsinnän kohteena olevan materiaalin. Sen sijaan, jos tietojen säilyttäminen on mahdollista turvata teknisillä toimenpiteillä, ei

²⁵⁷ HE 70/2025 vp, s. 32.

²⁵⁸ HE 70/2025 vp, s. 33.

²⁵⁹ HE 70/2025 vp, s. 34.

käsillä olisi enää välttämätön kiiretilanne. Toisaalta on myös katsottu, että välttämättömän kiiretilanteen ollessa käsillä tulisi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksellä tehdyn laite-etsinnän rajoittua vain laitteen tietojen kopioitiin, ellei kyseessä olisi tilanne, jossa tietojen tarkempi tutkiminen olisi välttämätöntä toisen suojelemiseksi tai uusien rikosten tai vahinkojen estämiseksi, mutta tällöinkin laitteen tietojen tarkastelun tulisi rajautua ainoastaan välttämättömään eli ainoastaan siihen, mikä olisi mainittujen tilanteiden estämiseksi välttämätöntä. Myös kiiretilanteessa etsintä on saatettava tuomioistuimen eteen viimeistään 24 tunnin kuluttua laite-etsinnän aloittamisesta.²⁶⁰

Esitöissä todetusti kiiretilanteissakin on keskenään eroavaisuuksia. Mielestäni tällöin erityisesti korostuvat pidättämiseen oikeutetun virkamiehen arvio kiiretilanteesta ja sen välttämättömyden ”tason” oikeanlaisesta tunnistamisesta, jotta hän pystyy ryhtymään niihin tilanteen edellyttämiin toimenpiteisiin, joihin hänellä on lain mukaan oikeus. Tilanteiden tunnistaminen on myös virkamiehen etu virkavastuun vuoksi. Jos virkamies ei toimi velvollisuuksiensa mukaisesti tai hän toimii lainvastaisesti, seuraa siitä virkamiehelle aikaisemmin esittämälläni tavalla negatiivisia seurauksia. Näin ollen olisi myös virkamiehen etu, että laissa säädetään laite-etsinnästä päättämisestä kiiretilanteista riittävän täsmällisesti ja tarkkarajaisesti. Tämä olisi myös perusteltua siitä syystä, että kiiretilannetta tulisi myös osattua soveltaa käytännössä niissä tilanteissa, joissa se on tarpeen, jotta momentista ei tulisi vain kuollut kirjain. Tällä hetkellä ehdotetun lain sanamuoto kuuluisi: ” jos laite-etsinnän välitön toimittaminen on asian kiireellisyyden vuoksi välttämätöntä”. Välitön toimittaminen antaa myös vaikutelman siitä, että virkamiehellä ei tosiasiallisesti ole paljoa aikaa tehdä harkintaansa, mikä myös nähdäkseni korostaa tarvetta pitää huoli, että pidättämiseen oikeutettujen virkamiesten koulutus on riittävällä tasolla kiireellisyystilanteiden tunnistamiseksi.

Kiireellisen tilanteen merkitystä on arvioitu perusteluissa tarkasti. Tämä on tärkeää, sillä kiireellisestä tilanteesta on säädettävä laissa täsmällisesti ja tarkkarajaisesti, jotta on objektiivisesti arvioiden mahdollista arvioida kiireellisyyden käsillä oloa tapauskohtaisessa tilanteessa. Tämä on tärkeää siitäkin syystä, että kiiretilanne on poikkeus pääsääntöön. Tällöin lainsäädäntö on myös EIT:n edellytysten mukainen sen ollessa riittävän ennakoitavissa, sillä kyse on epäillyn oikeusturvan kannalta merkittävästä asiasta, kun hänellä ei ole käytössään laissa säädettyä ennakkollista suoja-keinoa. Tällöin pitäisi myös jälkikäteisesti varmistaa, että epäillyn yksityiselämän suojaan ei puututa enempää kuin on välttämätöntä.

²⁶⁰ HE 70/2025 vp, s. 35.

Ehdotetun lain 5 momentissa on lisäksi säädetty mahdollisuudesta saattaa laite-etsintä jälkikäteisesti tuomioistuimen arvioitavaksi esimerkiksi tilanteessa, jossa pidättämiseen oikeutettu virkamies on päättänyt laite-etsinnästä, sillä edellytyksellä, ettei laite sisällä erityisen arkaluontoisia tietoja. Pidän tätä tärkeänä jälkikäteisenä oikeusturvakeinona, että laitteen omistajalla on mahdollisuus riitauttaa pidättämiseen oikeutetun virkamiehen näkemys, jos laitteen omistaja ja pidättämiseen oikeutettu virkamies ovat eri mieltä siitä sisältääkö laite arkaluontoisia henkilötietoja vaiko ei.²⁶¹ Ilman tätä mahdollisuutta ei laitteen omistajalla olisi mahdollisuutta kyseenalaistaa virkamiehen näkemystä.

Tuomioistuimen etukäteisluvan piiriin eivät esitöiden mukaan kuuluisi myöskään sellaiset tilanteet, joissa olisi kyse laitteen palauttamisesta siihen oikeutetulle, jos on syytä olettaa, että se on rikokselta joltakulta viety, sekä tapaukset, joissa olisi kyse laitteen haltijan tai muun laitteeseen oikeutetun henkilön vapaaehtoisesta suostumuksesta laite-etsinnän toimittamiseksi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksellä.²⁶² Esitöissä on myös huomioitu tilanteet, jos pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksen nojalla on toimitettu laite-etsintä, mutta tuomioistuin katsoo, ettei edellytyksiä ollutkaan. Tällöin laite-etsinnällä saatu aineisto olisi viipymättä hävitettävä. Kyse olisi hävittämisvelvollisuudesta, jonka osalta tuomioistuin tekisi tietojen hävittämispäätöksen, mutta jos virkamies valittaisi päätöksestä, hävittämistä voidaan lykätä pidättämiseen oikeutetun virkamiehen harkinnalla siihen saakka, kunnes tuomioistuimen ratkaisu on tullut lainvoimaiseksi.²⁶³

Esitöiden HE 70/2025 pohjalta pidän perusteltuna, että laite-etsinnän ennakkoluvasta päättäisi tuomioistuin, minkä lisäksi myös oikeusvertailu puhuu tuomioistuimen myöntämän ennakkoluvan puolesta. Ehdotetussa 8 luvun 29 §:ssä pidättämiseen oikeutettu virkamies saa myös päättää laite-etsinnästä ilman ennakkolupaa rajatuissa tilanteissa. Tällöin voi kuitenkin syntyä haasteita esimerkiksi sen tunnistamisessa, milloin käsillä on sellainen riittävän välttämätön kiiretilanne, jolloin pidättämiseen oikeutettu virkamies on oikeutettu päättämään laite-etsinnästä. Ongelmallinen tilanne voi olla käsillä myös silloin, jos pidättämiseen oikeutettu virkamies on päättänyt laite-etsinnästä siinä käsityksessä, ettei laite sisällä arkaluontoisia henkilötietoja, mutta myöhemmin selviääkin laitteen sisältävän niitä. Ensimmäisen ongelmatilanteen osalta pidän virkamiesten ohjaamista ja kouluttamista tärkeänä kiiretilanteiden ja niiden edellytysten tunnistamiseksi. Myös toisen ongelmatilanteen osalta on pidättämiseen oikeutetun virkamiehen harkinta korostuneessa asemassa. Tilanteessa on kuitenkin myös laite-etsinnän tosiasiallisesti

²⁶¹ HE 70/2025 vp, s. 35.

²⁶² HE 70/2025 vp, s. 34.

²⁶³ HE 70/2025 vp, s. 36.

suorittavien virkamiesten osattava tunnistaa milloin kyseessä ovat sellaiset tiedot, jotka edellyttävät ennakkolupaa. Esityöt ovat kuitenkin mahdollistaneet myös keinoja tällöin aiheutuvan yksityiselämän suojaan puuttumisen minimoimiseksi kuten etsinnän jälkikäteisen saattamisen tuomioistuimen eteen ja tietojen hävittämisvelvollisuuden. Merkityksellistä on kuitenkin ensin tunnistaa sellaiset tiedot, joita ei saa käsitellä ilman lupaa tai muutoin minimointikeinot jäävät vajaksi.

7 Päättäntö

Tutkimuksessa kysyttiin ensinnäkin millä edellytyksin esitutkintaviranomainen voi kohdistaa pakkokeinoja epäillyn teknisiin laitteisiin ja niiden tietosisältöön sähköisten todisteiden hankkimiseksi. Tutkimuksessa selvisi, että päätös pakkokeinon käytöstä, perustuu se sitten tuomioistuimen lupaan tai pidättämiseen olevan virkamiehen päätökseen, ei synny mielivaltaisesti tyhjiössä. Jotta pakkokeinoja voidaan käyttää, tulee aina tapauskohtaisesti täytyä laissa pakkokeinoille asetetut edellytykset.

Varsinkin salaisen pakkokeinon osalta on luvalla korkea kynnyks, jonka ylittäminen vaatii ensinnäkin jo esitutkinnan aloittamiseksi rikosepäilyn tueksi konkreettisia perusteita, ja jotta tekninen laitetarkkailu voisi tulla sovellettavaksi täytyy kyseisen rikoksen olla tarpeeksi vakava. Sekin että tuomioistuin voi peruuttaa luvan salaiselle pakkokeinolle pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätettyä asiasta kiireellisenä tai, että tuomioistuin voi päättää olla myöntämättä lupaa enää uudestaan määräajan päätyttyä varmistavat, että yksityiselämän suojaan ei puututa enempää kuin on välttämätöntä. Tuomioistuin suorittaa siis punnintaa pakkokeinon tarpeellisuudesta. Lainsäädännössä asetetut korkeat edellytykset tekniselle laitetarkkailulle kertovat osaltaan keinon viimesijaisuudesta ja siitä, että on tunnistettu pakkokeinon aiheuttama oikeuteen puuttumisen vakavuus. Lainsäädäntö vastaakin kysymyksiin, milloin pakkokeinoja saa käyttää ja mihin sitä saadaan kohdistaa.

Toisena tutkimuskysymyksenä oli miten näitä pakkokeinoja käytettäessä varmistetaan, että epäillyn yksityiselämän suojaan ei puututa enempää kuin on välttämätöntä. Tutkimuksessa selvisi ensinnäkin, että laite-etsintä ja tekninen laitetarkkailu kohdistuvat teknisen laitteen tietosisältöön tietynä aikana. Pakkokeinot voivat kohdistua myös luottamukselliseen viestiin, mutta laite-etsintän osalta EUT:n ratkaisukäytäntö osoittaa, että ollessa vaara laitteen sisältävän erityisen arkaluontoisia henkilötietoja vaatii laite-etsintä silloin ennakkolupaa. Pakkokeinoja käytettäessä tulee myös aina noudattaa PKL:n oikeusperiaatteita, jotka vaikuttavat siihen, miten pakkokeinoja tulee käyttää. Esitutkintaviranomaisten on siis toimittava hienotunteisesti, pakkokeinojen käytön on oltava laajuudeltaan välttämättömiä, puolustettavia, eikä kenellekään saa aiheuttaa tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa, ja ennen kaikkea pakkokeinojen käytön on oltava oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden.

Lain asettamat edellytykset ovat yksi seikoista, joilla torjutaan mielivaltaisuutta, mutta myös virkamiesten kouluttamisella on merkitystä heidän käytännön työssään ja siinä että he ottavat riittävällä vakavuudella huomioon perus- ja ihmisoikeudet. Lisäksi kun on kysymys teknisistä

laitteista, korostuu niin ikään datan käsittelyn osaaminen. Esitutkintaviranomaisten on käsiteltävä saatuja tietoja asiantuntevasti jo siitäkin syystä, etteivät ne vahingoitu kuin myös siksi, että on mahdollista tunnistaa tilanteet, joissa on kyse sellaisista tiedosta, joihin pakkokeinoa ei ollut sallittua käyttää. Tällöin on keskeytettävä pakkokeinon käyttö ja hävitettävä ne tiedot, joita ei saa käsitellä, ellei tietoa saa hyödyntää ylimääräisenä tietona. Erilaiset kiellot kuten kuuntelu- ja takavarikoimiskiellot myös jo rajoittavat sitä mitä mihin esitutkintaviranomaiset voivat kohdistaa pakkokeinoja. Jos esitutkintaviranomaisessa ei noudata lainsäädäntöä ja lupaa pakkokeinon käytölle, todisteelle voi tulla hyödyntämiskielto. Näillä keinoilla pidetään huoli, ettei yksityiselämän suojaan puututa enempää kuin on välttämätöntä.

Pakkokeinojen kohteen on myös korostuneen tärkeää saada tieto pakkokeinon käytöstä, jotta hän pystyy ajamaan omia oikeuksiaan ja arvioimaan onko yksityiselämän suoja loukattu. Tilanteessa, jossa asianosaisjulkisuutta rajoitetaan korostuvat entisestään oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytykset kuten EIT on osoittanut ratkaisukäytännössään. Myös sisäisen ja ulkoisen valvonnan keinoin varmistetaan esitutkintaviranomaisten toiminnan oikeanlainen toiminta ja valvovan tahon ominaispiirteistä riippuen siihen on erilaisia keinoja. Esitutkintaviranomaisten intressissä on myös noudattaa lakia niin hankittujen todisteiden hyödyntämisen varmistamiseksi kuin myös virkavastuun vuoksi. Pelkästään jo viranomaisten toiminnan uskottavuuden vuoksi on tärkeää, että viranomaiset noudattavat lain edellytyksiä.

Kolmantena tutkimuskysymyksenä tutkielmassani oli onko nykyinen lainsäädäntö, jolla varmistetaan pakkokeinojen yksityiselämän suojaan kohdistuvan puuttumisen minimointi riittävää EUT:n ratkaisukäytännön näkökulmasta ja jos näin ei ole, mitä lainsäädännöltä edellytetään, että se olisi riittävää? EUT:n muuttuneessa ratkaisukäytännössä on pyrkimys suojata henkilötietoja ja tämä on korostunut erityisen arkaluontoisten henkilötietojen osalta EUT:n edellyttäessä matkapuhelimeen kohdistuvassa etsinnässä riippumattoman viranomaisen ennakkolupaa. Koska Suomessa lainsäädäntö ei tunne tätä menettelyä laite-etsinnästä päättämisestä, ei nykyinen lainsäädäntö ole riittävää yksityiselämän suojaan kohdistuvan puuttumisen minimoimiseksi.

Jotta lainsäädäntö olisi EUT:n edellyttämällä tasolla ja yksityiselämän suojaan kohdistuva puuttuminen olisi mahdollisimman vähäinen, edellyttää tämä, että Suomessa toteutetaan lakimuutos, jolla säädetään siitä, että tuomioistuin päättää ennakkoluvan myöntämisestä laite-etsintään. Ennakkoluvan tarve perustuu laitteen omistajan oikeuksien suojaamiseen ja siksi tarvitaan riippumaton taho, joka punnitsee kaikkia ennakkoluvan myöntöön liittyviä merkityksellisiä seikkoja. Tarkasteltuani erilaisia vaihtoehtoja ennakkoluvasta päättäväksi tahoksi oikeusvertailun, *de lege ferenda* ja esitöiden analyysin avulla, on nähdäkseni perusteltua, että Suomessa ideaali taho

päättämään laite-etsinnän ennakkoluvasta olisi tuomioistuimien. Tähän johtavia syitä ovat, että Suomessa ei ole perinteisesti syyttäjävetoista esitutkintaa, ja myös EUT:n ratkaisukäytännössä on nähty tulkinnanvaraisena voiko syyttäjää pitää riippumattomana hallintoelimenä. Tuomioistuinten vetoinen lupaprosessi täyttäisi kaikki EUT:n asettamat edellytykset.

Tarkastelin laite-etsintää myös kilpailuoikeudellisessa kontekstissa, jonka osalta heräsi kysymys voidaanko KKV:n laite-etsintään verrattavassa menettelyssä hankittuja tietoja hyödyntää rikosoikeudellisessa prosessissa, vaikka tietojen saamiseen ei olekaan ollut ennakkolupaa? Lainsäädäntö nimittäin sallii KKV:n saamien tietojen luovuttamisen esitutkintaviranomaisille. Toisaalta laitteen omistaja on velvoitettu KKV:n menettelyn lain perusteella, jolloin herää kysymys laitteen omistajan itsekriminointisuojausta ja sen toteutumisesta. Tässä olisi mahdollisuus jatkotutkimukselle.

Rikollisuuden siirtyessä verkkoon ovat laite-etsintä ja tekninen laitetarkkailu esitutkintaviranomaisille tärkeitä työkaluja tiedon hankkimiseksi, rikosten selvittämiseksi ja lopulta myös rikosten uhrien etujen suojelemiseksi sekä yhteiskuntarauhan turvaamiseksi. Nämä päämäärät eivät voi kuitenkaan toteutua millä keinoilla tahansa ja sen myös EUT on osoittanut tuomiossaan ja uudistuneessa ratkaisutulkinnassaan.